

ISSN: 2149-2239
e-ISSN: 2149-2239

RECEP TAYYİP
ERDOĞAN
ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
RECEP TAYYIP ERDOĞAN UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

SAYI | ISSUE: 13
(HAZİRAN | JUNE 2021)

ISSN: 2149-2239
e-ISSN: 2149-2239

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Adına Sahibi / Owner on Behalf of
Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies

Doç. Dr. Ahmet YANIK
Müdür

Editör / Editor

Dr. Öğr. Üyesi Kamer Iğın ÇAKIROĞLU

Editör Yardımcısı / Editorial Assistants

Arş. Gör. Ayşegül TOPRAK

Türkçe Dil Editörü / Turkish Language Editor

Arş. Gör. Damlanur KÜÇÜKYILDIZ GÖZELCE

Yabancı Dil Editörü / Foreign Language Editor

Arş. Gör. Esra TUYSUZ

Editör Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Hafize KESER

Prof. Dr. Halil KOCA

Prof. Dr. Şevket TOPAL

Doç. Dr. Abdullah BAY

Doç. Dr. Ahmet BAYTOK

Dr. Öğr. Üyesi Güler YANIK

Dr. Öğr. Üyesi Seyil NAJİMUDINOVA

Sekreteryaya / Editorial Secretary

Arş. Gör. Sümeyra NALBANT

İÇİNDEKİLER | CONTENTS

Makaleler | Articles

- Türkiye’de yerel seçimlerde kadın: 2000 sonrası yerel seçimlerinde kadınların yerel siyasetteki yerinin karşılaştırmalı analizi.....1-23**
Women in Local Elections in Turkey: Comparative Analysis of Women's Place in Local Politics in Local Elections After 2000
İbrahim Tanju Akyol – Aslı Bek
- Hira Mağarası’nı aydınlatan nur.....24-49**
The Light Illuminating the Hira Cave
İhsan Arslan
- Belediye hizmetleri memnuniyet araştırması: Ünye Belediyesi50-81**
Municipal Services Satisfaction Research: Ünye Municipality
Sevilay Demir
- The relation between environmental change and environmental refugees: The case of Asia.....82-94**
Çevresel Değişim ve Çevre Mültecileri Arasındaki İlişki: Asya Örneği
İlhan Bilici
- Türkiye’de demokratik kültür: Tespitler, eleştiriler, tartışmalar.....95-113**
Democratic Culture in Turkey: Determinations, Critics, Discussions
İsmail Dursunoğlu – Ferdi Katılmış

ISSN: 2149-2239
e-ISSN: 2149-2239

Baskı / Printing

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Rektörlüğü Matbaası
Recep Tayyip Erdoğan University Rectorate Press

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi yılda iki kez (Haziran-Aralık) yayınlanan hakemli bilimsel bir dergidir. Bu dergide yayınlanan makalelerin bilim, etik ve dil bakımından sorumluluğu yazarlara aittir. Dergide yer alan makalelerdeki görüş ve düşünceler yazarların kişisel görüşleri olup, hiçbir şekilde Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi'nin veya Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün görüşlerini yansıtmaz. Tüm hakları saklıdır. Derginin adı belirtilmeden hiçbir alıntı yapılamaz.

Recep Tayyip Erdoğan University Journal of Social Sciences is a refereed journal and published biannually (June-December). Authors are responsible for the content and linguistic of their articles. Articles published here could not be used without referring to the Journal. The opinions in the articles published belong to the authors only and do not reflect those of Recep Tayyip Erdoğan University and Recep Tayyip Erdoğan University, Institute of Graduate Studies. No part of this publication may be reproduced or utilized in any form without referring the name of the journal.

ISSN: 2149-2239
e-ISSN: 2149-2239

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Recep Tayyip Erdogan University Journal of Social Sciences
13 (2021)

Bilim Danışma Kurulu / Science Advisory Board

Prof. Dr. Abdullah NARALAN **İşletme Ana Bilim Dalı**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Abdurrahman HAÇKALI **Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Alaattin KIZILTAN **İktisat Ana Bilim Dalı**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Ali Rıza SAKLI **Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Ali Rıza SANDALCILAR **İktisat Ana Bilim Dalı**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Asiye Mevhibe COŞAR **Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı**
(Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon)

Prof. Dr. Bekir BULUÇ **Temel Eğitim Ana Bilim Dalı**
(Gazi Üniversitesi, Ankara)

Prof. Dr. Cem TUNA **Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Durmuş EKİZ **Temel Eğitim Ana Bilim Dalı**
(Trabzon Üniversitesi, Trabzon)

Prof. Dr. Faruk KARACA **Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Haluk TANRIVERDİ **Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı**
(İstanbul Üniversitesi, İstanbul)

Prof. Dr. Hasan Ali ESİR **Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı**

ISSN: 2149-2239
e-ISSN: 2149-2239

(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Muammer İSKENDEROĞLU **Felsefe ve Din Bilimleri**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Nebi GÜMÜŞ **İslam Tarihi Ana Bilim Dalı**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Salih Sabri YAVUZ **Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Yılmaz GEÇİT **Sosyal Bilimler ve Türkçe Öğretmenliği**
Ana Bilim Dalı
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Zehra ASLAN **Tarih Ana Bilim Dalı**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Doç. Dr. Efe BAŞTÜRK **Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana**
Bilim Dalı
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Doç. Dr. Mehmet OKUTAN **Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı**
(Trabzon Üniversitesi, Trabzon)

Doç. Dr. Ömer Faruk URSAVAŞ **Bilgisayar ve Öğretim**
Teknolojileri Ana Bilim Dalı
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

ISSN: 2149-2239
e-ISSN: 2149-2239

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Recep Tayyip Erdogan University Journal of Social Sciences
13 (2021)

Sayı Hakemleri / Reviewers of the Issue

- Prof. Dr. Mehmet Nadir ÖZDEMİR, Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Muhammet Hanefi PALABIYIK, Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Hamit ER, İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Muhammet YILMAZ, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Doç. Dr. Recep ÇELİK, Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Muzaffer BAŞKAYA, Trabzon Üniversitesi
Doç. Dr. Sinan YAZICI, Bayburt Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah AYDIN, Hayat Mustafa Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. Hayriye ŞENGÜN, Bayburt Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa KARA, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ersoy KUTLUK, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Selim GÖL, Giresun Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet ATALAY, Kırklareli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İsmail DURSUNOĞLU, Bayburt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Serkan GÜNDOĞDU, Munzur Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ömer AKTAŞ, Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf YURT, Giresun Üniversitesi
Arş. Gör. Erkan IŞIKTAŞ, Siirt Üniversitesi

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ MAKALE YAZIM İLKELERİ

Yayımlanması istenen yazılar, sosyal bilimler alanında, bilime katkısı olan, özgün çalışmalar olmalı ve aşağıda belirtilen nitelikleri taşımalıdır.

- 1- Dergiye gönderilen tüm yazılarda araştırma ve yayın etiğine uyulmalıdır.
- 2- Derginin yazı dili Türkçe olmakla birlikte, yaygın olarak kullanılan diğer dillerde yazılmış yazıların yayımlanması yayın kurulunun kararına bağlıdır.
- 3- Dergiye verilen yazıların, dergi kurallarına göre düzenlenmiş ve basıma hazır hale getirilmiş olması gerekir. Yayın Komisyonu, yazım kurallarına uymayan yazıları yayımlanmama veya düzeltmek üzere yazara iade etme yetkisine sahiptir.
- 4- Türkçe ve yabancı dildeki başlıklar; yazının kapsamıyla uyumlu; yazının konusunu kısa, açık ve yeterli ölçüde yansıtmalıdır.
- 5- Türkçe ve yabancı dildeki özetler; yazının amacını, kapsamını ve sonuçlarını yansıtmalı ve yazının diğer bölümlerinden ayrı olarak yayımlanabilecek biçimde hazırlanmış olmalıdır. Yayına kabul edilen Türkçe çalışmanın yazar/lar/ından geniş İngilizce özet hazırlamaları beklenmektedir. Geniş İngilizce özetle kaynakçada yer alan her bir referansa atıf yapılması gerekmektedir. Türkçe çalışmalar için talep edilen geniş İngilizce özet, yayım kabulü alındıktan sonra gönderilmelidir.
- 6- Yazı, dil ve ifade yönünden, dilbilgisi kurallarına uygun olmalı, açık ve yalın bir anlatım yolu izlemeli, amaç ve kapsam dışına taşan gereksiz bilgilere yer verilmemeli ve makale yazım kurallarına uygun olmalıdır.
- 7- Makalenin hazırlanmasında bilinen bilimsel yöntemlere uyulmalı, çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, hazırlanma gerekçesi vb. bilgiler yeterli ölçüde ve belirli bir düzen içinde verilmelidir. Makalede kullanılan şekil, tablo, fotoğraf ve diğer belgeler, bilimsel kurallara uygun olarak hazırlanmalı, yazının amacına ve kapsamına uygun olarak seçilmeli, yazıda değinilmemiş gereksiz belgelere ve kaynaklara yer verilmemelidir.
- 8- Makalede kullanılan şekil, tablo, fotoğraf ve diğer belgelerin kolayca anlaşılacak biçimde yalın ve yeterli bir açıklaması bulunmalıdır.
- 9- Yazıda kullanılan kaynaklar yazım kurallarına uygun olarak düzenlenmeli, değinilen her belge kaynaklar kısmında yer almalı, ancak yazıda değinilmeyen belgelere kaynaklar kısmında yer verilmemelidir.
- 10- Sonuçlar, araştırmanın amaç ve kapsamına uygun olmalı, ana çizgileriyle ve öz olarak verilmeli, metinde sözü edilmeyen veri ya da bulgulara yer verilmemelidir.
- 11- Makalelerin yayımlanabilmesi için Enstitümüzün tayin edeceği iki hakemden olumlu rapor gelmesi şartı aranır. Bir hakemin olumsuz, diğer hakemin olumlu görüş bildirmesi halinde çalışma üçüncü bir hakemin incelemesine gönderilir. Böyle bir raporda göz önünde bulundurulacak bilimsel esaslar şunlardır:
 - a. Araştırma yöntemi,
 - b. Konu bütünlüğü,
 - c. Bilimsel özgünlük
 - d. İlgili bilim dalının terim bilgisine hakimiyet,
 - e. Konuyla ilgili eski ve yeni çalışmalarını görebilmek,
 - f. Yararlanılan kaynaklarda uygunluk ve yeterlilik,
 - g. Değerlendirme yapabilme ve sonuca ulaşabilme,
 - h. Alanına katkı sağlama,

i. Dil hakimiyeti/anlaşılabilirlik, akıcılık.

Yazılar aşağıdaki biçimde düzenlenmiş olmalıdır:

- 1- Makalenin başlığı ilk sayfanın başına büyük harflerle sayfa ortalanarak yazılır. Türkçe başlığın altına yabancı dilde başlık ilk harfler büyük diğerleri küçük olarak yazılır.
- 2- **Türkçe ve yabancı dilde 200 kelimeyi geçmeyen öz** yazılır ve ardından yazının ana konusunu tanımlayan **anahtar kelimeler (5-10 adet)** eklenir.
- 3- Başlıktan sonra yazar ad(lar)ı unvansız olarak yazılır. **Unvan, çalıştığı kurum, orcid.org kimliği ve e-posta adresi** dipnot olarak belirtilir.
- 4- Çalışma herhangi bir kurumun desteği ile gerçekleşmiş ise kurumun adı ilk sayfanın altında dipnot olarak belirtilir.
- 5- Yazılar Microsoft Word programıyla metne bold ve italik dışında elle hiçbir ayar verilmeden yazılır. Başlıklar otomatik numara veya harflendirilmez, gerekli olan 1.1.1. veya a.b.c. gibi sıralamalar elle yazılır.
- 6- Şekil, tablo ve fotoğraflar bilgisayar ortamında hazırlanıp metin içinde ya da sonunda sayfa boyutlarını (13x20 cm.) aşmayacak şekilde yerleştirilir. Tablo ve şekillerin sayfanın kenarlarının dışına taşmaması sağlanmalıdır. **Tablo** elle numaralandırılmalı ve tablonun başlığı, içeriğini anlatacak şekilde yazılmalı ve tablonun üst tarafında verilmelidir. (Tablo 1: İşçilerin kararlara katılma düzeyleri). Tablo başlığı ikinci satıra sarkıyor ise ikinci satır tablo numarası hizasından sonra başlamalıdır. Tablo eğer başka bir çalışmadan aktarılmış ise ayrıca tablonun altına, alıntı yapılan kaynak gösterilmelidir. Tablo sadece yatay ve dikey çizgiler kullanılarak oluşturulmalıdır. **Şekiller** elle numaralandırılmalı, başlıklar da şeklin içeriğini anlatacak şekilde yazılmalı ve şeklin altında yer almalıdır. (Şekil 1: Gelirin yıllara göre dağılımı). Eğer şekil başka bir kaynaktan aktarıldıysa, şekil açıklamasının altına kaynakla ilgili bilgi verilmelidir. (Kaynak: Solak, 2006: 12). Ayrıca tablo ve şekiller, word veya excel formatında hazırlanmalıdır. Fotoğraf şeklinde gönderilmemelidirler.

Atıf ve Kaynak Gösterim Biçimi

Dergimiz, Sosyal Bilimler Alanında farklı referans sistemleri kullanılması sebebiyle **APA 6 ve Chicago Manuel of Style** olmak üzere iki farklı sistemle makale kabul etmektedir.

APA 6 ve Chicago Manuel of Style formatlarına aşağıdaki linklerden erişebilirsiniz.

<https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples>

<https://www.chicagomanualofstyle.org/book/ed17/frontmatter/toc.html>

Ortak Noktalar

Kaynakça tek parça halinde verilmelidir. (Kitaplar, Makaleler, İnternet gibi başlıklara bölünmemeli.)

Kaynakçada aynı yazarın birden çok eseri varsa yazar tekrar edilmeli, eski alışkanlık olarak -----, veya _____, gibi çizgiler kullanılmamalıdır.

ISSN: 2149-2239
e-ISSN: 2149-2239

Makale teslim edilirken:

- 1- Makale teslim edilirken, özgün bir yazı olduğu ve daha önce herhangi bir yerde yayımlanmadığı yazar/lar tarafından kabul edilmiş sayılır.
- 2- Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi online olarak yayınlanır ve değerlendirme süreci elektronik ortamda çift-körleme (double-blinded) yöntemiyle yürütülür. Yayımlanması istenen makaleler online olarak iletilir.
- 3- Hakem önerileri doğrultusunda yeniden düzenlenen ve yayınlanabilir kararı verilen makalenin son şeklini gösteren dosya yine sisteme online olarak yüklenir.
- 4- Hakemlerden olumlu rapor alamayan makale yayınlanmaz ve yazarına iade edilmez; bu konuda idari ve adli bir sorumluluk kabul edilmez.

Makale değerlendirme süreci:

- 1-Makale www.DergiPark.gov.tr internet adresi üzerinden giriş yapılarak Makale Gönder adımları izlenerek iletilmelidir.
- 2-Makale, Sosyal Bilimler Dergisi Editör Kurulu tarafından şekil incelemesi tamamlandıktan sonra hakemlere ulaştırılır.
- 3-Editör, makaleyi hakemlere göndermeden de reddedebilir.
- 4-Hakem raporlarına göre yazar(lar)a bilgi verilir.

Yazışma Adresi:

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü
53200 – RİZE / TÜRKİYE
Telefon : +90 464 217 29 19
Faks : +90 464 217 29 18
E-Posta : sbedergi@erdogan.edu.tr

Kaynakça Gösterimi / Citation:

APA: Akyol, İ. T. ve Bek, A. (2021). Türkiye’de yerel seçimlerde kadın: 2000 sonrası yerel seçimlerinde kadınların yerel siyasetteki yerinin karşılaştırmalı analizi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(13): 1-23.
<https://doi.org/10.34086/rteusbe.905279>

Chicago: Akyol, İbrahim Tanju ve Bek, Aslı. “Türkiye’de yerel seçimlerde kadın: 2000 sonrası yerel seçimlerinde kadınların yerel siyasetteki yerinin karşılaştırmalı analizi.” *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8/13 (2021): 1-23.

TÜRKİYE’DE YEREL SEÇİMLERDE KADIN: 2000 SONRASI YEREL SEÇİMLERİNDE KADINLARIN YEREL SİYASETTEKİ YERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Women in Local Elections in Turkey: Comparative Analysis of Women's Place in Local Politics in Local Elections After 2000

İbrahim Tanju Akyol

Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Yerel Yönetimler Programı, ibrahimakyol@comu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-9680-4155

Aslı Bek

Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, asliguzel@comu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-0013-6568

Makale Bilgisi / Article Information
Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 30 Mart / March 2021
Kabul Tarihi / Accepted: 17 Mayıs / May 2021
Yayımlanma Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2021

İntihal: Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun şekilde hazırlanmış ve intihal taramasından geçmiştir.

Copyright © Published by Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü / Recep Tayyip Erdoğan University, Institute of Graduate Studies, Rize, 53100 Turkey.
All rights reserved. E-ISSN: 2149-2239

ÖZ: 21. yüzyılda modern demokrasiler, yerel demokrasinin gelişmişlik düzeyi üzerinden açıklanmaktadır. Siyasal katılımın en kolay ve etkili yollarından biri yerel siyasete katılımdır. Yerel demokrasinin geliştirilmesi için halkın katılım kanallarının açık hale getirilmesi gerekmektedir. Kadınların karar verici süreçlerin içerisinde yeterli düzeyde yer alması yerel demokrasinin seviyesini artırmaktadır. Türkiye’de kadınların yerel düzeyde seçilme hakkına sahip olması 1930’lu yıllara kadar uzanmaktadır. Aradan geçen süreçte kadınlar yerel siyasette istenilen düzeyde temsil edilmemiştir. 2000’li yıllardan sonra yerel siyasette kadınların önemi daha fazla vurgulanmıştır. Bu süreçte siyasi partiler, seçim programlarında kadınların temsili üzerine oldukça fazla yoğunlaşmışlardır. Bu çalışma, Türkiye’de kadınların yerel temsil düzeyleri üzerinde odaklanmaktadır. Çalışmanın amacı, siyasi partilerin kadınların siyasal katılımına ilişkin söylemleriyle bu yöndeki uygulamaları arasında bir fark olup olmadığının ikincil veriler üzerinden ortaya konulmasıdır. Ayrıca son yirmi yılda kadınların yerel siyasetteki temsil oranlarındaki değişimin belirlenmesi de amaçlanmıştır. Sonuçta, parti söylemlerinin aksine, kadınların yerel siyasette yeteri kadar temsil edilmedikleri anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yerel siyaset, kadın, temsil, yerel seçimler, katılım.

ABSTRACT: Modern democracies in the 21st century are explained by the level of development of local democracy. One of the easiest and most effective ways to participate in politics is to participate in local politics. In order to develop local democracy, the channels of participation of the local people should be made open. Sufficient involvement of women in decision-making processes increases the level of local democracy. Womens having right right to be elected at the local level in Turkey goes back to the 1930s. In the meantime, women have not been represented at the desired level in local politics today. In the 2000’s, the importance of women in local politics has been emphasized more. During this period, political parties concentrated on the representation of women in their election programs. This study focuses on the local representation levels of women in Turkey. The study aims to reveal whether there is any difference between discourse and practices of political parties, on women’s political participation through secondary data. In addition, this studies other aim is to determine the change in women’s representation in local politics in the last twenty years. As a result, it has been understood that, unlike party discourses, women were not sufficiently represented in local politics.

Keywords: Local politics, woman, representation, local elections, participation.

1.GİRİŞ

Demokratik toplumlarda karar mekanizmalarına vatandaşların mümkün olduğunca fazla katılması önemsenmektedir. Bu gerçeklik, uygulama sahası bulsun ya da bulmasın hemen hemen bütün toplumlar tarafından da kabul edilmektedir. Dünya nüfusunun hemen hemen yarısını oluşturan kadınların, yeterli düzeyde karar süreçlerinde yer almadığı veya temsil edilmediği görülmektedir. Dünyada çeşitli şekillerde kota uygulamaları ile kadınların yerel siyaset içerisinde yer alması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Türkiye’de yerel siyasette kadınların bireysel katılımı noktasında herhangi bir sorun görülmemektedir. Fakat kadınların karar mekanizmalarında yeterli düzeyde temsil edilmediği çeşitli raporlar ile ortaya konulmaktadır.¹ Bu durumun ortaya çıkmasında kadınlara biçilen rolün en etkili argümanlardan biri olduğu söylenebilir. Ataerkil aile yapısının ülkenin önemli bir kısmında varlığını muhafaza ettiği düşünüldüğünde kadınların rolünün farklılaşması kolay olmamaktadır. Özellikle küçük yerleşim yerlerinde ve daha az gelişmiş yörelerde bu farklılık kendisini iyice göstermektedir. Küçük yerleşim birimlerinin sayıca fazla olması, kadınların geleneksel rolünden uzaklaşmasına ket vurmaktadır (Başçı, 2015: 283). Nitekim kadınların yürütmüş oldukları faaliyetler genellikle özel alanda kalmakta ve kamusal alana geçiş sağlanamamaktadır (Derdiyok, 2014).

Kadınların yerel siyasette daha az etkin olmasını sadece geleneksel rolleri üzerinden açıklamak yetersizdir. Bunun yanında kadınların eğitim düzeyinin istenilen düzeyde olmadığı ülkelerde katılımın da azaldığı görülmektedir. Nitekim eğitim düzeyi arttıkça vatandaşların sorumluluklarının daha fazla bilincinde olduğu, kendisini toplumun bir parçası olarak gördüğü kabul edilmektedir. Türkiye’de kadınların eğitim düzeyleri itibariyle erkeklerin gerisinde yer almalarının² da onların siyasal katılımlarını sınırladığı söylenebilir. Bunun yanında siyasal katılmayı etkileyen gelir düzeyi, yaş, meslek gibi parametreler de kadınların katılma ve temsil süreçlerini etkilemektedir.

Toplumsal cinsiyet açısından ele alınabilecek bu hususa siyasi partiler tarafından bir çözüm getirilememiştir. Bu durumun ispatını yerel seçimlerde kadınların temsil oranları ortaya koymaktadır. Gerek

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: World Economic Forum, “Global Gender Gap Report 2020”, weforum.org, 2020.

² Ayrıntılı bilgi için bkz.: tuik.gov.tr/tr, “İstatistiklerle Kadın”, 2020.

ulusal gerekse de yerel düzeyde kadınların temsilinin Avrupa örneğinden çok uzakta olduğu bilinmektedir. Bu noktada karar vericiler yeterli düzeyde konuyu gündeme getirmeyip yasal düzenlemeler yapmamışlardır. Siyasi partiler, genellikle seçim dönemlerinde kadınlara yönelik söylemleri ile kadınların yerel siyaset içerisinde daha fazla yer alması gerektiğini belirtmektedir. Gerçekte ise siyasi partiler kadınların temsili noktasında isteksiz tutumlarını sürdürmektedir.

Kadınların temsili ve siyaset alanı içerisinde daha fazla yer alması için KADEM (Kadın ve Demokrasi Derneği) ve KADER (Kadın Adayları Destekleme Derneği) gibi sivil toplum kuruluşları, kadınların siyasal motivasyonunu artıracak çeşitli konferans, sempozyum, panel vb. faaliyetlere imza atmaktadır. Bunun yanında yazılı ve görsel basın ile süreli ve süresiz pek çok yayımla da kadınların siyasal meselelere ilgi duyması amaçlanmaktadır. Yine kadınların siyasal temsili ile ilgilenen pek çok akademisyenin (Alkan, 2004; Sitembölükbaşı, 2007; Sumbas, 2015; Çağlar, 2011; Keser vd, 2021; Yıldırım, 2019; Şahnagil, 2018; Gökkulu, 2013; Oruç ve Bayrakçı, 2018) sorunun farklı yönlerine vurgu yaptığı görülmektedir.

Siyasi partilerin “kadın” söylemi, 2000 sonrası yapılan yerel seçimlerde kadınların temsilini nasıl etkilemiştir? sorusu bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Araştırma, herhangi bir il sınırlamasına gidilmeden Türkiye’deki bütün iller ekseninde tasarlanmıştır. Araştırmada; siyasi partilerin, kadınların siyasal temsiline ilişkin söylemlerinin 2000 sonrası yapılan yerel seçimlere nasıl yansıdığı belirlenmesi amaçlanmıştır. İkincil veriler derlenerek analiz edilmiş, kadınların siyasal temsiline ilişkin öneriler sunulmuştur.

2. SİYASAL KATILMA, TEMSİL VE KADIN

Çağdaş demokrasilerde üzerinde en fazla durulan konulardan biri siyasal katılımdır. Siyasal katılma, siyasal sistemin işleyişi karşısında vatandaşların takındıkları tavırları göstermektedir (Kapani, 2018: 144). Roskin, Cord, Medeiros ve Jones (2018: 21)’nin “*Siz siyasetle ilgilenmez ve katılmazsanız, diğerleri ilgilenir ve katılır ve sizin hayatınızı idare edecek kuralları etkiler. Siyasetle ilgilenen ve siyasete katılanlar bizi bir yabancı toprakta harbe mi sürükleyecek? Bu harpte kim savaşmak zorunda kalacak? Sen. Belli vatandaşları ve şirketleri kayırmak için vergi kanunlarını mı değiştirecek? Diğerlerinin ödemekten kaçındığı vergileri kim ödeyecek? Sen. Maliyetleri öngörülenin çok ötesine taşıyacak devlet harcama programları mı geliştirecekler? Öyleyse bu maliyetleri kim üstlenecek? Sen.*” şeklindeki ifadeleri,

siyasal katılmanın birey ve toplum yaşamındaki önemine işaret etmektedir.

Siyasal katılma, sadece oy kullanmaya indirgenemeyecek kadar geniş bir kavramdır.³ Kavram, karar alma mekanizmalarını sürekli olarak tüketmeyi içerisinde barındırmaktadır. Demokrasinin gelişebilmesi, ancak siyasal katılmanın tam olarak sağlanması ile mümkün hale gelmektedir (Koçak ve Bektaş, 2019: 110). Çeşitli düzeylerde gerçekleşebilecek siyasal katılmanın en ileri düzeyi içerisinde temsil yer almaktadır (Kapani, 2018: 145). Türk Dil Kurumu tarafından çıkartılan Türkçe Sözlük'te temsil, "birinin veya bir topluluğun adına davranma" şeklinde ifade edilmiştir (TDK Türkçe Sözlük, 13.08.2020). Siyasal temsil, en basit şekilde seçilmiş yöneticiler ile seçilenler arasındaki ilişkiyi tanımlamaktadır. Temsilciler vatandaş namına hareket etmektedirler. Vatandaşlar, seslerini, fikirlerini, bakış açılarını kamu politikası oluşturma süreçlerine temsilcileri vasıtasıyla ulaştırmaktadır (Pitkin, 1967). Dolayısıyla, siyasal temsil, devlet yönetiminin her kademesindeki seçilmiş görevlilerin alacağı politik kararları içermektedir (Eulau vd., 1959).

Siyasal katılmayı; psikolojik, sosyo-ekonomik ve siyasal faktörler etkilemektedir. Psikolojik faktörlerden kastedilen bireyin siyasal meselelere karşı takınmış olduğu tavrıdır. Dolayısıyla, bireyin kişisel özellikleri siyasal katılmayı etkilemektedir. Birey eğer siyasal meselelere ilgi duyarsa katılma kanallarını tüketmeye başlamaktadır. Ayrıca bireyin kendi tutum ve davranışlarıyla sistemin işleyişine etki edebileceğine inanması gerekmektedir. Girişimci yapıya sahip olan birey, siyasal meselelere entegre olmak için istekli olmaktadır. Aksi durumda bireyin yaşadığı topluma yabancılaşması söz konusu olabilir. Dolayısıyla birey kendisini siyasal sistemin bir parçası olarak değerlendirmez ve katılım mekanizmalarına başvurmaz (Dursun, 2012: 249-250). Siyasal faktörler, bireyin içerisinde bulunduğu siyasal ve hukuki sistemin kurallarına adapte olması ile ilgilidir. Parti sistemi, seçim sistemi gibi değişkenler siyasal katılma düzeyini etkilemektedir (Dursun, 2012: 250-252). Sosyo-ekonomik faktörler ise; aile, eğitim, meslek, gelir düzeyi, yerleşim yeri, yaş, medya ve cinsiyet şeklinde ifade edilebilir (Kapani, 2018: 145-146).

Temsil teorisi, cinsiyet, ırk ve diğer kimliklerden bağımsız olarak bütün vatandaşların aynı fırsata sahip olmasını öne sürmektedir. Bu

³ Temsil kavramının anlaşılabilir kalmasının nedeni kavramın sürekli olarak tek yönü (siyasi aktörler) üzerinde konuşulmasıdır. Farklı temsil biçimlerinin birbirleriyle hangi noktada ilişki içerisinde oldukları açık değildir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Andrew Rehfeld, "Towards a General Theory of Political Representation," *The Journal of Politics*, 2006, 68: 1-21.

açıdan değerlendirildiğinde kadınların siyasal kurumlara girişi, eşit temsil meselesidir. Sağlıklı bir siyasal sistemin varlığı ve halkın refahı için kadınların siyasal kurumlarda çok daha fazla rol alması gerekmektedir (Rai, 2014: 7). Bu noktada iki görüş söz konusudur. İlk görüşe göre meclislerde erkek ya da kadın kimin olduğunun bir önemi yoktur; çünkü seçilenler bütün toplumu temsil etmektedir. Kadınları karar verici konuma getirmek için girişilen çabalar anlaşılabilir görülmemektedir. İkinci görüşe göre ise, kadınlar tıpkı erkekler gibi toplumun bir parçasıdır. Dolayısıyla temsilde cinsiyet eşitliği ekseninde kadınların daha fazla siyasal mekanizmalarda yer alması gerekmektedir. Nitekim kadın-erkek temsilindeki farklılaşmanın önem taşımadığı yönündeki yaklaşım, uygulamada karşılık bulmamaktadır. Kadınların kendilerine özgü sorunları vardır ve bu sorunlara en iyi çözümü kendileri bulmaktadır (Demir, 2015: 37). Ramezz de (2018: 1-2) benzer görüşlere sahiptir. Ona göre demokrasi, çeşitli grupların toplumsal konularda yönetime katılmaları için eşit fırsatlar sunmaktadır. Fakat siyasal meselelerde erkeklerin baskın rolü bulunmaktadır. Bu nedenle, kadınların yerel birimlere seçilmemesi durumunda karar alma süreçlerinin ciddi bir biçimde kısıtlanacağı varsayılabilir. Kadınların yerel birimlerde yer alması, yerel politikaların hemcinslerinin ihtiyaçlarına, isteklerine ve beklentilerine göre şekillenmesine yardımcı olur. Yine Panday (2008: 490-491), kadınların düşük düzeyde temsil edilmesinin demokrasi üzerinde kritik etkileri olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, nüfusun yarısını oluşturan kadınların temsili eksik kalırsa demokrasinin geçerliliği ve güvenilirliği de sekteye uğrayacaktır. Bu açıdan kadınların siyasal katılımının sağlanması, gerçek anlamda demokrasinin gelişmesine hizmet edecektir. Benzer şekilde yerel birimlerin temsilcileri, demokratik fikirler etrafında daha eşit bir anlayışla seçildiği takdirde sosyo-ekonomik özgürleşme de sağlanacaktır (Saidul Huq, 2016). Yine kadınların daha fazla özgüven kazanmaları, siyasal süreçlerin içerisinde aktif katılmaları ve temsil edilmeleri ile gerçekleşecektir (Rai, 2014: 7).

Yerel siyasette kadınların daha fazla yer almasının gerekliliği, aynı zamanda yerel hizmet sunumunda karşımıza çıkmaktadır. Yerel birimler tarafından yerine getirilemeyen pek çok hizmetin kadınlar tarafından ikame edildiği bilinmektedir. Bu bakımdan kadınların, kamu hizmetlerinin sürdürülmesini sağlamanın yanında bu hizmetlerin maliyetlerini de aşağıya çektiği söylenebilir. Durum böyleyken kadınların yerel topluluklar içerisindeki konumlarının aktif hale getirilmesi gerekmektedir. Yerel temsilcilere aktarılan yetki ve sorumlulukların tek bir cinse aktarılması kadınlara özgü problemlerin göz ardı edilmesine neden olabilir (Alkan, 2004). Bunun yanında yerel süreçlere katılımın daha kolay gerçekleşeceği de göz önünde

bulundurulduğunda yerel demokrasinin gelişmesi ve yerel siyasetin hak ettiği yere ulaşabilmesi için yerel düzeyde kadınların temsilinin artırılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Yaylı ve Eroğlu, 2015: 520).

Kadınlar, gerek ekonomik gerekse siyasal konularda erkeklere oranla birtakım dezavantajlara sahiptirler. Teorik olarak kadınlar erkekler ile eşit siyasal haklara sahip olmalarına rağmen uygulama safhasında kadınların siyasete katılma hususunda sahip olduğu ekonomik ve sosyal eşitsizlikler, onların siyasete katılma yeteneğini engellemektedir. (Phillips, 1995). Kadınların politik ve sosyo-ekonomik statüsünün iyileşmesi ancak karar alma ve politika geliştirme süreçlerine daha fazla dâhil olduklarında gelişecektir. Bunun yanında, yerel kadın siyasetçilerin, kadın hareketlerine aktif bir şekilde katılmaları ile kadınların karşılaştıkları sorunların farkında olmaları (iknowpolitics.org, 2021), kadınların neden yerel siyasette daha fazla yer alması gerektiği sorusunu cevaplandırmaktadır.

Kota uygulamaları ile kadınların siyasal temsilinin artırılması amaçlanmaktadır. Bu şekilde yeterli düzeyde temsil imkânı bulmayan kadınların temsil oranlarının artırılması düşünülmektedir. Kota uygulamaları ile siyasal kararlar alınırken cinsiyet eşitliği açısından denge sağlanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca eşit haklara sahip olan kadınların ve erkeklerin eşit temsili yönünde çabaları göstermektedir (Dahlerup, 2005: 141-144). Bir başka deyişle, siyasetteki kadınların sayısının yavaş bir şekilde arttığı göz önünde bulundurulduğunda siyasal kurumlarda cinsiyet dengesine hızlı bir şekilde ulaşmak için kota mekanizması, sürece önemli katkılar sunabilecektir (IDEA, 2009).

Kadınların siyaset içerisinde yer alması hususunda farklı kota uygulamaları söz konusudur. Sabit kota uygulaması ile eksik temsile sahip cinsin dezavantajlı durumunu ortadan kaldırmak için belirli oranda sandalye ayrılmaktadır. Oranlı kota uygulaması ile her bir cinsin siyasi parti içerisindeki ağırlığı oranında temsil edilmesi öngörülmüştür. Söz konusu şekilde dezavantajlı cinsin parti içerisinde daha fazla yer alması teşvik edilmektedir. Boş koltuk kotası ile kadınlara ayrılan koltukların çeşitli nedenler ile doldurulamaması durumunda erkekler tarafından doldurulmasının engellenmesi sağlanmaktadır. Bu uygulamayla belirli sayıda koltuk, kadınlar için ayrılır ve kadın adaylar haricinde bu koltukların doldurulması söz konusu değildir. Böylece kadınların aday listelerinin en üst sıralarında yer alması sağlanmış olmaktadır. Zira ilgili siyasi parti ya kadın adayla koltuğu dolduracaktır ya da koltuk boş kalacaktır. Derece sıralamalı kota uygulaması ise, kadınların belirli oranda temsilinin yanında listelerin cinsiyet dengesini gözeterek şekilde hazırlanması şartını

koşmaktadır. Son olarak seçim çevresi kotası ile de kadınların temsili artırılabilir. Birden fazla temsilcinin seçildiği seçim çevrelerinde en çok oyu alan kadın adayın ya da en çok oyu alan siyasi partinin kadın adayının seçilmesinin garanti edilmesi söz konusudur (Sitembölükbaşı, 2007: 15-16).

Kota düzenlemelerinin uygulamada karşılık bulup bulmadığı önemli bir sorun olarak görülmektedir. Gerek ulusal mevzuat anlamında gerekse de parti içi düzenlemeler ile kadınlara yönelik kota uygulamalarının varlığı pek çok ülkede söz konusudur.⁴ Fakat bu düzenlemeler uygulamada yeterli düzeyde karşılık bulmakta mıdır? Nitekim kota düzenlemelerinin tek tip olmadığı da bilinmektedir. Gerek ulusal gerekse yerel düzeyde kadınlara koltuk ayrılması söz konusu ise kadınların temsiline artacağı düşünülebilir. Bunun yanında gösterilen adayların belirli bir yüzdelik diliminin kadın adaylardan oluşması, kanaatimizce uygulamada yeterli düzeyde karşılık bulmayacaktır. Siyasi partilerin, belediye başkanı ve yerel meclisler için oluşturulan kotaları, nispeten belediye başkanı/meclis üyesi seçilme potansiyeli düşük yerlerde doldurabilecekleri söylenebilir.⁵ Günümüzde kadınların temsiline istenilen düzeye gelememesi de bu durumu doğrular niteliktedir.

3. KADINLARIN SİYASİ KATILIMINA İLİŞKİN DÜNYA UYGULAMALARI

21. yüzyılda sosyal bilimler alanında, “kadınlar” en önemli çalışma konularından birini oluşturmaktadır. Bu çalışmaların temelinde kadınların dezavantajlı konumunun iyileştirilmesi yatmaktadır. Kadınların dezavantajlı olarak değerlendirilebileceği hususlardan bir tanesi de siyasal temsil meselesidir. Gerek ulusal gerekse uluslararası alanda yapılan çalışmalar ile ülkelerin kadınların temsili noktasında durumları ortaya konulmaktadır. Kadınların temsil noktasındaki yetersizlik düzeylerinin tespit edilmesi yönündeki çalışmalar, kadın temsiline geliştirilmesine katkı sunması ve bir çıkış noktası olması bakımından önem taşımaktadır.

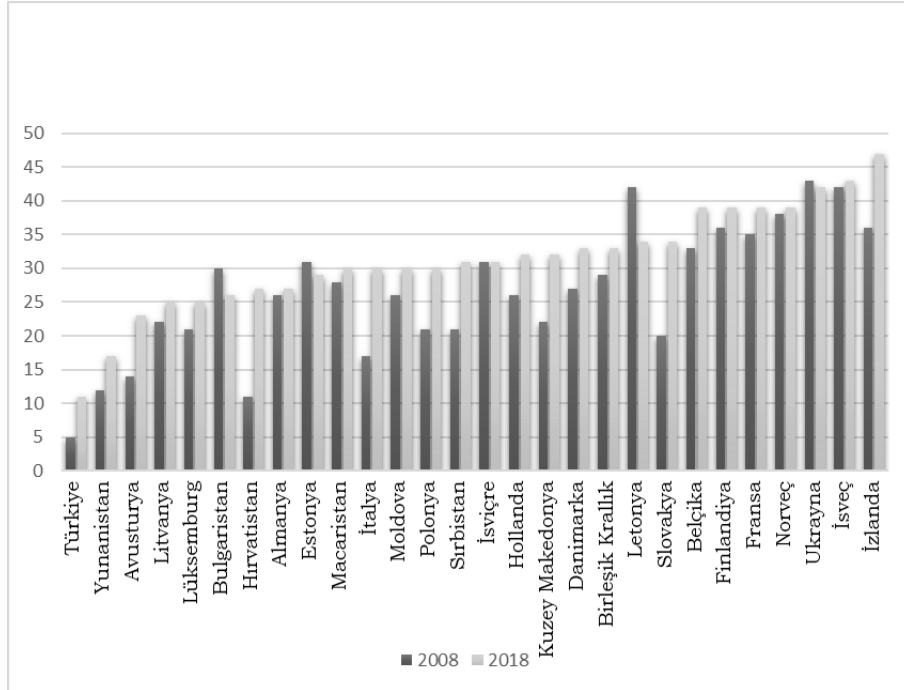
⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz.: “The Quota System” socintwomen.org/, 2021.

⁵ Örneğin, Türkiye’de 31 Mart 2019 yılında gerçekleşen yerel seçimlerde kadınların belediye başkanlığı aday sayısı ile belediye başkanı olan kadınların sayısı arasındaki fark hayli dikkat çekicidir. 8257 belediye başkanı aday içerisinden kadın belediye başkan adaylarının sayısı sadece 652’dir. Söz konusu 652 adaydan sadece 44 kadın belediye başkanı olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz.: KADER, 2019 Yerel Seçimlerine Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Bakmak. İstanbul: Kadın Adayları Destekleme Derneği Yayınları, 2020.

Dünyada kadınların siyasal temsilinin kısmi bir iyileşme sağladığı belirtilmektedir. Dünya Ekonomik Formunun yayınladığı 2020 Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'nde parlamentolardaki kadınların sayısının arttığı belirtilmiştir. Buna rağmen kadınların temsil oranının %25 civarında olduğu, bakanlık gibi daha üst temsil makamlarında oranın düştüğü, bazı ülkelerde kadınların neredeyse hiç temsil edilmediği ifade edilmiştir. Türkiye kadınların siyasal temsilinde 153 ülke arasında 109. sırada yer almıştır (WEF, 2019). Bu noktada kadınların siyasal yetkilendirme açısından gerek dünyada gerekse de Türkiye'de yetersiz şekilde temsil edildiği söylenebilir.

Kadınların yerel siyaset içerisinde hangi düzeyde yer aldığını ortaya koymaya yönelik uluslararası alanda çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmalardan bir tanesi Sundström tarafından yapılmıştır. Sundström, (2013) 30 Avrupa ülkesini kapsayan araştırmasında yerel meclislerde kadınların temsil oranını araştırmıştır. Çalışmanın verilerine göre İskandinav ülkelerinin yerel meclislerde kadınlara daha fazla yer verdiği görülmüştür. Araştırmada kadınların yerel meclislerde temsil oranı bahsi geçen ülkelerde %13 ile %43,2 arasında değişmektedir. Kadınlara yerel meclislerinde en fazla yer veren ülke İsveç iken en az yer veren ülke Hırvatistan olmuştur.

Grafik 1: Avrupa Ülkelerinde Kadın Meclis Üyelerinin Yüzdolik Değişimi

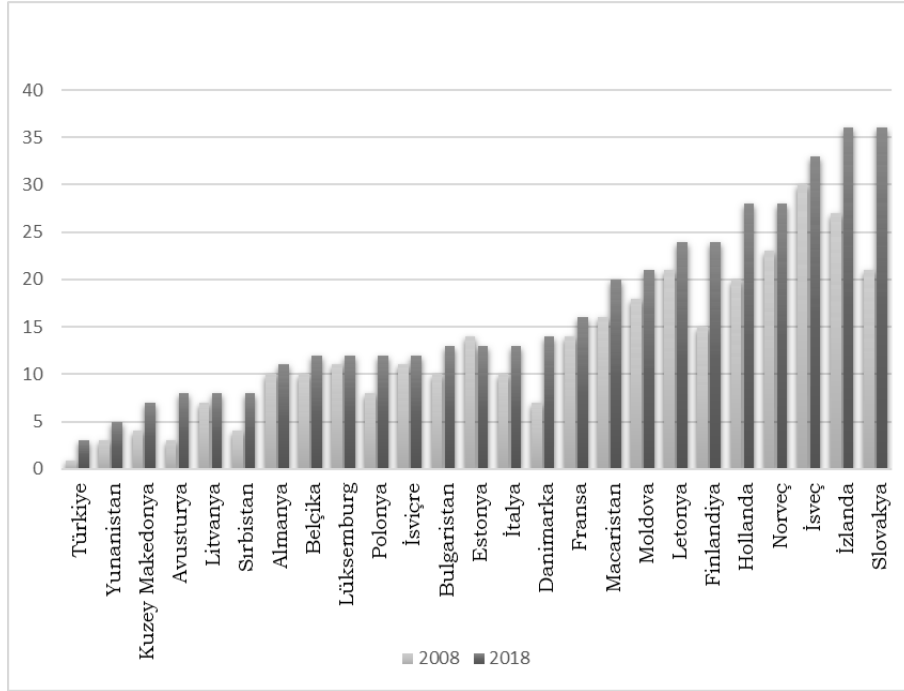

Kaynak: Council of European Municipalities and Regions, “Women in Politics”, Brussels, 2019, p. 5, ccre.org/, 2020.

2019 yılında gerçekleştirilen bir çalışmada, 2008-2018 yılları arasında 28 Avrupa ülkesinde kadınların yerel meclislerdeki temsil oranındaki değişim ele alınmıştır. Söz konusu ülkelerin 20 tanesi Avrupa Birliği ülkesidir. Bu çalışmada, ilgili ülkelerin çoğunda kadınların temsilinde iyileşmeler söz konusudur. On yıllık süreçte kadınların belediye meclis üyesi olarak seçilme oranı yaklaşık olarak %15 artmıştır. İzlanda, İsveç ve Ukrayna gibi ülkelerin yerel meclislerinde kadınların temsil oranı %40'ın üzerindedir. On yıllık süreçte yerel meclislerde kadınların temsil oranının düştüğü ülkeler, Litvanya, Ukrayna, Estonya ve Bulgaristan olmuştur. Türkiye ise 28 ülke içerisinde sonuncu sırada yer almaktadır. Türkiye’de oransal anlamda her ne kadar iki katından fazla bir iyileşme söz konusu olsa da istenilen düzeyin çok gerisinde olduğu diğer ülkeler ile kıyasladığımızda ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de kadınların temsilinin

iyileşmesi noktasında çabalar var olmakla birlikte, bu çabaların temsilde adaleti sağlayacak seviyenin gerisinde olduğu görülmektedir.

Grafik 2: Avrupa Ülkelerinde Kadın Belediye Başkanlarının Yüzdelerdeki Değişimi

Kaynak: Council of European Municipalities and Regions, “Women in Politics”, Brussels, 2019, p. 7, ccre.org/, 2020.

On yıllık süreçte kadın belediye başkanlarının temsil durumlarına bakıldığında, söz konusu ülkelerde Estonya hariç iyileşmeler gözükmemektedir. Bu durum, yerel siyasette cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından önemli bir gelişmedir. Bunun yanında kadın belediye başkanlarının oransal değişiminin meclis üyeliğine göre daha hızlı arttığı görülmektedir. Ne var ki kadın belediye başkanlarının en fazla seçildiği Slovakya, İzlanda ve İsveç gibi ülkelerde dahi tam bir eşitliğin sağlanamadığı görülmektedir. Söz konusu ülkelerde kadınların belediye başkanı olarak temsil oranı %30’un üzerine çıkabilmiştir. Kadın belediye başkanlarının oranında 25 ülke içerisinde temsil düzeyi en düşük ülke olarak Türkiye görülmektedir. On yıllık süreçte Türkiye’de belediye başkanı oranında yaşanan değişim %5’in altında kalmıştır.

4. TÜRKİYE’DE 2000 SONRASI YEREL SEÇİMLERDE KADIN ÜYELERE İLİŞKİN VERİLER

Türkiye’de kadınların siyasette yerini pek çok Avrupa ülkesine göre daha erken aldığı bilinmektedir.⁶ Cumhuriyet döneminde modernleşme çabalarının bir ürünü olarak kadınların siyasal, sosyal ve ekonomik anlamda kazanımlar elde etmesi önemsenmiştir. 1923 yılında “Kadınlar Halk Fırkası” adıyla bir parti kurulmuştur. Bu partinin başkanlığını yine bir kadın yapmıştır. Daha sonra 1924 yılında parti “Türk Kadınlar Birliği” adında bir dernek olarak faaliyetlerini sürdürmüştür, 1935 yılında kadınların seçme ve seçilme hakkı elde etmesiyle birlikte faaliyetlerine son vermiştir (Konan, 2011: 165-166).

1924 Tevhidi Tedrisat Kanunu, 1925 Kıyafet Kanunu ve 1926 Medeni Kanunu’nun kabulü ile kadınlar siyaset sahnesi içerisinde kendilerine yer edinmeye başlamışlardır (KADER, 2020: 8). 1930 yılında Belediye Kanunu ekseninde kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. 1930 yılında yapılan düzenleme ile birlikte oy kullanma şartı “Türk olma” şeklinde düzenlenmiştir. Yine 1934 yılında kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. Kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olması, hem toplumsal cinsiyet eşitliğini hem de kadınların karar süreçlerini tüketmesini sağlamıştır (Ayata ve Ergun, 1998: 18). 1935 genel seçimlerinde 18 kadın milletvekilinin seçildiği bilinmektedir.

1950’li yıllara gelindiğinde kadınların siyaset içerisindeki etkinliği çok partili hayat ile birlikte azalmıştır. Bunun yanında 1950 yılında yapılan yerel seçimlerde Müfide İlhan ilk kadın belediye başkanı olmuştur (Bozkurt ve Bozkurt, 2014: 53). 1970 yılında Türkan Akyol ilk kadın bakan seçilerek siyaset içerisinde kadınların temsilinde yeni bir perde açmıştır (Çerezci, 2018).

1980’li yıllar ile birlikte kadınların siyaset sahnesinde daha fazla yer almaya başladığı görülmektedir. 1990 yılında Türkiye’de Tansu Çiller ilk kadın başbakan olarak kadınların gerek toplumsal gerekse de siyasal yönden güçlenmesinde öncü rollerden birini üstlenmiştir. Fakat kadınların siyasete katılım ve temsil konularında problemlerinin devam ettiği de görülmektedir (KADER, 2020: 9).

Türkiye’de yerel seçimlerde kadın söylemi, siyasi partilerin seçim propagandalarında sıkça üzerinde durdukları bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların yerel siyasette yeterli düzeyde ve

⁶ Dünyada kadınlara seçme ve seçilme hakkının verildiği tarihler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: <https://www.infoplease.com/>, 2020.

aktif şekilde yer alması gerektiği üzerine yoğunlaşan söylemlerin uygulamada karşılık bulmadığı görülmektedir.

Tablo 1: 2004 Yerel Seçimlerinde Seçilen Kadın Adayların Sayısı ve Oransal Dağılımı

	Kadın	Erkek	Kadın Temsil Oranı (Yüzde)	Erkek Temsil Oranı (Yüzde)
Belediye Başkan Sayısı	18	3207	0,56	99,44
Belediye Meclisi Üye Sayısı	834	33643	2,42	97,58
İl Genel Meclisi Üye Sayısı	58	3150	1,81	98,19

Kaynak: Tablonun hazırlanmasında Yüksek Seçim Kurulu (YSK) verilerinden yararlanılmıştır.

2004 yerel seçimleri sonucunda 1 kadın il belediye başkanın var olduğu bilinmektedir.⁷ Oransal olarak ifade edildiğinde kadınların il belediye başkanı olarak %0,81 oranında temsil edildiği söylenebilir. Geriye kalan 17 belediye başkanlığında kadınlar ilçe düzeyinde başkanlık yapmışlardır. 2004 yerel seçimlerinde 16 büyükşehir belediye başkanından hiçbiri kadın değildir. Bu noktada 2000'li yılların başında kadınların yerel siyaset arenası içerisinde belediye başkanı olarak yeterli düzeyde kendine yer bulamadığı görülmektedir.

Türkiye'de il düzeyinde belediye başkanı olarak kendisine yer bulamayan kadınlar, ilçe belediye başkanı olarak da istenilen seviyede temsil edilmemiştir. Tablo 1'de görüldüğü üzere 2004 yerel seçimlerinde, 3225 belediye başkanlığından sadece 18'i (1 tanesi il belediye başkanı olmak üzere) kadın belediye başkanı olmuştur. Bir başka deyişle kadınların 2004 yerel seçimlerinde belediye başkanı olarak temsil düzeyi sadece %0,56 olmuştur. Aynı durumun belediye meclis üye sayılarında ve il genel meclisi üye sayılarında da var olduğu görülmektedir. Kadınların belediye meclislerinde temsil oranı, belediye meclislerinde %2,42 iken il genel meclislerinde bu oran %1,81 seviyesine kadar çekilmektedir.

⁷ 2004 yerel seçimlerinde il düzeyinde seçilen tek kadın belediye başkanı Sosyal Demokrat Halkçı Parti'den (SHP) Tunceli Belediye Başkanı seçilen Songül Erol Abdil'dir.

Tablo 2: 2009 Yerel Seçimlerinde Seçilen Kadın Adayların Sayısı ve Oransal Dağılımı

	Kadın	Erkek	Kadın Temsil Oranı (Yüzde)	Erkek Temsil Oranı (Yüzde)
Belediye Başkan Sayısı	27	2921	0,92	99,08
Belediye Meclisi Üye Sayısı	1340	30450	4,22	95,78
İl Genel Meclisi Üye Sayısı	110	3269	3,26	96,74

Kaynak: Tablonun hazırlanmasında Yüksek Seçim Kurulu (YSK) verilerinden yararlanılmıştır.

2009 yerel seçim sonuçları ile kadınların temsili noktasında anlamlı bir artış yoktur. Bu seçimlerle beraber 2 kadın il belediye başkanı seçilmiştir.⁸ Kadınların il düzeyinde belediye başkanı olarak temsil edilme oranı %2,47 olmuştur. 2009 yerel seçimlerinde 16 büyükşehir belediye başkanlığından hiçbiri kadın değildir. Genel olarak değerlendirildiğinde, 2009 yerel seçimlerine kadınların temsilinde 2004 yerel seçimlerinden farklı bir sonuç söz konusu olmamıştır. Tablo 2'den de görüleceği üzere 2948 belediye başkanlığı koltuğundan sadece 27 tanesinin sahibi kadınlar olabilmıştır. Belediye başkanı düzeyinde kadınların temsil oranı 2009 yerel seçimlerinde sadece %0,92 düzeyinde kalmıştır. Dikkat çekici şekilde ifade edecek olursak seçilen 100 belediye başkanından sadece 1 tanesi kadın olabilmıştır. Benzer durum, belediye meclis üyelikleri ve il genel meclis üyelikleri için de söz konusudur. Kadınların 2009 yerel seçimlerinde belediye meclis üyeliği düzeyinde temsil oranı %4,22 iken il genel meclisi düzeyinde ise %3,26 olmuştur.

⁸ 2009 yerel seçimlerinde il düzeyinde seçilen kadın belediye başkanları; Cumhuriyet Halk Partisi'nden (CHP) Aydın Belediye Başkanı seçilen Özlem Çerçioğlu ve Demokratik Toplum Partisi'nden (DTP) Tunceli Belediye Başkanı seçilen Edibe Şahin'dir.

Tablo 3: 2014 Yerel Seçimlerinde Seçilen Kadın Adayların Sayısı ve Oransal Dağılımı

	Kadın	Erkek	Kadın Temsil Oranı (Yüzde)	Erkek Temsil Oranı (Yüzde)
Belediye Başkan Sayısı	40	1358	2,86	97,14
Belediye Meclisi Üye Sayısı	2198	18300	10,72	89,28
İl Genel Meclisi Üye Sayısı	60	1191	4,8	95,2

Kaynak: Tablonun hazırlanmasında Yüksek Seçim Kurulu (YSK) verilerinden yararlanılmıştır.

2014 yerel seçimlerinde kısmen de olsa kadınların temsilinde bir artış olmakla birlikte yine de cinsiyet eşitliğinin çok uzağında olduğu görülmektedir. 2014 yerel seçimleri ile birlikte il düzeyinde belediye başkanı seçilen kadınların sayısı 4'tür.⁹ Bir başka deyişle kadınların il düzeyinde temsil edilme oranı %4,94'tür. Büyükşehirlerde de 2000'li yıllarda ilk kez kadınların belediye başkanı olmaya başladığı seçim olarak 2014 yerel seçimleri dikkat çekmektedir. İl düzeyinde belediye başkanı olarak temsil edilen kadınlardan 3'ü büyükşehir belediye başkanı seçilmiştir. 2014 yerel seçimlerinde kadınların temsilinin genel durumuna baktığımızda Tablo 3'ten de anlaşılacağı üzere; 1398 belediye başkanından sadece 40 tanesi kadındır. Belediye başkanı sayısında kadınların temsil oranı sadece %2,86'dır. Aynı durum belediye ve il genel meclisi üyesi seçilme noktasında da karşımıza çıkmaktadır. Kadınlar, belediye meclisinde %10,72'lik bir oranda temsil edilirken, il genel meclisi üyeliğinde bu oranın %4,8'e kadar gerilediği görülmektedir.

⁹ 2014 yerel seçimlerinde il düzeyinde seçilen kadın belediye başkanları; Adalet ve Kalkınma Partisi'nden (AK Parti) Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı seçilen Fatma Şahin, Cumhuriyet Halk Partisi'nden (CHP) Aydın Büyükşehir Belediye Başkanı seçilen Özlem Çerçioğlu, Demokratik Toplum Partisi'nden (DTP) Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanı seçilen Gültan Kışanak ve yine aynı partiden Hakkâri Belediye Başkanı seçilen Dilek Hatipoğlu'dur.

Tablo 4: 2019 Yerel Seçimlerinde Seçilen Kadın Adayların Sayısı ve Oransal Dağılımı

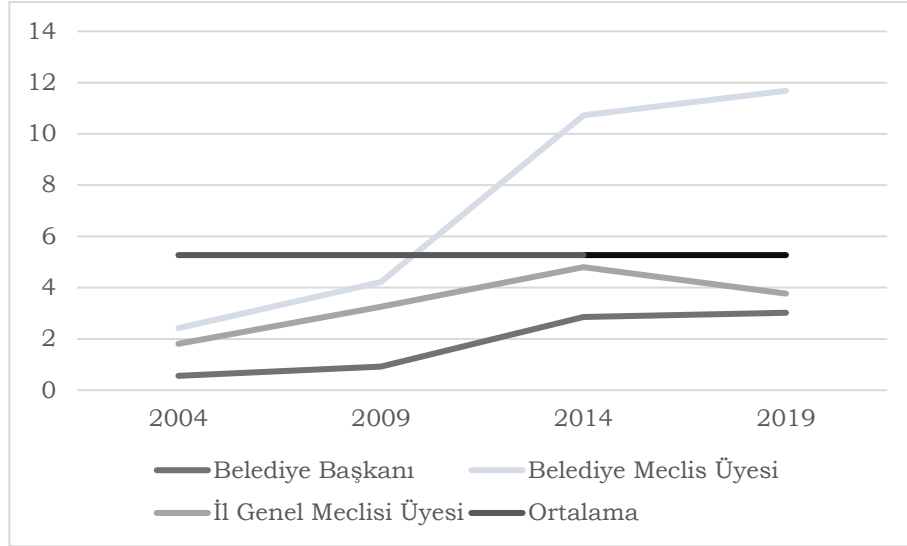
	Kadın	Erkek	Kadın Temsil Oranı (Yüzde)	Erkek Temsil Oranı (Yüzde)
Belediye Başkan Sayısı	41	1347	2,95	97,05
Belediye Meclisi Üye Sayısı	2284	18461	11	89
İl Genel Meclisi Üye Sayısı	48	1223	3,77	96,23

Kaynak: Tablonun hazırlanmasında Yüksek Seçim Kurulu (YSK) verilerinden yararlanılmıştır.

2019 yerel seçimlerinde kadınların temsilinde gözle görülür bir artışın yaşanmadığı söylenebilir. 2019 yerel seçimlerinde il düzeyindeki belediye başkan sayısı sadece 4'tür.¹⁰ Bir başka deyişle kadınların il düzeyinde belediye başkanı olarak temsil edilme oranı %4,94'tür. Kadın büyükşehir belediye başkanı sayısı ise 3'tür. Kadınların temsilinin 2019 yerel seçimlerinde genel durumuna baktığımızda Tablo 4'te de görüldüğü üzere 1388 başkanlık koltuğundan sadece 41'inde kadınlar yer alabilmiştir. Kadınların belediye başkanı olarak temsil oranının sadece %2,95 olduğu görülmektedir. Belediye ve il genel meclisi üyesi olarak kadınların temsil oranında da benzer durum söz konudur. Kadınlar, belediye meclis üyesi olarak sadece %11 oranında temsil edilirken, il genel meclisi üye oranının %3,77'ye kadar düştüğü görülmektedir.

¹⁰ 2019 yerel seçimlerinde il düzeyinde seçilen kadın belediye başkanları; Adalet ve Kalkınma Partisi'nden (AK Parti) Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı seçilen Fatma Şahin, Cumhuriyet Halk Partisi'nden (CHP) Aydın Büyükşehir Belediye Başkanı seçilen Özlem Çerçioğlu, Halkların Demokratik Partisi'nden (HDP) Van Büyükşehir Belediye Başkanı seçilen Bedia Özgökçe Ertan ve yine aynı partiden Siirt Belediye Başkanı seçilen Berivan Helen Işık'tır.

Grafik 3: 2000 Sonrası Yerel Seçimlerinde Kadın Temsilinde Yaşanan Değişim

Türkiye’de kadınların yerel siyasette belediye başkanı, belediye meclis üyesi ve il genel meclisi temsilinde yaşanan değişim Grafik 3’te görülmektedir. 2009-2014 yılları arasında kadınların yerel siyasete katılımında oransal anlamda bir hızlanma söz konusudur. Fakat 2019 yerel seçimleri ile birlikte kadınlar, il genel meclislerinde daha az oranda temsil edilmeye başlamıştır. Kadınların belediye başkanı ve belediye meclis üyesi olarak temsil noktasında da artış hızının yavaşladığını söyleyebiliriz.

Yerel siyasette kadınların daha fazla temsil edilmesi gerekliliği üzerine tartışmaların son dört yerel seçimde karşılık bulmadığını söyleyebiliriz. Kadınların temsilinin artırılması için kısmi olarak iyileşmeler söz konusu olsa da yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi bu iyileştirmelerin yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Bunun yanında kadınların temsilinin gerekli istikrardan da uzak olduğu söylenebilir. Kadınlar, 2000 sonrası yerel seçimlerinde ortalama %5,27 ile temsil edilmişlerdir. Kadınların temsilinin en yüksek olduğu yerel seçimler 2019 yerel seçimleridir. 2004-2019 yılları arasında kadınların temsiline yönelik istatistik veriler, hangi taraftan okunursa okunsun istenilen düzeyin çok uzağındadır.

Gerek ulusal gerekse de yerel düzeyde 1930’lu yıllarda edinilen siyasal kazanımlar, günümüzde temsil anlamında yeterli düzeyde

geliştirilememiştir. Her ne kadar 2000’li yıllardan sonra kadınların siyasal temsili noktasında az da olsa bir iyileşme söz konusu olsa da Türkiye’nin Avrupa örneklerinin çok gerisinde olduğu görülmektedir. Halbuki yerel demokrasi ve siyasete, ulusal düzeyde yönetici yetiştirilmesinde önemli işlevler yüklenmektedir. Ulusal düzeyde kadınların daha fazla temsil edilmesinin önündeki en büyük engel, yerel siyasette kadınların yeterli düzeyde temsil edilmemesidir. Kadınların yerel siyasette istenilen düzeyde yer bulamamasının temel nedeni olarak da toplumsal cinsiyet rolleri görülmektedir.

5. SONUÇ

Dünya nüfusunun hızlı bir şekilde artışı göz önünde bulundurulduğunda siyasal temsil ve dolayısıyla yerel temsilin önemi her geçen gün artmaktadır. Yerel birimlerin görev, yetki ve sorumluluk açısından daha güçlü olmaları gerektiği üzerine hemen hemen görüş birliği söz konusudur. Fakat yerel birimlerin sahip olduğu “sempati”nin daha ileri düzeye ulaşabilmesi için “demokrasi okulu” niteliğindeki bu birimlerde kadınların daha fazla temsil edilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de kadınların yerel siyasette düşük seviyede temsil edilmesi, iki temel hareket noktası üzerinden okunabilir. Bu hususlar cinsiyet eşitsizliği ve toplumun ataerkil yapısıdır. Söz konusu anlayış, kadınların gerçek manada temsilini olumsuz yönde etkilemektedir. Erkek egemen bir yerel siyaset anlayışının kadınların farklı gereksinimlerinin göz ardı edilmesine neden olabileceği söylenebilir. Nüfusun hemen hemen yarısını oluşturan kadınların yerel siyaset içerisinde yer alması, sosyo-ekonomik eşitsizliklerin ortadan kalkmasına hizmet edebilir. Nitekim kadınların sosyal ve ekonomik yaşamdaki rollerinin siyasal temsil düzeyleri üzerinde etkileri bulunmaktadır. Belirli bir gelir düzeyine sahip, yeterli düzeyde eğitim görmüş ve ataerkil aile yapısının negatif dışsallıklarından sıyrılmış kadınlar, yerel siyasetin içerisinde daha fazla yer alacaktır. Bu noktada durumun tersten okunması da söz konusu olabilir. Eğer kadınlar yerel siyaset içerisinde daha fazla yer alırlarsa daha geniş siyasal ağlara sahip olabilecek ve ulusal düzeyde kadınların temsil edilmesi daha kolay gerçekleşecektir. Yine toplumsal bilinçlenmenin hızlanması sağlanarak kadınlara yüklenmiş, eğitim ile toplumsal ve kültürel yapıdan kaynaklanan sorunlar gibi pek çok dezavantajdan kurutulmaları söz konusu olacaktır.

Küçük yerleşim yerlerinde kadınlar üzerindeki ataerkil baskının çok daha fazla olduğu söylenebilir. Nitekim 2000’li yıllardan sonra gerçekleşen dört yerel seçim sonucu bu durumu gösterir niteliktedir.

Belde belediyelerinde kadınların temsilci konumunda hemen hemen hiç yer almadığı görülmektedir. Bir başka deyişle, az da olsa temsil imkânına sahip olabilen kadınlar, Türkiye'nin büyük kentlerinden seçilmişlerdir.

Kadınların yerel siyasette daha az temsil edilmesinin bir diğer nedeni kadın erkek eşitsizliğidir. Kadınlara yüklenen rollerin daha çok siyaset dışı olduğu bilinmektedir. Siyasi partilerin kadın aday sayısında göstermiş oldukları tutucu tavır, temsil oranının düşük olmasının temel sebeplerinden biridir. Bu noktada, kadınların nispeten seçilme ihtimali düşük olan yerlerde aday gösterilmesi, düşük olan kadınların temsilinin istenilen düzeye ulaşmamasına neden olmaktadır.

Araştırma kapsamında kadınların yerel karar mekanizmalarında yeterli düzeyde temsil edilmediğinin tespiti ile düşük temsili ortaya çıkaran nedenlerin neler olduğunun ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırma bulgularından hareketle, söz konusu konuya ilişkin şu önerilerde bulunulabilir: İlk olarak, kadınların yerel siyaset içerisinde kendisine daha fazla yer edinebilmeleri için bu amaçla kurulan STK'lar ekseninde daha fazla örgütlenmeleri yararlı olacaktır. Bu konudaki örgütlenmelerin sayıları son yıllarda artmakla birlikte, kadınların siyasal temsili üzerinde çok da etkili oldukları söylenemez. Nitekim sonraki süreçte gerçekleşen yerel seçimlerde kadınların temsil oranında gözle görülür iyileşmelerin olmadığı görülmektedir. Bu noktada, STK'ların il düzeyinde şubeler şeklinde örgütlenerek faaliyetlerini yürütmesi, istenilen sonuca ulaşmada hızlandırıcı bir etki yapacaktır.

Kadınların niceliksel anlamda yerel düzeyde temsil edilmesi, mevcut sorunları kuşkusuz tamamen ortadan kaldırmayacaktır. Fakat kadınların temsilindeki iyileşmeler cinsiyete dayalı eşitsizliği gidermede olmazsa olmaz bir koşul olarak görülmektedir. Kadınların temsilini artırma noktasında dünya örneklerinde olduğu gibi kota uygulamasına gidilebilir, var olan uygulamalar geliştirilebilir. Hiç değilse siyasi partiler kendi iç düzenlemeleri ile kadınların temsili noktasında iyileştirmeler (var olanlar dâhil) yapabilir. Bu düzenlemeler mevcut düzenlemelerden daha farklı sadece tüzüklerde yer alan düzenlemelerden ziyade temsilde adaleti sağlayacak nitelikte olmalıdır.

Siyasi partilerdeki kadın aday sayısını ve statüsünü artırmak için siyasi partilerin üzerinde baskı grupları oluşturulabilir. Böylece siyasi partilerin gündemi, cinsiyet eşitliği açısından gerekli tedbirlerin alınması noktasına çekilebilir. Kadınların çeşitli platformlarda örgütlenerek siyasi partileri etkilemeleri söz konusu olabilir.

Toplumsal cinsiyet anlamında kadınlara yüklenen roller, ancak yaşanacak siyasal gelişmeler ekseninde farklılaşabilir.

KAYNAKÇA

- Alkan, A. (2004). Yerel siyaset kadınlar için neden önemli?. (05.05.2021). Erişim adresi <https://www.politikadergisi.com/kutuphane/yerel-siyaset-kadinlar-icin-neden-onemli>
- Ayata, A. ve Ergun A. (1998). Atatürk ve Türk kadını. *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 11(31), 11-21.
- Başçı, G. (2015). Yerel yönetim seçimlerinde kadın seçmen ve temsilcilik: Çorum ili örneği. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 273-299.
- Bozkurt B. ve Bozkurt İ. (2014). Türkiye'nin ilk kadın il belediye başkanı 'müfide ilhan' ve Mersin'deki çalışmaları. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 10(19). 51-75.
- Women in politics. (12.12.2020). Erişim adresi https://www.ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/CE_MR_Women_in_politics_study_EN.pdf
- Çağlar, N. (2011). Kadının siyasal yaşama katılımı ve kota uygulamaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(4), 56-79.
- Çerezci S. (2018). Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın bakanı Prof. Dr. Peyman Türkan Akyol'un siyasi hayatı. *Belgi Dergisi*, 2 (16), 820-844.
- Demir, Z. (2015). *Türkiye'de kadın ve siyaset*, Ankara: Kadim Yayınları.
- Dahlerup, D. (2005). Increasing women's political representation: New trends in gender quotas. Julie Ballington and Azza Karam (Ed.) In *Women in Parliament: Beyond Numbers*. (p.141-153). Stockholm, Sweden: International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA).
- Derdiyok, B. (2014). Yerel seçimlerde kadın adayların görünmezliği sorunu. Erişim adresi <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/65/ekutuphane4.2.10.2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Dursun, D. (2012). *Siyaset bilimi*, 6. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

- Eulau, H., Wahlke, J., Buchanan, W. & Ferguson, L. (1959). The role of the representative: Some empirical observations on the theory of edmund burke. *American Political Science Review*, 53(3), 742-756.
- Gökkulu, G. (2013). Türkiye’de kadınların siyasal temsili ve kota tartışmaları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(5), 347-370.
- IDEA, Institute For Democracy And Electoral Assistance. “Gender Quotas Database”. Erişim 09.09.2020.
<https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas/quotas>
- When and where did women earn the right to vote?. (11.08.2020). Erişim adresi <https://www.infoplease.com/us/gender-sexuality/womens-suffrage>
- KADER (2020). *2019 Yerel seçimlerine toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden bakmak*. İstanbul: Kadın Adayları Destekleme Derneği Yayınları.
- Kapani, M. (2018). *Politika bilimine giriş*. Ankara: BB101 Yayınları.
- Keser, A; Çelik, M. ve Ercan, E. (2021). Türkiye’de kadınların siyasal temsili ve toplumsal cinsiyet. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 76(1), 191-229.
- Koçak B. ve Bektaş M. (2019). Ulusal ve uluslararası hukuk sisteminde kentli hakları ve katılım. *Kent Akademisi*, 12(1), 104-117.
- Konan, B. (2011). Türk kadınının siyasi hakları kazanma süreci. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60(1), 157-174.
- Oruç, T ve Bayrakçı, E. (2018). Yerel siyasette temsil ve katılım: Kadın aktörler, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 463-480.
- Panday, P. K. (2008). Representation without participation: Quotas for women in bangladesh. *International Political Science Review*, Sep., 2008, 29(4), 489-512.
- Phillips, A. (1995). *The politics of presence*. Oxford: Oxford University Press.
- Pitkin, H. F. (1967). *The concept of representation*. Berkeley: University of California Press.
- Rai P. (2014) *Political representation and empowerment: Women in local government institutions in Bihar India*. (Yayımlanmamış doktora

- tezi). Stockholm University Department of Political Science, Sweden.
- Rameez, A. (2018). Political participation of women in local governance: A case study of selected local government bodies in Eastern Sri Lanka. *Journal of Asian and African Studies*, 1-19.
- Rehfeld, A. (2006). Towards a general theory of political representation. *The Journal of Politics*, 68, 1-21.
- Roskin, M. G., Cord, R. L., Medeiros, J. A. & Jones, W. S. (2018). *Siyaset bilimi*. (Çev. Atilla Yayla), Ankara: Aydes Yayınları.
- Saidul Huq, S. M. (2016). Women's participation in local government: A tool for sustainable development of Bangladesh. *European Journal of Business and Social Sciences*, 4(11), 169-183.
- Sitembölükbaşı, Ş. (2007). Kadınların siyasal hayata etkin katılımlarının bir aracı olarak seçimlerde kota uygulamaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 13-36.
- Sumbas, A. (2015). Kadının politik temsili meselesi üzerine bir tartışma. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 53, 103-121.
- Sundström, A. (2013). Women's local political representation within 30 european countries: A comparative data set on regional figures. *University of Gothenburg Working Paper Series*, 18.
- Şahnagil, S. (2018). Yerel siyasette cinsiyet rejimi: kadınların temsil ve katılımı üzerine genel bir değerlendirme. *International Necatibey Educational And Social Science Research Congress*, 26-28 October, Balıkesir / Turkey.
- TDK Türkçe Sözlük*. Erişim 13.08.2020. <https://sozluk.gov.tr>
- Global Gender Gap Report 2020. (15.09.2020). Erişim adresi http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf
- Yaylı, H. ve Eroğlu G. (2015). Yerel katılım bağlanımında Türkiye'de kadın temsili. *International Journal of Science Culture and Sport*, Özel Sayı 3, 504-524.
- Yıldırım, S. (2019). Yerel siyasette kadının politik güçlenmesinin karşılaştırmalı bir okuması: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye. *Kadın/Woman 2000 Journal for Women Studies*, 20(1), 149-168.
- Woman in Local Governments. (15.08.2020). Erişim adresi <https://www.iknowpolitics.org/en/discuss/e-discussions/women-local-governments>

- Socialist International Women. (05.05.2021). Erişim adresi
<http://www.socintwomen.org/en/quota.html>
- İstatistiklerle Kadın. (08.09.2020) Erişim adresi
<https://www.tuik.gov.tr/tr/PreHaberBultenleri.do/?id=33732>
- Seçmen Sayıları. (11.10.2020) Erişim adresi
<https://www.ysk.gov.tr/tr/30-mart-2014-mahalli-idareler-genel-secimleri/2853>
- 31 Mart 2019 Mahalli İdareler Genel Seçimleri İstatistikleri.
(13.10.2020). Erişim adresi
<https://www.ysk.gov.tr/tr/istatistik/5644>
- 28 Mart 2004 Tarihinde Yapılan Mahalli İdareler Genel Seçimi.
(13.10.2020). Erişim adresi <https://www.ysk.gov.tr/tr/28-mart-2004-mahalli-idareler-genel-secimleri/2818>

Kaynakça Gösterimi / Citation:

APA: Arslan İ. (2021). Hira Mağarası'nı aydınlatan nur. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(13): 24-49.
<https://doi.org/10.34086/rteusbe.929493>

Chicago: Arslan İ. "Hira Mağara'sını aydınlatan nur." *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8/13 (2021): 24-49.

HİRA MAĞARASI'NI AYDINLATAN NUR

The Light Illuminating the Hira Cave

İhsan Arslan

Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Ana Bilim Dalı,
ihsan.arslan@erdogan.edu.tr

ORCID: 000-0003-4790-0711

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 28 Nisan / April 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 16 Haziran / June 2021

Yayımlanma Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2021

İntihal: Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun şekilde hazırlanmış ve intihal taramasından geçmiştir.

Copyright © Published by Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
/ Recep Tayyip Erdoğan University, Institute of Graduate Studies, Rize, 53100 Turkey.
All rights reserved. E-ISSN: 2149-2239

ÖZ: Yeryüzünde insanların yaşamaya başlamasıyla birlikte Yüce Allah, insanları karanlıktan aydınlığa çıkarmak, onlar arasında adaleti gerçekleştirmek, onları müjdeleyip uyarmak ve kendilerine rehberlik yapmak amacıyla peygamberler göndermiştir. Peygamberlik halkasının sonuncusu olan Hz. Muhammed zaman içerisinde şirkin merkezi haline gelen Mekke’de dünyaya gelmiştir. O, Arap Câhiliye toplumunda yetişmesine rağmen erdem, fazilet ve ahlak gibi üstün insanî vasıflarıyla ön plana çıkmıştır. Beklemediği bir esnada Ramazan ayında ilk vahiy tecrübesini yaşayan Hz. Peygamber şaşkınlık içerisinde evine gelmiş ve başından geçenleri eşine anlatmıştır. Bu olağanüstü durum karşısında olanları anlamlandıramayan Resûlullah, Hz. Hatice tarafından teskin edilmeye çalışılmıştır. Cebrâil ile karşılaşan Hz. Peygamber’in ilk vahyi nerede ve nasıl aldığı, ilk gelen âyetlerin Alak sûresinde mi, Müddesir sûresinde mi olduğu tartışılmıştır. Temel kaynaklar ışığında yapılan incelemede Allah Resûlü’nün Nur Dağı Hira mağarasında melekle karşılaştığı, insanî bir refleks olarak korkup endişeye kapılınca mağaradan hemen uzaklaşarak evine doğru Cennetü’l-me’vâ denilen yerden geçerken son ağacın yanına yani Sidre-i Mûntehâ’ya gelince Alak sûresinin ilk beş âyetine muhatap olarak vahye mazhar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, Cebrâil, vahiy, âyet, nübüvvet.

ABSTRACT: When humankind began to live on earth, Almighty Allah sent messengers to bring people out of darkness into the light, to establish justice amongst them, to herald and warn them, and to guide them. The Prophet Muhammad’(pbuh) was born in Mecca, which became the center of polytheism over time. Although he had been brought up in the Arabian Jahiliyyah community, he came into prominence owing to his superior human qualities such as virtue, merit and morality. When the Prophet experienced his first revelation at an unexpected time in Ramadan he came to his house in astonishment and told his wife what had happened to him. Khadija tried to appease the Messenger of Allah, who could not make sense of that extraordinary situation had happened to him. It has been discussed where and how the Prophet received the first revelation (wahy) and whether the first verses were in the chapter of al-Alaq or in the chapter of al-Muddathir. In this study based on the basic sources the following conclusions were reached: the Messenger of Allah encountered Gabriel in a cave called Hira in Jabal an-Nour; he got scared and anxious with human reflex and he immediately walked away from the cave; while he was going to his home he passed through the place called the Garden of Abode (Cennetü’l-me’vâ) and when he came next to the last tree, namely Lote -tree (Sidre-i Mûntehâ), he was given revelation of the first five verses of the al-Alaq.

Keywords: the Prophet, Gabriel, revelation, verse, nubuwwah.

1. GİRİŞ

Vahiy kelimesi sözlükte süratle bildirmek, işaret etmek, yazmak, elçi göndermek, ilham, gizli söz ve ilka etmek, vesvese, bir şeyi anlaşılır kılmak, insanlara ve diğer varlıklara gelen harflerden arındırılmış ses ve emir anlamlarına gelirken, terim olarak Allah'ın nebî ve resullerine irade ettiği bilgileri kelam, söz ve mana olarak bildirmesidir.¹ İnsanların yeryüzündeki yaşamı başladıktan sonra Allah emir ve nehiyelerini insanlar içerisinden seçtiği peygamberler aracılığıyla göndermiştir. Böylece Allah vahiy kanalıyla insanlarla iletişime geçmiştir. Allah bu iletişimini; "Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini vahyeder. O yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir."² yollarından birisiyle gerçekleştirir. Bu bağlamda Hz. Peygamber şu vasıtalar yardımıyla vahiy almıştır: 1- Cebrail'in vahyi Hz. Peygamber'in kalbine indirmesi.³ 2- Allah Resûlü ilk vahiy tecrübesini yaşadığı esnada melek asli suretinde gelerek ona vahiy indirmesi.⁴ 3- Cebrâil'in insan suretinde vahiy getirmesi.⁵ Cebrâil'in, Dihye b. Halife el-Kelbî suretinde gelerek vahiy getirmesi.⁶ 4- Hz. Peygamber'in ses aracılığıyla vahiy alması. Vahyin bu türü zil veya çingirak şeklinde olup Allah Resûlü'ne en ağır gelenidir.⁷ 5- Hz. Peygamber uyku esnasında arı uğultusu şeklinde ses çıkartır ve bu esnada vahiy aldığı rivâyet edilmiştir.⁸ 6- Resûlullah'ın rüyasında vahiy aldığı rivâyet edilmektedir. Sâdık rüyalar şeklinde kendisini gösteren bu durum, vahyin en kolay gelenidir.⁹

Peygamberlik tarihinde vahiy, Allah ile peygamberleri arasında mahiyeti ancak Allah'ın ve peygamberlerinin bilebileceği bir iletişim vasıtasıdır. Aslında vahyin hakikatini ancak Allah bilir. Peygamber, vahyin belki mahiyeti hakkında bir nebze bilgi sahibidir. Çünkü vahiy,

¹ Ebü'n-Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh Ta'cü'l-Lüğa ve Sihâhu'l-Arabiyye* (Beyrut: Dâru'l-İlim, 1987), 6/5220-21; Ebü'l-Fadl Cemâlüddin Muhammed b. Mukerram, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1990), 15/379-382.

² eş-Şûrâ 42/50.

³ el-Bakara 2/97; eş-Şuarâ 26/193-195.

⁴ Muhammed b. İshâk b. Yesâr, *Kitâbü'l-Meğâzi*, thk. Muhammed Hamidullah (Konya: Hayra Hizmet Vakfı, 1981), 101; Abdülmelik b. Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (Kahire: Dâru İbn Kesîr, y.y.), 2-3/235.

⁵ Ebü Abdullah Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1 1992), "Bed'ül-Vahy", 1; "Bed'ül-Halk", 6.

⁶ Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 3/371.

⁷ Buhârî, "Bed'ül-Vahy", 1; "Bed'ül-Halk", 6.

⁸ Buhârî, "Tefsir", 33.

⁹ Buhârî, "Bed'ül-Vahy", 1; "Tefsiru'l-Kur'an", 96/1; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc, *Sahîhu Müslim*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "İmân", 252.

peygamber için şahsî ve derunî bir tecrübedir. Vahyin muhatabı, alıcısı peygamberdir. Onun anlamı peygamberin şahsında şekillenir ve oradan insanlığa yayılır. Peygamberin dışındakiler vahyin ancak tezahürlerine vakıf olabilirler, ama onun hakikatini ancak Allah bilir, mahiyetini ise peygamber anlar.¹⁰ Bununla birlikte vahyin gerçeğini tam anlamıyla bilmek veya onu açıklamaya çalışmak, diğer metafizik gerçekler gibi akli aşan bir konu olduğundan yeterince bilmek mümkün değildir. Onu anlamak ancak ona muhatap olanlar, vahiy tecrübesini yaşayanlar tarafından mümkün olduğu için¹¹ vahiy, yaşanarak ve tecrübe edilerek kavranabilir. Bu çalışma, Hz. Peygamber'in ilk vahiy tecrübesini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

A. Vahyin Geldiği Ortam

Cürhüm kabilesinin Mekke'ye hâkim olduğu dönemde Hz. İbrahim ve ailesi buraya gelmiş ve oğlu İsmail ile birlikte Kâbe'yi yeniden inşa etmiştir.¹² Hz. İbrahim ve oğlu hayatta oldukları süre içerisinde Allah'ın birliğini anlatmaya çalıştıkları için Araplar tevhid inancına sahiptiler. Zaman içerisinde Mekke bu inancın merkezi haline gelmiştir.¹³ Ayrıca Mekkelilerin Allah inancına sahip oldukları Kur'an'da belirtilmektedir.¹⁴ Onlar Allah'ın varlığına inanmakla birlikte putları O'nun katında şefaathçiler olarak düşünürler ve onlara, kendilerini Allah'a yaklaştırmaları için taptıklarını belirtirlerdi.¹⁵ Ayrıca Kureyş ve Kinâne kabileleri telbiye sırasında söyledikleri: “Allah'ım! Buyur, sana geldik. Senin ortağın yoktur. Ancak bir ortağın vardır, o da senin hükümündedir. Sen, ona ve onun sahip olduklarına hükmedersin” cümlesi de onların Allah inancına sahip olduklarını göstermektedir.¹⁶

Kur'an, tevhit ve ahiret inancı üzerinde ısrarla durmaktadır. Ancak Araplar Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail'den sonra tevhit inancını terk ederek Allah'a şirk koşmaya başlamışlardır. Hatta Kur'an onların ahirete inanmadıklarını¹⁷ ve onu eskilerin masalları olarak değerlendirdiklerini belirtmektedir.¹⁸ Putperest Mekkeliler arasında az da olsa, ahiret inancını kabul edenler bulunmaktaydı. Bunun başlıca

¹⁰ Şerafettin Gölcük-Süleyman Toprak, *Kelâm*, (Konya: Tekin Kitabevi, 1991), 300.

¹¹ Salih Sabri Yavuz, *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*, (İstanbul: Okur-Akademi Yayınları, 2020), 64.

¹² el-Bakara 2/127.

¹³ Âl-i İmrân 3/96.

¹⁴ el-Ankebüt 29/61; el-Ankebüt 29/63; ez-Zümer 39/38.

¹⁵ Yûnus 10/18; ez-Zümer 39/3.

¹⁶ Ebü Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib el-Kelbi, *Kitâbü'l-Esnâm* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971), 38.

¹⁷ el-En'am 6/29; en-Nahl 16/38; el-İsrâ 17/49.

¹⁸ en-Neml: 27/67-68.

delili ise; Arapların ölünün mezarı başında bir deve bağlayarak onu aç ve susuz ölüme terk etmeleridir. Onlar, ölünün yeniden dirileceğine, akire veya beliyeye denilen bu deveye binerek mahşer yerine gideceğine inanıyorlardı. Bazıları ise ölünün tekrar dünyaya döneceğine inandıkları için dönüşü sırasında faydalansın diye mezarına yiyecek ve giyecek gibi ihtiyaç maddeleri koyarlardı.¹⁹

Arapların bazıları, cinleri yeryüzünde oturan ilahlar olarak kabul ederler, cinlere taparlardı.²⁰ Meydana gelen pek çok olayı onların yaptığını inanırlardı. Allah ile cinler arasında akrabalık bağı olduğunu ileri sürerler,²¹ onları Allah'a ortak koşarlardı.²² Tabiat olaylarında ortaya çıkan ses ve gürültülerin cinlerin çeşitli şekillere girmeleriyle oluştuğuna inanıyorlardı. Onların zaman içerisinde putları mekân edindiklerine inanmaya başlamışlardı.²³ Allah'ın meleklerden çocuk edindiğine inananlar bile vardı.²⁴

Putperestliğin Arabistan'a girişi Amr b. Luhay'ın Şam'daki Belkâ vadisinin Meâb denilen mevkiinde sağlığına kavuşmasında putların etkili olduğunu görünce Hübel²⁵ putunu getirmesine bağlanmıştır. Onun putlara tapınmayı teşvik etmesiyle²⁶ putperestlik inacı yayılmıştır. Put: Allah'tan başka itaat edilen, emirlerine uyulan, tapınılan ve Allah ile meşgul olmaya engel olan her şeydir.²⁷ Tapınılan putlar, yapıldığı malzeme ve şekle göre üç kısma ayrılmaktadır: 1- Sanem (Çoğulu Esnâm): Gümüş, bakır, altın gibi değerli madenlerden ve ağaçtan insan şeklinde yapılarak ibadet edilen putlara sanem adı verilmektedir.²⁸ 2- Vesen (Çoğulu Evsân): Taş gibi değersiz madenlerden insan şeklinde yapılan putlara vesen denilmektedir.²⁹ 3- Nasb (Çoğulu Ensâb): İnsan şeklinde olmayan ve hatta özel bir şekli de bulunmayan sadece ibadet için dikilen taşlardır.³⁰ Kur'an-ı Kerim'de Necm ve Nüh sûrelerinde sekiz tane put adı geçmektedir:

¹⁹ Mustafa Çağrıncı, "Arab", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/319.

²⁰ es-Sebe 34/41.

²¹ es-Sâffât 37/158.

²² el-En'âm 6/100.

²³ İbrahim Sarıçam, *Hız Muhammed ve Eurense Mesajı* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 55.

²⁴ el-Enbiyâ: 21/26.

²⁵ İbn Kelbî, *Kitâbü'l-Esnâm*, s. 57; Ömer Faruk Harman, "Hübel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 1998), 18/444.

²⁶ Abdülkerim Özaydın, "Amr b. Luhay", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 1991), 3/87.

²⁷ Râğib el-İsfahânî, *Müfredât* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 321.

²⁸ Ebû'l-Meâli Cemâlüddîn Mahmûd Şükri b. Abdillâh b. Mahmûd el-Âlûsi, *Bülûğu'l-Ereb* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 2/212.

²⁹ Râğib el-İsfahânî, *Müfredât*, 583; Âlûsi, *Bülûğu'l-Ereb*, 2/212.

³⁰ Hennâ el-Fahûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî* (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1987), 17; Ahmed Çelebi, *İslâm Öncesi Mekke ve Tarih Anlayışımız*, çev. Hasan Fehmi Ulus (İstanbul: Seriyeye Kitapları, 1997), 1/169.

“Lât’ı, Uzzâ’yı ve diğer üçüncüsü olan Menât’ı gördünüz mü?”³¹
“İnsanlara: ‘Sakın ilâhlarınızı bırakmayın. Vedd, Süvâ’, Yeğûs, Ye’ûk ve Nesr putlarından asla vazgeçmeyin’ dediler.”³² Ayrıca bunların dışında İisâf ve Nâile,³³ Ba’l,³⁴ Zül-Halasa³⁵ gibi putların önemli bir yeri vardı. Câhiliye döneminde her Mekkelinin evinde tapındığı bir putu bulunmaktaydı. Birisi bir yolculuğa niyetlendiğinde, evinde yaptığı son iş, ona dokunmaktı. Seferden döndüğü zaman da ilk yaptığı iş, yine ona dokunmak olurdu. Araplar putlara tapmayı basit hale getirmişlerdi. Bu açıdan bazıları bir tapınak, bazıları da bir put edinmişlerdi. Bir tapınağa veya bir puta gücü yetmeyenler ise, Kâbe’nin veya diğer tapınaklardan birinin önünde hoşuna giden bir taşı diker, sonra da tapınağı tavaf eder gibi onu tavaf ederdi. Bu taşlara *ensâb* derlerdi. Bunlar heykel şeklinde olursa, yani belli bir şekilleri olursa, bunlara *esnâm* veya *evsân* derlerdi. Birisi bir yolculuk esnasında konakladığı zaman dört tane taş alır, içlerinden en güzelini seçerek onu ilah edinir, diğer üçünü de tenceresine pişirme taşı yapardı ve ayrılırken de onu orada bırakırdı. Başka bir yerde konakladığında da aynı şeyi yapardı.³⁶ Arapların hayatında o kadar putperestlik anlayışı hâkim olmuştu ki, Kur’ân: “İlahları bir tek ilah mı yaptı? Gerçekten bu, tuhaf bir şey”³⁷ diyerek onların bu durumlarını ortaya koymaktadır.

Câhiliye toplumunun hayatında Hanif inancı da bulunmaktaydı. Hanif; İslâmiyet öncesi dönemde Allah’ın birliğine inanan, putperestliği kabul etmeyen, Yahudi ve Hıristiyan olmayan, Kureys’in yanlış örf ve âdetlerine uymayan, duygu ve düşüncelerini benimsemeyen ve Hz. İbrahim’in dininde olanlara Hanîf (Hunefâ) denir. Bu kelime Kur’ân’da daha çok fitratı gereği muvahhit yaşayan kişilere karşılık gelmektedir.³⁸ Kur’ân’da hanif kelimesi on yerde tekil,³⁹ iki yerde de çoğul⁴⁰ olarak geçmektedir. Kur’ân’da on iki defa geçen bu kelime sekiz yerde Hz. İbrahim’in imanını ifade etmekte,⁴¹ bu

³¹ en-Necm 53/19-20.

³² Nüh 71/23.

³³ İbn Kelbî, *Kitâbü’l-Esnâm*, 40; Ahmed b. Yahyâ b. Ya’kûb, *Târthu’l-Ya’kûbî* (Beyrut: Müessesetü’l-A’lemî, 1993), 1/254.

³⁴ es-Sâffât 37/125; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi’l-Kur’ân* (Kahire: Dâru’l-Hadîs, 2010), 8/101.

³⁵ İbn Kelbî, *Kitâbü’l-Esnâm*, s. 64-65.

³⁶ İbn Kelbî, *Kitâbü’l-Esnâm*, 62-63.

³⁷ es-Sâd 38/5.

³⁸ Cevâd Ali, *el-Mufasssal fi Târîhi’l-Arab kable’l-İslâm* (Beyrut: Câmiatü Bağdât, 1993), 6/449-451.

³⁹ el-Bakara: 2/135; el-Âl-i İmrân: 3/67, 95; en-Nisâ: 4/125; el-En’âm: 6/79, 161; Yûnus: 10/105; en-Nahl: 16/120, 123; Rûm: 30/30.

⁴⁰ el-Hac: 22/31; Beyyine: 98/5.

⁴¹ el-Bakara: 2/135; Âl-i İmrân: 3/67, 95; en-Nisâ: 4/125; el-En’âm: 6/79, 161; Yûnus: 10/105; en-Nahl: 16/120, 123

sekiz yerin beşinde din manasına gelen “*millet*” kelimesi kullanılırken, bir yerde de Hz. İbrahim’in kendisinin hanif olduğu vurgulanmaktadır.⁴² Kur’an’da geçen hanif kelimesinin, Mekke’de varlığı iddia edilen Haniflerle ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bu sebeple İslâmiyet’ten önce Mekke’de Haniflik adıyla bir dinden bahsetmek oldukça zordur. Çünkü onların inançları ve dinsel düşünceleri hakkında açıklayıcı bilgiler olmadığı gibi dinî içerikli kitapları da yoktu.⁴³ Kur’an’daki hanif kelimelerinin genellikle Hz. İbrahim ile birlikte kullanılması, Hanifliğin Hz. İbrahim’in dini olduğu düşüncesini akla getirmektedir. Hanif kelimesi, Câhiliye döneminde putperestler tarafından da kullanıldığı görülmektedir. Hatta sünnet olanlara Hanif deniyordu. Ayrıca Hz. Peygamber ile savaştan müşrikler de hac ve tavaf yapıyor, Ka’be’yi imar ediyor ve hacılara karşı gerekli görevlerini yerine getiriyorlardı. Bunlardan hiçbiri Hz. İbrahim’in dinine karşı olduğunu söylemiyordu. Yani Câhiliye döneminde “*Hanif*” kavramı Kureyş’ten başka insanları anlatmıyordu. İslâmî dönemde “*Hanif*” kelimesi de birçok kavram gibi anlam değişmesi yaşamıştır. Bu dönemde söz konusu kelime, Hz. İbrahim’den kıyamete kadar tevhidî kabul eden herkes için kullanılmış ve İslâm kelimesiyle eş anlamlı hale gelmiştir.⁴⁴ Toplumda Varaka b. Nevfel, Übeydullah b. Cahş, Osman b. Huveyris, Zeyd b. Amr b. Nüfeyl,⁴⁵ Kus b. Sâide⁴⁶ ve Ümeyye b. Ebû Salt gibi⁴⁷ hanif olarak bilinen kişiler de bulunmaktaydı.

Mekke toplumunda Haniflik, dinî hareketten ziyade bir davranış biçimidir. Tolumun sahip olduğu örf ve âdetleri kabul etmeyen ve onların yaptıklarını eleştirenlere yani onların dininden çıkanlara hanif/sâbiî denirdi. Bu bağlamda İslâmî dönemde Hz. Peygamber ve ona inananlar da aynı ithamla karşı karşıya kalmışlardı.⁴⁸ İddia edildiği gibi Allah inancına sahip olmak, Kâbe’yi tavaf etmek, hac ibadetini yerine getirmek, umre ziyaretinde bulunmak ve sünnet olmak Haniflerin özelliği ise, Mekke toplumunun çoğunluğu yaşam biçimi olarak hanifliği benimsemiştir. Ancak onların puta tapmayı inanç haline getirmeleri, müşrik olarak adlandırılmalarına sebep olmuştur. Kendileri gibi putlara tapmayanlar ise ötekileştirilmiştir. Onların toplumdan dışlanmaları, dinî bir hareketin olduğunu göstermeyip, daha önceki dönemlerden devam eden dinî ritüelleri yerine getirme çabasının sonucudur.

⁴² el-En’âm: 6/79.

⁴³ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 6/449-450.

⁴⁴ Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi Mekke* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları,2003), 199.

⁴⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 1-2/223-224, 229-231; Buhârî, “Zebâih”, 16.

⁴⁶ Ali Kapar, “Kus b. Sâide”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/460.

⁴⁷ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 6/478; Müslim, “Şi’r”, 1; Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 6/485.

⁴⁸ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 6/454.

B. Peygamber'in Vahye Muhatap Olması

Allah insanlara ve toplumlara gerekli gördüğü zamanlarda peygamberler göndermiştir. O, bu peygamberleri; “şâhit, müjdecî, uyarıcı ve insanların yolunu aydınlatan bir fanus”,⁴⁹ “insanları karanlıktan aydınlığa çıkarmak”⁵⁰ ve “insanlar arasında adaleti gerçekleştirmek”⁵¹ amacıyla göndermiştir. İlk peygamberin gönderilmesiyle başlayan bu süreç son peygamber Hz. Muhammed ile sonlandırılmıştır.⁵² Allah Resûlü, şirkin bütün unsurlarıyla hâkim olduğu toplumda dünyaya gelmiştir. Risâlete kadar böyle bir ortamda yaşayan Hz. Peygamber'in nübüvvet öncesi dinî durumu çeşitli kaynaklarda farklı rivâyetler bulunmasına rağmen⁵³ Kur'ân'da; “Sen, imân nedir, kitap nedir bilmezdin.”⁵⁴ ve “Seni yolunu kaybetmiş olarak bulup da doğru yola iletmedi mi?”⁵⁵ âyetleri dışında bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Yaşadığı toplumda erdemli, faziletli ve üstün ahlaka sahip olmasıyla bilinen Hz. Peygamber, dedesi Abdülmuttalib b. Hâşim ve çağdaşı Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'in geleneğini devam ettirerek nübüvvetten yaklaşık olarak beş yıl önce her yıl Ramazan aylarında Nur dağında bulunan Hira mağarasına giderek uzlete çekilirdi. Kanaatimizce onun burayı tercih etmesindeki temel sebep, uygulamada olan geleneğin etkisi, şehrin bunaltıcı atmosferinden rahatsızlığı, buranın fiziksel ve zihinsel olarak dinlenmeye daha uygun olmasıdır. Yani Hz. Peygamber, nübüvvet beklentisi amacıyla buraya gelip gitmemiştir.

Resûlullah'ın nübüvvetinin başlayacağını gösteren ilk şeyin, sabahleyin doğruluğu ortaya çıkan geceleyin uykusunda gördüğü sadık rüyalar olduğu belirtilmektedir. Bu durum Allah'ın istediği kadar devam etmiştir. Ayrıca ona Allah tarafından yalnızlığın sevdirdiği için Hira mağarasına giderek yalnız kaldığı/uzlete çekildiği ve burada günlerce kalarak Allah'a ibadet ettiği (tehannüs), azığı bitince de evine gittiği rivâyet edilmektedir.⁵⁶ Allah Resûlü bir

⁴⁹ el-Ahzâb 33/45-46; es-Sebe: 34/28.

⁵⁰ İbrahim 14/1.

⁵¹ el-Hadîd 57/25.

⁵² el-Ahzâb 33/40.

⁵³ Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab kable'l-İslâm*, IV, 449-451; İzzet Derveze, *Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev. Mehmet Yolcu (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1995), 392-393; Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dînleri* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 80-84; Çelikkol, *İslâm Öncesi Mekke*, 191-199; Adnan Demircan, *Cahiliye Arapları* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2015), 80-92; Mehmet Azimli, *Cahiliye'yi Farklı Okumak* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 70-71;

⁵⁴ eş-Şûrâ 42/51.

⁵⁵ ed-Duhâ 93/7.

⁵⁶ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 101; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1-2/234; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1/ 152-153; Buhâri, “Bed'ü'l-Vahy”, 1; “Ta'bir”, 1. Hz. Peygamber'in Hirâ mağarasında geçirdiği döneme tehannüf denilmektedir. Tehannüf:

ihtiyacını karşılamak için evinden uzaklaşıp dağlar arasındaki ıssız yerlere ve vadi içlerine giderken yanından geçtiği her ağaç ve taş: “*Ey Allah’ın Resûlü! Selam senin üzerine olsun*” diyerek onu selamlarlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber sağına, soluna ve arkasına bakar, ancak ağaç ve taştan başka hiçbir şey göremezdi. Onun bu durumu vahiy gelinceye kadar devam etmiştir.⁵⁷

Hz. Muhammed’in peygamberlik süreci, Hira mağarasına gitmeye başladığı dönemle irtibatlandırılmaktadır. Âdeta o, ruhen peygamberlik gibi büyük bir sorumluluğu gerektiren görevi yerine getireceği için hazırlık dönemine tabi tutulmuştur. O halde Resûlullah’ın buraya gelip-gitmesi kendi tercihi ile değil, sevk-i ilahî ile olduğu ortaya çıkmaktadır. Yani Hz. Peygamber kendisinin gelecekte peygamber olacağını bilmektedir. Çünkü görülen rüyaların doğru çıkması, geçilen yerlerdeki ağaç ve taşların “*Geleceğin peygamberini selamlaması*” normal bir durum değildir. Her halde Hz. Peygamber de etrafında gerçekleşen bu olağanüstülüklerle kayıtsız değildir. Yani o, bu farklılıkları anlayabilecek kadar da zekidir. Gelecekte peygamber olacağını bilen bir kişiye Kur’ân niçin: “Sen, bu kitabın sana verileceğini ummuyordun. Ancak o, Rabbinden bir rahmet olarak sana verildi. Öyle ise kâfirlere sakın arka çıkma”⁵⁸ şeklinde hitap etsin? Bu sebeple vahiy çerçevesinde konuya yaklaşıldığında, gelenekte peygamberliğe hazırlık süreciyle ilgili bilgilerin tutarsızlığı ortaya çıkmaktadır. Rivâyetlerde anlatıldığı nübüvvet hazırlık devresi olsaydı, onun ilk vahiy tecrübesi esnasında şaşkınlık içerisinde olmasına, yaşadığı olayın kendisini derinden etkilemesine ve büyük bir korkuya kapılmasına gerek kalmaz ve olanları olgunluk içerisinde karşılayarak sakin kalmaya çalışırdı.

Batıldan hoşlanmamak, putlara tapmaktan uzak durmak, Allah’a yönelmek ve O’nu bir bilmek anlamında Hz. İbrahim’in dinine bağlanmaktır. Abdurrahman Süheylî, *er-Ravdü’l-Ünuf* (Kahire: Dâru’n-Nasr, 1970), 2/391.

⁵⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 1-2/234-235.

⁵⁸ el-Kasas 28/86.

C. Hz. Peygamber'in İlk Vahiy Tecrübesini Yaşamaya Başladığı Tarih ve Zaman

Hız. Peygamber vahiy tecrübesini yaşamaya başladığı zaman kırk,⁵⁹ kırk üç⁶⁰ veya kırk beş⁶¹ yaşlarında olduğu belirtilmektedir. Ancak kaynakların geneline göre Hz. Peygamber kırk yaşındayken vahiy tecrübesini yaşamaya başlamıştır. Resûlullah ilk vahiy Ramazan ayının biri,⁶² on yedisi,⁶³ on sekizi,⁶⁴ yirmisi Cumartesi, Pazar,⁶⁵ Pazartesi,⁶⁶ Perşembe veya Cuma günü⁶⁷ Ramazan ayının yirmi dördü Kâdir gecesi⁶⁸ almaya başlamıştır. Rivâyetler dikkate alındığında tarihler arasında farklılıklar olsa bile Hz. Peygamber'in Ramazan ayı içerisinde vahiy almaya başladığı konusunda birliktelik ön plana çıkmaktadır.

D. Hz. Peygamber'in Melek ile Tanışması

Bir gün Hz. Peygamber Ecyâd'da bulunurken gökyüzünde ayak ayaküstüne atmış bir halde duran ve kendisine: “*Ey Muhammed! Ben Cibrilim. Ey Muhammed Ben Cibrilim!*” diye seslenen bir melek gördü. Başını göğe kaldırdığında onu görünce korkuya kapılan Resûlullah koşarak Hz. Hatice'nin yanına geldi. Hz. Peygamber yaşadığı bu korku dolu anları eşine anlattı ve: “*Ey Hatice! Putlara ve kâhinlere kızdığım kadar hiçbir şeye kızmıyorum. Kâhin olmaktan korkuyorum*” deyince Hz. Hatice: “*Ey amcamın oğlu! Böyle söyleme. Sen sila-i rahimi yapan, doğru söyleyen, emaneti koruyan ve güzel ahlaklı birisin*” diyerek eşini teselli etmeye çalıştıktan sonra eşine gelenin melek olup olmadığını anlamak için şöyle bir yola başvurmuştur: Hz. Hatice: “*Ey Amcamın*

⁵⁹ İbn İshâk, *Siretü İbn İshâk*, 109; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1/152; Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 1/534; Ebü Bekir Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve* (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988), 2/131; İzzüddin Ebi'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Keram Muhammed b. Muhammed, *el-Kâmil fi't-Târîh* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1979), 2/46; Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1994), 3/55.

⁶⁰ İbn İshâk, *Siretü İbn İshâk*, s. 114; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 2/132; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/46.

⁶¹ Halife b. Hayyât, *Târîhu Halife b. Hayyât* (Riyad: Dâru Tayyibe, 985), 54.

⁶² İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/58.

⁶³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1/152; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/46; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/58.

⁶⁴ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/46.

⁶⁵ Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, 1/342.

⁶⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1/152; Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, 1/342; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/58.

⁶⁷ Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, 1/342.

⁶⁸ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/58.

oğlu! Arkadaşın sana geldiğinde bana haber verir misin?” diye bir teklifte bulununca Hz. Peygamber: “Evet” cevabını verdi. Melek gelince Resûlullah: “Ey Hatice! Bu Cibril’dir.” deyince Hz. Hatice: “Onu görüyor musun?” diye sordu. Hz. Peygamber: “Evet” cevabını verdi. Hz. Hatice: “Ey Amcamın oğlu! Sol dizimin üzerine oturur musun?” teklifini Resûlullah yerine getirince Hz. Hatice: “Peki şimdi onu görüyor musun?” diye tekrar sordu. Hz. Peygamber: “Evet” cevabını verdi. Hz. Hatice’nin: “Ey Amcamın oğlu! Şimdi de sağ dizimin üzerine oturur musun?” teklifini Resûlullah yerine getirince Hz. Hatice’nin: “Yine onu görüyor musun?” diye tekrar sordu. Hz. Peygamber: “Evet” cevabını verdi. Hz. Hatice’nin: “Şimdi de kucağıma oturur musun?” teklifini Allah Resûlü yerine getirdi. Bunun üzerine Hz. Hatice: “Onu görüyor musun?” diye tekrar sordu. Resûlullah da “Evet” cevabını verdi. Hz. Hatice bu yaptıklarından bir neticeye ulaşamayınca bu sefer de başını açarak: “Şimdi de onu görüyor musun?” diye sordu. Hz. Peygamber: “Hayır” cevabını verince Hz. Hatice: “O halde sebat et. Müjdeler olsun. Allah’a yemin olsun ki, O, bir melektir, şeytan değildir”⁶⁹ diyerek farklı bir şekilde eşini teskin etmeye çalışmıştır. Ancak Hz. Hatice’nin bu şekildeki uygulamasıyla Hz. Peygamber’i imtihana tabi tutması, inandırıcılıktan uzaktır. Ayrıca Hz. Hatice’nin örtüsünü çıkarınca, eşine gelenin şeytan değil, melek olduğunu anlaması, başın açık olduğu yere meleğin girmediğini ihsas ettirmek içindir. Şunu burada belirtmekte fayda mülâhaza ediyorum. Hz. Hatice’nin İslâm’daki konumunu ve tebliğ süreci esnasında gösterdiği olağanüstü mücadele ve eşine yardımını göz ardı etmemek gerekmektedir. İslâm’ın en zor yıllarında eşine bağlılığı ve vefakârlılığı ile bilinen birisinin, böyle akıl ve mantık dışı olaylarla yüceltmeye kalkışmak, ona hiçbir şey kazandırmayacaktır. Diğer taraftan bu tür rivâyetler, melekleri insan gibi düşünme anlayışı sonucu ortaya çıkmış birer algılamadır. İslâm kültürü, bize hesap meleklerinin devamlı yanımızda olduğunu bildirmektedir. Eğer melekler böyle bir kadının saçını görmeleri veya kadının erkeği kucaklaması gibi durumlarda ayrılıyorsa, o zaman insanların zina gibi günahları işlemeleri sırasında melekler yanlarında bulunamayacak ve günahları yazamayacaktır!⁷⁰ Daha sonra Hz. Hatice, Varaka b. Nevfel’in yanına geldi ve Allah Resûlü’nün kendisine anlattıklarını ona haber verdi. Bunun üzerine Varaka: “Vallahi senin amcamın oğlu doğru bir insandır. Bu, nübüvvetin başlangıcıdır ve ona Nâmus-u Ekber gelecektir. Ona, kendisi için hayır temennisinde bulunmasını söyle” tavsiyesinde bulundu.⁷¹ Başka bir rivâyette ise Hz.

⁶⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 1-2/239; Şemsüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Târîhu’l-İslâm (es-Sîretü’n-Nebeviyye)* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1994), 132.

⁷⁰ Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, 109.

⁷¹ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 1/153.

Peygamber, eşi Hz. Hatice'ye: “*Ey Hatice! Bir ses işittiğimden ve bir ışık gördüğümden dolayı kâhin olmaktan ve delirmekten korkuyorum*” deyince Hz. Hatice, yukarıdaki tavrınının aynısını göstermiştir.

Yukarıdaki rivâyetlerde Hz. Peygamber'in Ecyâd veya herhangi bir yerde ilk defa manevî bir olay ile karşılaştığı anlatılmaktadır. O, bu tecrübesinde herhangi bir vahiy almamış, sadece melek ile tanışmış veya bu bağlamda bazı sesler duymuş ve ışık görmüştür. O, Pagan inancının hâkim olduğu bir coğrafyada yetişmesine rağmen putlardan nefret ettiğini söylemesi, onun Câhiliye döneminde putperest olmadığını göstermektedir. Burada önemli olan husus, böyle olağanüstü bir tecrübeyi yaşayan Resûlullah'ın “*Kâhin olmaktan ve delirmekten korkuyorum*” diyerek şaşkınlık ve endişe içerisinde olmasıdır. Onun bu hali, rivâyetlerde anlatıldığı gibi peygamberlik öncesinde nübüvvete hazırlık dönemi geçirdiği anlatısıyla çelişmektedir.

İnsanlar esrarengiz olaylarla karşılaştıkları zamanlarda en yakınlarının yardımına ihtiyaç duyarlar. Hz. Peygamber de olağanüstü bir durumla karşılaştığı için en yakını olan eşine başından geçenleri anlatmış, o da onu teselli etmek amacıyla üstün ahlaka sahip olduğunu vurgulayarak Allah'ın onun başına olumsuz bir şeyin gelmesine müsaade etmeyeceği temennisinde bulunmuştur. Yoksa Hz. Hatice, eşinin gelecekte Allah katındaki konumunu tahmin ederek bunları söylememiştir. Eşini bu şekilde yatıştırmaya çalışan Hz. Hatice, konu hakkında bilgisi olduğunu düşündüğü amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'e gelip eşinin başından geçenleri anlatarak bir açıklamada bulunmasını istemiştir. Bunun üzerine Varaka, Hz. Peygamber'e görünen varlığın *Nâmus-u Ekber/Cibril* olduğunu ve eşinin de peygamber olacağını söylemesi çok ilginçtir. Varaka b. Nevfel bunları nereden ve nasıl bilmektedir. Onun daha önce Ehl-i kitap kültürünü bilmesi, onun böyle bir yorumda bulunmasını gerektirir mi? Kanaatimize göre, bir kişinin dini konularda derinleşmesi, onun, Allah dışında hiç kimsenin bilemeyeceği konu hakkında nokta atışı tarzında yorumlarda bulunması olası değildir. Varaka'nın da bazı öncüllere dayanarak Hz. Muhammed'in peygamber olacağını söylemesi abesle iştigaldir. Böyle bir değerlendirme, Hz. Muhammed'in peygamber olduktan sonraki durumuna uygun olarak tarihin geriye dönük olarak okunmasından ibarettir.

E. Hz. Peygamber'in Vahiy Almaya Başlaması

Hz. Peygamber daha önce gördüğü rüyaları eşi Hz. Hatice'ye anlatmış, o da onu sakinleştirmek amacıyla: “*Sana müjdeler olsun! Allah senin için güzel şeylerin olmasını ister*” demiştir. Allah Resûlü,

eşinin yanından ayrıldıktan bir süre sonra tekrar yanına gelmiş ve ona kalbinin yarıldığını, temizlendiğini ve tekrar yerine konulduğunu söyleyince Hz. Hatice: *“Bunda hayır vardır. Sana müjdelere olsun!”* diyerek eşinin yaşadığı bu tecrübeyi büyük bir olgunlukla karşılamış ve onu kutlamıştır. Bu yaşananlardan sonra Hz. Peygamber Mekke'nin yukarı taraflarında Cebrâil ile karşılaşmıştır. Bu karşılaşma esnasında Cebrâil, Hz. Peygamber'i yakut ve incilerle süslü bir mindere oturtmuş, risâletle müjdeleyerek onu sakinleştirmiş ve ona: *“Okul!”* demiştir. Bunun üzerine Resûlullah: *“Nasıl okuyayım?”* diye sorunca Cebrâil, Alak sûresinin ilk beş âyetini okumuştur. Böyle bir iltifata mazhar olan Hz. Peygamber sevinçli bir şekilde eve dönerken ağaçlar ve taşlar onu selamlamıştır. Resûlullah eve gelip yaşadıklarını anlatınca Hz. Hatice: *“Ona gelen varlığın Allah katından geldiğini ve onun peygamber olarak seçildiğini”* müjdelemiştir. Eşinin yanından ayrılan Hz. Hatice, Utbe b. Rebîa'nın Ninovalı Hıristiyan kölesi olan Addâs'ın yanına gelip ona, Cebrâil hakkında bilgisi olup olmadığını sormuştur. Bunun üzerine Addâs: *“Putlara tapılan bu topraklarda Cebrâil hakkında soru sorulmasına şaşırmış, ancak Cebrâil'in Allah ile peygamberler arasında elçi olduğunu, Hz. Mûsâ ve İsa'ya da gelenin o olduğunu söylemiştir.”* Aldığı cevaptan tatmin olmayan Hz. Hatice, amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'e gelerek olanları anlatmış, o da: *“Ey Kardeşimin kızı! Arkadaşının/Eşinin Tevrat ve İncil hakkında bilgi sahibi olan ehl-i kitabın beklediği peygamber olup olmadığını bilmiyorum. Allah'a yemin olsun ki, o, beklenen peygamber olup davasını açıklarsa, ben de hayatta olursam, onun elçisine itaat ederek karşılaşacağı zorluklarda ona yardımcı olacağım”* şeklinde düşüncelerini belirtmiştir.⁷²

Yukarıdaki rivâyette Hz. Peygamber'in ilk vahyi nasıl ve ne şekilde aldığı belirtilirken nerede aldığı konusunda bilgi verilmemektedir. Önceki rivâyette Resûlullah'ın ilk vahiyle karşılaştığı esnada şaşkınlık içerisinde olduğu, korku ve endişeye kapıldığı ifade edilirken, bu rivâyette Hz. Peygamber yaşadığı bu ilk vahiy tecrübelerini sakin bir şekilde sevinçle karşılamıştır. Ancak insanlar olağanüstü durumlarla karşılaştıklarında doğal olarak tepkisel tavır içerisinde olurlar. Ama Allah Resûlü'nde bu durumu göremiyoruz. O halde onun bu kadar sakin kalabilmesi, daha önce bir melek ile karşılaşmaya yönelik hazırlık dönemi geçirdiğini göstermektedir. Ancak Kur'an: *“Sen, bu kitabın sana verileceğini ummuyordun”*⁷³ âyetiyle Hz. Peygamber'in böyle bir hazırlık dönemi geçirmediğini belirtmektedir. Daha önceki rivâyetlerde Hz. Hatice'ye biçilen rol, korkuya ve endişeye kapılan eşini teskin etmektir. Ancak buradaki rivâyette ise, Hz.

⁷² İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/64-65.

⁷³ el-Kasas 28/86.

Peygamber başından geçenleri eşine anlatınca, onun anlatılanlardan hareketle eşinin peygamberliğini kutlaması dikkat çekicidir. Ayrıca rivâyette Varaka b. Nevfel'e daha ılımlı bir yol izlettirilerek Hz. Muhammed'in peygamber olup olmadığı bilgisine yer verilmektedir. Yine onun: "*Sağ olursam, ona yardımcı olacağım*" sözü kabilevi eğilimlerin ve akrabalık bağlarının güçlü olduğu bir toplumda söylenmesi gereken bir ifadedir. Yoksa kişinin gelecekte mutlak anlamda peygamber olacağı düşüncesiyle belirtilmiş bir yorum olarak algılamak uygun düşmez. Ayrıca Addâs ile ilgili anlatılan bölüm de inandırıcılıktan oldukça uzaktır. Çünkü Addâs'ın, Hz. Peygamber'e gelen meleğin Allah ile peygamberler arasında elçi olduğunu, Hz. Mûsâ ve İsâ'ya da gelenin o olduğunu söylemesi, Hz. Muhammed'in de peygamber olduğu anlamına gelmektedir. Böyle bir kehanette bulunma değerlendirmesi ihtiyatla karşılanmalıdır.

Hız. Peygamber'in ilk vahiy tecrübesini yaşadığı esnada başından geçenleri Hz. Âişe şöyle anlatmaktadır: Resûlullah Ramazan ayında Hira mağarasında itikâfa girmişti. Hz. Peygamber mağaradan çıktığı zaman: "*Selam üzerinize olsun*" diye bir söz işitti. Bu durum karşısında Allah Resûlü: "*Onu aniden karşıma çıkan bir cin zannettim*" diye düşündü. Melek: "*Müjdelersun, selam hayırdır*" dedi. Hz. Peygamber yine başka bir gün Cibril'i kanadının biri doğuda, diğeri de batıda olarak gördü ve ondan korktu. Ailesinin yanına gitmek isteyince Cibril'i bu defa da kendisiyle kapısının arasında gördü. Bunun üzerine sakinleşinceye kadar Cibril onunla konuştu ve daha sonra buluşmak üzere sözleştiler. Hz. Peygamber zamanı gelince Cibril ile görüşmeye gitti. Cibril onu alıyordu. Resûlullah ailesine dönmek istediği zaman da Cibril'i Mikâil ile birlikte gördü. Cibril yere indi, Mikâil ise gökyüzünde kaldı. Cibril, Hz. Peygamber'i sırtüstü yere yatırarak karnını yarıp kalbini çıkardı ve onu altın bir kap içinde yıkadıktan sonra tekrar yerine koydu. Bu işleminden sonra Resûlullah'ın dokunuşunu hissedeceği şekilde sırtına mühür vuruldu. Cibril, Hz. Peygamber'e: "*Rabbinin adıyla oku*"⁷⁴ şeklinde başlayan âyetleri indirdi. Bundan sonra da Resûlullah bir kişiyle, farklı bir kişiyle veya yüz kişiyle tartıldı ve hepsinden daha ağır geldi. Bunun üzerine Mikâil: "*Ümmetini onunla tartsan bile, o ağır gelir*" dedi. Hz. Peygamber eve giderken ağaçlar ve taşlar: "*Ya Resûlallah! Selam senin üzerine olsun*" diyerek selamlamışlardır. Allah Resûlü eve gelince de eşi Hz. Hatice tarafından aynı şekilde karşılanmıştır.⁷⁵

⁷⁴ el-Alak 96, 1-5.

⁷⁵ Süleyman b. Dâvud b. Cârüd et-Tayâlisî, *Müsned* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, y.y.), 215-216; Ebû Nuaym el-İsbehânî, *Delâilü'n-Nübüvve* (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1991), 1/215-216.

Yukarıdaki rivâyette Resûlullah'ın melekleri ilk gördüğü esnada şaşkınlık içerisinde olması, daha önce böyle bir tecrübe yaşamadığını göstermektedir. Hz. Peygamber'in kalbinin yıkanması ise, sade bir şekilde anlatılmaktadır. Kalbin yıkanmasındaki amaç, bütün kötülüklerden arındırılmaksa, vahyin gönderileceği zamana kadar Resûlullah'ın kalbinin kötü duygularla dolu olduğunu söylemek mümkündür. O halde kalbi olumsuz duygular içerisinde olan birisi nasıl olur da, nübüvvet için tercih edilebilir? Kaldı ki Allah Resûlü, peygamber olmadan önce toplumdaki yaşam biçimiyle, insanlar üzerinde bıraktığı olumlu etkiyle, duygu ve düşünceleriyle diğerlerinden ayrılmaktaydı. Kanaatimce Hz. Peygamber'in vahiy almadan önce böyle bir işleme tabi tutulmasına ihtiyacı yoktu. Ayrıca Allah Resûlü'nün Cibril ile sözleşmesi, hadiseye efsanevî bir anlatım tarzı katmaktadır. Hz. Peygamber bu rivâyetlerde vahyi (Alak sûresinin ilk beş âyetlerini), meleği görerek ve uyanık bir haldeyken aldığı belirtilmektedir.

Hz. Peygamber rüyasında gördüğü bazı şeylerin etkisinde kaldı ve yaşadıklarını eşi Hz. Hatice'ye anlattı. Eşi ona: "*Müjdeler olsun! Allah senin hakkında hayır murat etmiştir*" diyerek eşinin kaygılarını gidermeye çalışmıştır. Hz. Peygamber onun yanından çıktıktan sonra tekrar eşinin yanına gelerek göğsünün yarıldığını ve yıkanıp temizlendikten sonra tekrar yerine konulduğunu anlattı. Bunun üzerine Hz. Hatice: "*Müjdeler olsun! Vallahi bu, hayırdır*" diyerek eşinin yaşadıklarını yorumlamaya çalıştı. Daha sonra Cibril Mekke'nin yukarı taraflarında Resûlullah'a göründü, onu yakut ve inciden yapılmış örtüye benzer bir halıya oturttarak Allah'ın risâletiyle müjdeledi, Hz. Peygamber de bu durumu kabullendikten sonra Cibril: "*Oku*" dedi. Allah Resûlü: "*Nasıl okuyayım*" diye cevap verince Cibril, Alak sûresinin ilk beş âyetini indirdi.⁷⁶ Bu rivâyette vahyin nerede ve nasıl geldiği anlatıldıktan sonra Hz. Peygamber'in bu durumu normal bir şekilde kabul ettiği anlatılmaktadır.

Üzerinde sündüsten bir elbise bulunan Cebrâil, Hz. Peygamber'e gelerek onu cennet halılarından bir halıya oturttu ve kendisine peygamber olduğunu bildirerek Alak sûresini indirmiştir.⁷⁷ Bu kısa anlatımda Cebrâil'in görünür bir şekilde Resûlullah'a vahyi getirdiği, onun da bu durumu sakin olarak karşıladığı belirtilmektedir.

⁷⁶ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 3/500; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 2/142; Ebû Abdullah Muhammed b. Abdulla el-Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an* (Kahire: Dâru'l-Hadis, 2010), 10/358; Celâlüddin Ebü'l-Fadl Abdurrahman b. Ebi Bekir es-Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010), 6/623.

⁷⁷ Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, 1/342.

Hız. Peygamber Nemat bölgesinde uyurken, Cibril içinde kitap olan ipekten yapılmış bir kumaş getirdi ve: “Oku” dedi. Bunun üzerine Resûlullah: “*Ben okuma bilmem*” deyince Cibril, Allah Resûlü’nü öldüresiye sıktı ve tekrar: “Oku” dedi. Hız. Peygamber kendine geldikten sonra: “*Ne okuyayım*” dedi. Bunun üzerine Cibril, Alak sûresinin ilk beş âyetini indirdi.⁷⁸ Bu rivâyette diğerlerinden farklı olan şey, vahiy meleğinin bir kitapla gelerek Hız. Peygamber’e ilk vahiy indirmesidir.

Hız. Peygamber’e inen ilk sûrenin Alak sûresi mi yoksa Müddesir sûresi mi olduğu konusunda farklı rivâyetler bulunmaktadır. Konu hakkında şu bilgileri aktarılmaktadır: Yahya Yahya b. Ebû Kesir, Ebû Selem b. Abdurrahman’a ilk nâzil olan sûre hangisidir diye sorunca: “*Müddesir sûresi*” olduğu cevabını aldı. Bunun üzerine Yahya b. Ebû Kesir de ilk nâzil olan sûrenin, Alak sûresi olduğunu söyledi. Ben de, Câbir b. Abdullah’a ilk nâzil olan Kur’ân âyetinin hangisi olduğunu sordum. O da: “*Müddesir sûresi*” olduğunu belirtti. Ben tekrar ilk nâzil olan sûrenin, Alak sûresi olduğunu söyledim. Bunun üzerine Câbir b. Abdullah, sizlere Resûlullah’ın bize anlattıklarını anlatacağım diyerek şunları söyledi: “*(Resûlullah) Hira mağarasında bir ay itikâf yaptım. Orada işimi bitirdikten sonra indim. Bu sırada bana seslenildi. Sağuma, soluma, önüme ve arkama baktım, fakat bir şey göremedim. Daha sonra bana yine seslenildi, yine bir şey göremedim. Üçüncü defa tekrar seslenildi. Bir de baktım ki, Cibril semada. Böyle bir durumda beni şiddetli bir şekilde titreme tuttu. Hemen eşim Hız. Hatice’nin yanına gittim ve: “Üzerimi örtün, üzerimi örtün ve üzerime su dökün” dedim. İşte bu sırada Allah, Müddesir sûresini indirdi.*”⁷⁹ Bu rivâyette Hız. Hatice’nin, eşini teskin etmesi ve Varaka b. Nevfel’in kehanetleri bulunmamaktadır.

Hız. Peygamber yolda yürürken: “*Ya Muhammed!*” diye seslenildiğini işitmiş, etrafına baktığında bir şey görememiş, ikinci defa benzer şey tekrarlayınca, etrafına bakmış, yine bir şey göremeyince bana seslenen şeytandır diye düşünmüş ve üçüncü defa kendisine seslenilince de yerle gök arasında bir tahtta Cebrâil’i tutuşmuş bir nur şeklinde görmüş ve korkuya kapılarak eve gitmiştir. Burada Allah Resûlü üzerine su dökülmesini istedikten sonra üzerinin örtülmesini talep etti. Resûlullah kendisine geldikten sonra eşine: “*Kendimden korkuyorum*” diyerek içinde bulunduğu hassas durumu anlattı. Bunun üzerine Hız. Hatice de eşini teselli etmeye çalışmıştır.

⁷⁸ Taberî, *Târîhu’l-Ümem ve’l-Mülûk*, 1/532.

⁷⁹ Müslim, “İmân”, 257; Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf* (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2011), 1/99.

Bundan sonra Cebrâil Müddesir sûresini indirmiştir.⁸⁰ Bu rivâyette en önemli ayrıntı, vahyin Hz. Peygamber'e evinde gelmiş olmasıdır.

F. Hz. Peygamber'in İlk Vahyi Ses Yoluyla Alması

Hz. Peygamber, Hz. Hatice'ye: “Yalnız kaldığım zaman bir ses işitiyorum. Allah'a yemin olsun ki, bunun kötü bir şey olmasından korkuyorum” dedi. Bunun üzerine Hz. Hatice: “Allah korusun! Allah, senin başına böyle bir şeyin gelmesini istemez. Vallahi sen, emaneti yerine getirirsin, sıla-i rahimde bulunursun ve doğru söz söylersin” diyerek eşinin korku ve endişelerini gidermeye çalıştı. Bir gün Hz. Ebû Bekir, Resûlullah evde yokken onun yanına gelince, Hz. Hatice ona Resûlullah'ın başından geçenleri anlatarak: “*Ey Atik! Muhammed ile birlikte Varaka'ya git*” diye tavsiyede bulundu. Daha sonra Allah Resûlü eve gelince Hz. Ebû Bekir onun elinden tutarak: “*Haydi, birlikte Varaka'ya gidelim*” deyince Hz. Peygamber: “*Benim yaşadıklarımı sana kim haber verdi*” diye sordu. Ebû Bekir de: “*Hatice*” diye cevap verdi. Böylece ikisi birlikte Varaka'ya geldiler. Hz. Peygamber: “*Yalnız kaldığım zaman arkamdan Ya Muhammed! Ya Muhammed! diye bir ses işitiyorum. Bunun üzerine ben de bulunduğum yerden uzaklaşıyorum*” diye başından geçenleri Varaka'ya anlatınca o: “*Böyle yapma! Aynı şeyler başına geldiği zaman, onun ne söylediğini anlayıncaya kadar bulunduğun yerde sabit kal. Sonra olanları bana anlat*” tavsiyesinde bulundu. Resûlullah yalnız kaldığı bir zamanda Cebrâil kendisine şöyle seslendi: “*Ey Muhammed! Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla diyerek Fatıha sûresini okudu.*” Sürenin bitiminden sonra Hz. Peygamber: “*Allah'tan başka ilah yoktur*” dedi. Bu diyalogdan sonra Resûlullah, Varaka'ya geldi ve olanları anlattı. Varaka da ona daha önce anlattığı şeyleri söyledi ve kısa bir süre sonra da vefat etti. Nübüvvet geldikten sonra Hz. Peygamber onun hakkında: “*O Rahib (Varaka) bana iman edip beni tasdiklediği için onu üzerinde ipekten elbiselerle cennette gördüm*” buyurdu.⁸¹ Başka bir rivâyette ise Cebrâil: “*Ey Muhammed! Emrine amadeyim!*” dedi ve: “*Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in de onun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik ederim*” diyerek Fatıha sûresini okumuştur.⁸² Hz. Peygamber'in ne ile karşılaştığını bilememesi, Varaka b. Nevfel'in bazı konuları açıklığa kavuşturması gibi hususlar rivâyetin içerisinde bulunan açmazlardır. Vahye muhatap olan birisinin ne aldığını veya başına gelenleri bilememesi garipsenecek bir durumdur. Ayrıca Varaka'nın, Resûlullah'a gelenin melek olduğunu anlaması ve onun

⁸⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 3/413; Buhâri, “Bed'ül-Vahy”, 3.

⁸¹ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 12-113; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 2/158.

⁸² Abdullah b. Muhammed b. Şeybe, *el-Musannef* (Beyrut: Dâru'l-Fikir, 1989), 20/232-233.

peygamberliğini müjdelemesi, onun bilgisi dâhilinde değildir. Çünkü Allah, ne aldığını bilemeyecek kadar zeki olmayan birisine vahyini emanet etmez.

G. Hz. Peygamber'in İlk Vahyi Hira Mağarasında Alması

Resûlullah Hira mağarasındayken melek gelerek: “Oku/Söyle” dedi. Hz. Peygamber: “Ne okuyayım/Ne söyleyeyim” deyince melek, onu takatten kesilinceye kadar sıktı ve tekrar: “Oku/Söyle” dedi. Resûlullah: “Ne okuyayım/Ne söyleyeyim” dedi. Melek yine onu takatten kesilinceye kadar sıktı ve tekrar: “Oku/Söyle” dedi. Allah Resûlü: “Ne okuyayım/Ne söyleyeyim” dedi. Bunun üzerine melek: “Yaradan Rabbinin adıyla oku” dedi ve Alak sûresinin ilk beş âyetini okudu. Bu beklenmedik olay karşısında Hz. Peygamber titremeye ve korkmaya başladı. O, bu duygular içerisinde eşi Hz. Hatice'ye geldi ve: “Beni örtünüz, beni örtünüz” dedi. Daha sonra Allah Resûlü kendisine gelince eşine yaşadıklarını anlatarak: “Kendimden korkuyorum” dedi. Bunun üzerine Hz. Hatice: “Vallahi Allah seni hiçbir zaman utandırmaz. Çünkü sen, sıla-i rahimde bulunursun/akrabalarının hakkını gözetirsin, doğru söz söylersin, zayıflara ve ihtiyaç sahiplerine yardımcı olursun, misafire ikram edersin, fakiri doyurursun” diyerek eşini teselli etmeye çalıştıktan sonra onu amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'in yanına götürdü. Varaka, Hz. Peygamber'e: “Ey Kardeşimin oğlu ne oldu?” diye sorunca Allah Resûlü yaşadığı tecrübeyi anlattı. Bunun üzerine Varaka, Hz. Peygamber'e gelen varlığın Hz. Mûsâ'ya gelen Nâmûs olduğunu söyledi ve: “Keşke kavminin seni yaşadığın yerden çıkartacağı zaman hayatta ve genç bir delikanlı olsaydım” deyince Hz. Peygamber şaşkınlık içerisinde “Kavmin beni yaşadığım yerden çıkartacak mı?” diye sordu. Varaka: “Evet” cevabını vererek: “Senin getirdiğin şeyin benzerini getiren herkes düşmanlığa uğramıştır. Eğer o günlere yetişirsem, sana mutlaka yardımcı olurum” şeklinde ilavede bulundu. Bundan kısa bir süre sonra da Varaka vefat etti.⁸³

Bu rivâyette Hz. Peygamber'in ilk vahyi/Alak sûresinin ilk beş âyetini Hira mağarasında almaya başladığı esnada çok şaşırıldığı, korkuya kapılıp eve gelince de eşi Hz. Hatice tarafından teselli edildiği belirtilmiştir. Daha sonra Hz. Peygamber ve Hz. Hatice yaşananları anlamlandırabilmek için dinî konularda bilgi sahibi olan Varaka b. Nevfel'in yanına gelmişlerdir. Varaka, gelenin melek olduğunu anlamış ve Resûlullah'ın peygamber olacağına ve tebliğe başladığı zaman da karşılaşacağı sıkıntılara işaret etmiştir. Hz. Peygamber'e gelen varlığın melek olduğunun belirtilmesi, onun peygamber olacağı ve başına gelecekler, Resûlullah'ın hayatına uygun olarak daha sonraki

⁸³ Buhârî, “Bed'ü'l-Vahy”, 1; Müslim, “İmân”, 252.

dönemlerde kurgulanmıştır. Bu bilgiler güvenli kaynaklarda kendilerine yer bulunca, daha sonraki dönemlerde doğruluklarının vakıya uygun olup olmadığı tartışılmadan anlatılmış ve Allah Resûlü'nün yaşadığı gerçek olaylar şeklinde algılanmaya başlanmıştır. Varaka'nın, Resûlullah'ın bi'setini haber verdiği ile ilgili iddiaların arkasında, Hıristiyanlığı benimsemiş ve bilgeliğiyle tanınan birisinin bile onun peygamber olduğunu anladığı gibi gaye güdülmüştür.⁸⁴ Ayrıca Müslümanlar fetihlerle birlikte Yahudi ve Hıristiyan kültürlerle karşılaşmışlar ve onların din adamlarıyla çeşitli teolojik tartışmalara girmişlerdir. Geriye dönük olarak aktarılan bu tür iddialar, Hz. Muhammed'in peygamberliğini Hıristiyan din adamlarının bile anladığı veya haber verdiği gibi bir zihni arka plan inşa edilmiştir. Belki bu iddialar ait olduğu dönem için bir işlevselliğe sahip olabilir, ancak bugün için herhangi bir anlam ifade etmemektedir. Dolayısıyla Varaka b. Nevfel ve Addâs'ın onun peygamber olduğunu anladıklarına dair iddianın hiçbir inandırıcılığı yoktur.⁸⁵

Hz. Peygamber Hira'da itikâftayken uyku esnasında Cibrîl gelerek: “Oku” dedi. Hz. Peygamber: “*Ne okuyayım*” deyince melek, onu takatten kesilinceye kadar sıktı ve tekrar: “Oku” dedi. Resûlullah: “*Ne okuyayım*” dedi. Melek yine onu takatten kesilinceye kadar sıktı ve tekrar: “Oku” dedi. Allah Resûlü: “*Ne okuyayım*” dedi. Bunun üzerine melek: “*Yaradan Rabbinin adıyla oku*” diyerek Alak sûresinin ilk beş âyetini indirdikten sonra ayrıldı. Resûlullah uykusundan uyandıktan sonra sanki kalbinin içerisinde kitap şekilleri vardı. İnsanlar içerisinde Hz. Peygamber'den daha çok şairlere ve mecnunlara kızan başka biri yoktu. Hatta onun, onlara bakmaya bile tahammülü yoktu. Daha sonra Hz. Peygamber: “*Kureyş benimle asla konuşmaz*” diyerek Sebîr dağına veya Hira'ya çıkıp bu dağların zirvesinden kendisini aşağıya atmak suretiyle ölüp rahatlamayı düşündü. Bu amaçla evden çıkı düşüncesini gerçekleştirmek üzereyken: “*Ya Muhammed! Sen Allah'ın Resûlü'sün Ben de Cibrîl'im*” diye bir ses işitti. Bunun üzerine Allah Resûlü başını kaldırıp semaya bakınca Cibrîl'i ayağı semanın en uzak noktasında olan bir adam şeklinde gördü. Cibrîl tekrar: “*Ya Muhammed! Sen Allah'ın Resûlü'sün Ben de Cibrîl'im*” diye seslenince Resûlullah'ın korkusu gidip sakinleşince⁸⁶ ona bakmaya başladı. Bu olaylardan sonra Hz. Peygamber eve dönünce eşi: “*Ya Ebe'l-Kâsım! Neredeydin? Seni aramak için elçiler gönderdim*” dedi. Bunun üzerine Resûlullah: “*Şair olmaktan ve delirmekten korkuyorum*” deyince Hz. Hatice: “*Ya Ebe'l-Kâsım! Allah seni her türlü kötülükten korusun. Çünkü sen, sila-i*

⁸⁴ İsrâfil Balcı, *Vahyin Gölgesinde Siyer I* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 91.

⁸⁵ Balcı, *Vahyin Gölgesinde Siyer I*, 93.

⁸⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1/154; Buhârî, “Ta'bir”, 1; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 2/138, 147-148; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 119.

rahimde bulunursun/akrabalarının hakkını gözetirsin, doğru söz söylersin, emanete büyük önem verirsin, güzel ahlaklısın. Ey Amcamın oğlu ne oldu?” Bunun üzerine Hz. Peygamber bazı şeyler gördüğünü ve duyduğunu belirtince Hz. Hatice: *“Ey Amcamın oğlu! Müjdeler olsun. Bu yolda devam et. Allah’a yemin olsun ki ben, senin, bu ümmetin nebisi olacağını ümit ediyorum.* Bu konuşmadan sonra Hz. Hatice kıyafetlerini giyerek amcasının oğlu Varaka b. Nevfel’in yanına geldi ve eşinin başından geçen olayları ona anlattı. Bunun üzerine Varaka: *“Kuddûs, Kuddûs! Ey Hatice, anlattıkların doğruysa o, bu ümmetin Nebisidir. Ona gelen, Musa’ya gelen Nâmûs-u Ekber’dir. Ona sebat etmesini söyle”* diye tavsiyede bulundu. Hz. Hatice, Varaka’nın bu sözlerini eşine anlattı. Bunun üzerine Hz. Peygamber karşılaştığı bu olağanüstü durumun kendisinde meydana getirdiği sıkıntılardan kurtuldu. Daha sonra Allah Resûlü Kâbe’yi tavaf ederken Varaka b. Nevfel ile karşılaştı. Varaka: *“Ey Kardeşimin oğlu! Gördüğün ve işittiğin şeyleri bana haber verir misin?”* dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber de başından geçenleri anlatınca Varaka daha önceki düşüncelerini belirtti ve Resûlullah’a yaklaşarak başını öptü. Hz. Peygamber onun yanından ayrılarak evine geldi.⁸⁷ Daha önceki rivâyetlerin yorumunda Allah Resûlü’nün başına gelenleri bilememesinin, Hz. Hatice ve Varaka b. Nevfel’in kehanetlerinin anlamsızlığını belirttiğimizden dolayı burada tekrara kaçmamak için değinmedik.

H. Peygamber’in İlk Vahyi Dağda Alması

Hz. Peygamber’e vahyin gelmeye başladığını gösteren ilk belirti, sâdık rüyalar şeklindedir. Onun rüyada gördükleri aynen ortaya çıkıyordu. Daha sonra ona yalnızlık sevdirilince Hira mağarasına giderek günlerce ibadete eder, yanındaki azık bitince evine gider, tekrar mağaraya dönerdi. Böyle bir esnada ona hak/melek geldi ve: *“Ya Muhammed! Sen Allah’ın Resûlü’sün”* dedi. Bunun üzerine Resûlullah ayaktayken dizlerinin bağı çözüldü ve bulunduğu yere çökerek titremeye başladı. Daha sonra eşi Hz. Hatice’nin yanına geldi ve: *“Beni örtünüz! Beni örtünüz!”* dedi. Böylece belli bir süre sonra kendine geldikten sonra tekrar melek gelerek: *‘Ya Muhammed! Sen Allah’ın Resûlü’sün’* dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber kendisini dağın zirvesinden atmayı düşündü. Ancak o, bu düşüncesini gerçekleştirmek üzereyken melek tekrar ona göründü ve: *“Ya Muhammed! Ben Cibril’im. Sen de Allah’ın Resûlü’sün”* dedi ve: *“Oku/Söyle”* dedi. Resûlullah da: *“Ne Okuyayım/Ne söyleyeyim”* deyince melek onu üç defa sıkı sıkı tutup bıraktı ve: *“Seni yaratan Rabbinin adıyla oku”* diyerek Alak sûresinin ilk âyetlerini indirdi. Hz.

⁸⁷ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 102-103.

Peygamber bu olaydan sonra hemen eşinin yanına gelerek: “Kendimden korkuyorum” dedi ve başından geçenleri anlattı. Bunun üzerine Hz. Hatice: “*Vallahi Allah seni hiçbir zaman utandırmaz. Çünkü sen, sila-i rahimde bulunursun/akrabalarının hakkını gözetirsin, doğru söz söylersin, zayıflara ve ihtiyaç sahiplerine yardımcı olursun, misafire ikram edersin, fakiri doyurursun*” diyerek eşini teselli etmeye çalıştıktan sonra onu amcasının oğlu Varaka b. Nevfel’in yanına götürdü. Varaka, Hz. Peygamber’e: “*Ey Kardeşimin oğlu ne oldu?*” diye sorunca Allah Resûlü yaşadığı tecrübeyi anlattı. Bunun üzerine Varaka, Hz. Peygamber’e gelen varlığın Hz. Mûsâ’ya gelen Nâmûs olduğunu söyledi ve: “*Keşke kavminin seni yaşadığın yerden çıkartacağı zaman hayatta ve genç bir delikanlı olsaydım*” deyince Hz. Peygamber şaşkınlık içerisinde “*Kavmin beni yaşadığım yerden çıkartacak mı?*” diye sordu. Varaka: “*Evet*” cevabını vererek: “*Senin getirdiğin şeyin benzerini getiren herkes düşmanlığa uğramıştır. Eğer o günlere yetişirsem, sana mutlaka yardımcı olurum*” şeklinde ilavede bulundu.⁸⁸ Bu rivâyetin en önemli özelliği, meleğin, Hira mağarasında Hz. Muhammed’e peygamber olduğunu bildirmesi, vahyin daha sonraki aşamada dağda gelmeye başlamasıdır.

İ. Hz. Peygamber’in İlk Vahiy Almasının Necm Sûresiyle İrtibatı

Nübüvvetin yaklaşık olarak üçüncü veya dördüncü yılında nâzil olan Necm sûresinin⁸⁹ muhtevasına bakıldığında Hz. Peygamber’in ilk vahiy tecrübesini yaşadığını gösteren âyetler bulunmaktadır.⁹⁰

Buhârî ve Müslim’de yer alan bir hadiste “(Resûlullah) Hira mağarasında bir ay itikâf yaptım. Orada işimi bitirdikten sonra indim. Bu sırada bana seslendi. Sağıma, soluma, önüme ve arkama baktım, fakat bir şey göremedim. Daha sonra bana yine seslendi, yine bir şey göremedim. Üçüncü defa tekrar seslendi. Bir de baktım ki, Cibrîl semada. Böyle bir durumda beni şiddetli bir şekilde titreme tuttu. Hemen eşim Hz. Hatice’nin yanına gittim ve: “Beni örtünüz, beni örtünüz ve üzerime su dökünüz” dedim.”⁹¹

Bu hadiste Hz. Peygamber’in melek ile karşılaşma sahnesi, âyette bahsedilen duruma benzemektedir. “O, en yüksek ufukta

⁸⁸ Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vili Âyi’l-Kur’ân* (Kahire: Dâru’l-Hadîs, 2010), 11/642-643.

⁸⁹ Mustafa İslamoğlu, *Kur’ân Sûrelerinin Kimliği* (İstanbul: Akabe Vakfı Yayınları, 2011), 364-365.

⁹⁰ en-Necm 53/1-18.

⁹¹ Buhârî, “Tefsir”, 74; Müslim, “İmân”, 257.

*bulunuyorken*⁹² âyeti ile “*Cebrâil semada taht üzerinde oturuyordu*”⁹³ ifadesi birbiriyle uyumludur. “*Yaklaştı ve sarktı. (Meleğin, peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar veya daha yakın.*”⁹⁴ âyeti Hz. Peygamber ile vahiy meleğinin karşılaşmasını göstermektedir. Çünkü: “*Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti*”⁹⁵ âyetinin devamı bunun kanıtıdır. Bu sürenin devamında yer alan: “*Andolsun ki, o (Hz. Peygamber), Cebrâil’i bir başka inişte daha (aslî sûretiyle) Me’vâ cennetinde bulunan Sidretü’l-Müntehâ’nun yanında görmüştü.*”⁹⁶ âyetlerde Hz. Peygamber’in vahyi nerede aldığını göstermektedir. Âyette geçen sidre; insanların altında gölgelenmek için toplandığı Nebk ağacıdır. Arabistan kirazı olarak isimlendirilir, Trabzon hurması türündendir.⁹⁷ Sidre-i Müntehâ, Hira dağının eteklerinde bulunan, Arabistan kirazı diye anılan ve Araplarca arazinin sınırlarını belirlemek için dikilen bir ağaçtır. Cennetü’l-me’vâ ise, yine aynı yerde bulunan yolcuların uğrak yeri olan hoş bir bahçedir.⁹⁸ Yani burası, kendisine sığınılan bir mekândır.⁹⁹ Ayrıca o, gecelenen ve ikamet edilen bahçedir.¹⁰⁰ O halde Sidre-i Müntehâ, bu bahçenin etrafını çeviren ağaçların en uzak noktasında bulunan bir ağaçtır. Resûlullah dağdan ayrıldıktan sonra çöl bitkilerinden oluşan ağaçlık alandan geçerken en son noktada bulunan ağacın yanındayken ve tamamen bilinci açıkken vahiy almıştır.¹⁰¹

2. SONUÇ

Hız. İbrahim, oğlu İsmâil ile beraber Kâbe’yi eski temelleri üzerine tekrar inşa edince Mekke tevhid inancının merkezi haline gelmiştir. Ancak daha sonra Cürhüm kabilesinin de etkisiyle Allah’a ortak koşma şeklinde kendini gösteren putperestlik yayılmaya başlamıştır. Hatta Huzâa lideri Amr b. Luhay otoritesini konumunu kullanarak bu paganist inancı zorla kabul ettirmeye çalışmıştır. Kâbe ve çevresi putlarla doldurulmuş ve âdeta burası şirkin merkezi haline getirilmiştir. Hanifler dışında Câhili Arap toplumunun bütün

⁹² en-Necm 53/7.

⁹³ Buhârî, “Bed’ül-Vahy”, 1; Müslim, “İmân”, 257.

⁹⁴ en-Necm 53/8-9.

⁹⁵ en-Necm 53/10.

⁹⁶ en-Necm 53/13-15.

⁹⁷ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, 10/454; Asım Efendi, *Kâmûs* (İstanbul: Bahriye Matbaası, 1305), 2/385.

⁹⁸ Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru’l-Hadîs* (Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 2000), 2/80.

⁹⁹ Ebü’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râgîb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garibi’l-Kur’ân* (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, y.y.), 34.

¹⁰⁰ Ebü’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdi, *en-Nüket ve’l-Uyûn tefsîru’l-Mâverdi* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, y.y.), 5/396; Kurtubî *el-Câmi*, 9/84.

¹⁰¹ Balcı, *Vahyin Gölgesinde Siyer I*, 83.

zerrelerine kadar işlemiş olan putperestliğin hâkim olduğu dönemde nübüvvet halkasının sonuncusu olacak olan Hz. Peygamber dünyaya gelmiştir. Böyle bir ortamda bütün insanî vasıflarıyla ön plana çıkan ve toplumda herkesin takdirini kazanan Hz. Muhammed'in risâlet öncesi dinî yönü hakkında Kur'ân'da; "Sen, imân nedir, kitap nedir bilmezdin." (Şûrâ 42/51) ve "Seni yolunu kaybetmiş olarak bulup da doğru yola iletmedi mi?" (Duhâ 93/7) âyetleri dışında bir bilgiye rastlanılmamaktadır.

Hz. Peygamber Ramazan ayında hiç beklemediği bir esnada meleklerle karşılaşmış ve ilk vahye muhatap olmuştur. Ancak bu duruma bir anlam veremeyen Resûlullah karşılaştığı bu olağanüstü hadiseyi eşine anlatarak "kâhin olmaktan ve delirmekten korkuyorum" diyerek endişelendiğini belirtti. Bunun üzerine eşi Hz. Hatice ona, "Ey amcamın oğlu! Böyle söyleme. Sen sıla-i rahimi yapan, doğru söyleyen, emaneti koruyan ve güzel ahlaklı birisin" diyerek eşini teselli etmeye çalıştıktan sonra ilahiyat alanında bilgi sahibi olan Varaka b. Nevfel ile görüşmesi tavsiyesinde bulundu. Varaka b. Nevfel olaydan haberdar olunca kendine göre Allah Resûlü'nün başına gelenleri anlamlandırmaya çalıştı. Gerek Hz. Hatice'nin gerekse de Varaka b. Nevfel'in anlatılardan Hz. Muhammed'in peygamber olacağı yorumunda bulunmaları, realiteyle örtüşmemektedir. Çünkü kendisine nübüvvet görevi verilen Hz. Muhammed, olayları anlamlandıramadığı için endişelenirken onların sakin kalıp geleceğin peygamberini âdeta selamlamaları olası değildir. Ayrıca "Sen, bu kitabın sana verileceğini ummuyordun" (Kasas 28/86) âyeti ve ilk vahiy esnasındaki tepkisi, hatta kendini dağlara vurması onun peygamberliğe hazırlık dönemi geçirmedeğini göstermektedir. O halde Hz. Peygamber Nur Dağı Hira mağarasında meleklerle karşılaşınca, böyle bir olağanüstülikle karşılaşmayı beklemediği için, insanî bir refleks olarak korkup endişeye kapılmış ve hemen mağaradan uzaklaşarak evine doğru Cennetü'l-me'vâ denilen yerden geçerken son ağacın yanına yani Sidre-i Müntehâ'ya gelince vahiy meleğiyle tekrar karşılaşmış ve vahye mazhar olmuştur.

KAYNAKÇA

- Âlûsî, Ebü'l-Meâlî Cemâlüddin Mahmûd Şükrî b. Abdillâh b. Mahmûd.
Bülûğu'l-Ereb. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Asım Efendi. *Kâmûs*. İstanbul: Bahriye Matbaası, 1305.
- Azimli, Mehmet, *Cahiliyye'yi Farklı Okumak*. 3 Cilt. Ankara: Ankara
Okulu Yayınları, 2015.
- Balcı, İsrafil. *Vahyin Gölgesinde Siyer I*. 4 Cilt. Ankara: Ankara Okulu
Yayınları, 2018.
- Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir, *Ensâbü'l-Eşraf*. 8 Cilt. Beyrut:
Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin. *Delâilü'n-Nübüvve*. 7
Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil. *Sahihu'l-Buhârî*. 8 Cilt.
İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab kable'l-İslâm*. 10 Cilt. Beyrut:
Câmiatü Bağdât, 1993.
- Cevherî, Ebü'n-Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî. *es-Sihâh Ta'cü'l-
Lüğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlim, 1987.
- Çağırıcı, Mustafa. "Arab", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.
3/319. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Çelebi, Ahmed, *İslâm Öncesi Mekke ve Tarih Anlayışımız*. çev. Hasan
Fehmi Ulus. İstanbul: Seriyeye Kitapları, 1997.
- Çelikkol, Yaşar. *İslâm Öncesi Mekke*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları,
2003.
- Demircan, Adnan. *Cahiliye Arapları*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.
- Derzeze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîru'l-Hadîs*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-
Garbi'l-İslâmî, 2000.
- Derzeze, Muhammed İzzet. *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*.
çev. Mehmet Yolcu. 3 Cilt. İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1995.
- Ebû Nuaym, el-İsbehânî. *Delâilü'n-Nübüvve*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'n-
Nefâis, 1991.
- Gölcük, Şerafettin-Toprak, Süleyman. *Kelâm*. Konya: Tekin Kitabevi,
1991.

- Günaltay, Şemseddin. *İslâm Öncesi Arap Tarihi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- Günaltay, Şemseddin. *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- Halife b. Hayyât. *Târîhu Halîfe b. Hayyât*. Riyad: Dâru Tayyibe, 985.
- Harman, Ömer Faruk. “Hübel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18/444. İstanbul: TDV Yayınları 1998.
- Hennâ el-Fahûrî. *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1987.
- İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed. *el-Musannef*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikir, 1989.
- İbn Hişâm, Abdülmelik. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. 2 Cilt. Kahire: Dâru İbn Kesîr, y.y.
- İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr. *Kitâbü'l-Meğâzi*. thk. Muhammed Hamidullah. Konya: Hayra Hizmet Vakfı, 1981.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâîl. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1994.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mukerram, *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1990.
- İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- İbnü'l-Esîr, İzzüddîn Ebi'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Keram Muhammed b. Muhammed. *el-Kâmil fi't-Târih*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1979.
- İbnü'l-Kelbî, Ebü Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib. *Kitâbü'l-Esnâm*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971.
- İslâmoğlu, Mustafa. *Kur'an Sürelerinin Kimliği*. İstanbul: Akabe Vakfı Yayınları, 2011.
- Kapar, Mehmet Ali. “Kus b. Sâide”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26/460. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Kurtubî, Ebü Abdullah Muhammed b. Abdulla. *el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'an*. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2010.
- Mâverdi, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb. *en-Nüket ve'l-Uyûn Tefsîru'l-Mâverdi*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, y.y.
- Mukâtil b. Süleyman. *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.

- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc. *Sahîhu Müslim*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992
- Özaydın, Abdülkerim “Amr b. Luhay”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedis*. 3/87. İstanbul: TDV Yayınları 1991.
- Râğib el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Sarıçam, İbrahim. *Hız Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: TDV Yayınları, 2007), 55.
- Suyûtî, Celâlüddîn Ebü'l-Fadl Abdurrahman b. Ebî Bekir. *ed-Dürrü'l-Mensûr fî't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*. 16 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010.
- Süheyli, Abdurrahman. *er-Ravdü'l-Ünf*. 7 Cilt. Kahire: Dâru'n-Nasr, 1970.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân* (Kahire: Dâru'l-Hadis, 2010.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Tayâlisî, Süleyman b. Dâvud b. Cârûd. *Müsned*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, y.y.
- Ya'kûbî, Ahmed b. Yahyâ b. Ya'kûb. *Târîhu'l-Ya'kûbî*. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî, 1993.
- Yâkût el Hamevî. *Mu'cemü'l-Büldân*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Yavuz, Salih Sabri. *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*. İstanbul: Okur-Akademi Yayınları, 2020.
- Zehebî, Şemsüddîn Ebü Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Târîhu'l-İslâm (es-Sîretü'n-Nebeviyye)*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.

Kaynakça Gösterimi / Citation:

APA: Demir, S. ve Kartal, B. (2021). Belediye hizmetleri memnuniyet araştırması: Ünye Belediyesi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(13): 50-81.
<https://doi.org/10.34086/rteusbe.938159>

Chicago: Demir, Sevilay ve Kartal, Burcu. "Belediye hizmetleri memnuniyet araştırması: Ünye Belediyesi." *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8/13 (2021): 50-81.

BELEDİYE HİZMETLERİ MEMNUNİYET ARAŞTIRMASI: ÜNYE BELEDİYESİ

Municipal Services Satisfaction Research: Ünye Municipality

Sevilay DEMİR

Yüksek Lisans Öğrencisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, sevilay_kiran18@erdogan.edu.tr

ORCID: 0000-0002-0785-6974

Burcu KARTAL

Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, burcu.kartal@erdogan.edu.tr

ORCID: 0000-0001-8340-0234

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 16 Mayıs / May 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 22 Haziran / June 2021

Yayımlanma Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2021

İntihal: Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun şekilde hazırlanmış ve intihal taramasından geçmiştir.

ÖZ: Belediyeler, devlet ile toplum arasında bir aracı işlevi görmekte olan ve yönetimleri yerel seçimle iş başına gelen kuruluşlardır. Görevleri; şehirlerin planlanması, imara uygun yapılanmanın oluşturulması, su kanalları, yol yapımı gibi alt yapı hizmetleri, çevre temizliği, ihtiyaç sahiplerine sosyal yardımlarda bulunulması, halk sağlığını koruyucu tedbirler alınması gibi zorunlu hizmetlerdir. Bu çalışma, Ordu iline bağlı Ünye ilçesinde yaşayan vatandaşların belediyenin yapmış olduğu hizmetlerden memnuniyet düzeyini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Bu çalışmadaki veriler, 42 sorudan oluşan ve 600 kişi üzerinde uygulanan anket formu aracılığıyla elde edilmiştir. Elde edilen veriler, SPSS programı aracılığıyla Bağımsız örneklem t Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılarak, vatandaşların demografik özellikleri bakımından Ünye belediyesinin yapmış olduğu hizmetleri değerlendirme/ memnuniyet düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Belediye hizmetleri, Vatandaş memnuniyeti, Ünye Belediyesi, İmar hizmetleri, Tanımlayıcı İstatistikler, ANOVA.

ABSTRACT: Municipalities are small-scale organizations that act as an intermediary between the state and the society, and their management is elected locally. Duties; planning of cities, taking part in structuring suitable for zoning, construction infrastructure services such as water channels, road, environmental cleaning, public aids and aid materials that provide social assistance to those in need. This study was carried out in order to be satisfied with what the city did, which is related to the events in Ordu. The tool in this tool was obtained through a formula consisting of 42 questions and over 600 applied formulas. The course obtained was chosen from one of the samples from the evaluation/view preferred by the Ünye municipality due to the demographic characteristics related to the independent sample t-Test and One-Way Analysis of Variance (ANOVA) guidance via the SPSS tool.

Keywords: Municipal Services, Citizen Satisfaction, Ünye Municipality, Zoning Services, Descriptive statistic, ANOVA.

1. GİRİŞ

Belediye, bir yerleşim yerinde alt yapı ve üst yapı gibi kamu hizmetleri veren, mahalli idarelere ve vatandaşa en yakın tüzel kişiliğe sahip kurumdur. Belediyelerin en önemli görevi, belediye sınırları içerisinde yaşayan vatandaşlara hizmet ulaştırmaktır (Özdemir, 2016:1).

Türkiye geçmişten günümüze gelişimini ve değişimini devam ettiren bir ülkedir. Bu sebeple hizmet sektöründe kalite önemli bir unsur haline gelmiştir (Kabasakaloğlu, 2016: 15). Halka en yakın hizmet birimi olan belediyeler için ise vatandaşların beğenisini kazanmak, onların isteklerine duyarlı bir şekilde hizmetlerine yön vermek ve kaliteli bir hizmet ile isteklerini karşılamak önemlidir (Alptürker, 2010: 1). Belediyeler, devlet ile toplum arasında bir aracı işlevi görmekte olan ve yönetimleri yerel seçimle iş başına gelen kuruluşlardır. Görevleri; şehirlerin planlanması, imara uygun yapının oluşturulması, su kanalları, yol yapımı gibi alt yapı hizmetleri, çevre temizliği, ihtiyaç sahiplerine sosyal yardımlarda bulunulması ve halk sağlığını koruyucu tedbirler alınması gibi zorunlu hizmetlerdir. Bu hizmetlerin yanında; park, otopark, spor alanları ve tesisleri gibi toplumsal yaşam için gerekli olan faaliyet alanlarının yapılması, kültürel faaliyetlerin organize edilmesi, ekonomi ve ticareti geliştirici yatırımlara yönelmesi gibi görevleri de vardır (Taşçı, 2014: 2).

Belediye kavramının tarihi gelişimi incelendiğinde, 1920-1923 yılları arasında yerel yönetimlerin çerçevesinin oluşturulduğu, yerel temsil kapsamının genişletildiği ve meclis içinden belediye başkanlarının seçilebilmesi gibi düzenlemeler olmuştur. 1923-1930 yılları arasında belediye mevzuatında iyileştirmeler yapılmış ve belediye gelirleri için özel kanun çıkartılmıştır. 1930-1960 yılları arasında yeni belediye kanununun çıkartılması ve yasal alt yapılarının geliştirilmesi gibi düzenlemeler 1580 sayılı belediye kanunuyla oluşturulmuştur. 1960-1980 yılları arasında hızlı kentleşme ile ilgili düzenlemeler getirilmiş fakat başarılı girişimler sağlanamamıştır. 1980-2004 yılları arasında 3030 sayılı büyük şehir belediye kanunu ile yeni büyük şehir modeline geçilmiş ve belediye gelirleri artırılmıştır. 2004-2012 yılları arasında yürürlüğe giren 5393 sayılı belediye kanunu ve 5216 sayılı büyükşehir belediye kanunu ile belediyelerin özerklikleri sağlanmış, büyük şehir belediye modeli geliştirilmiştir. 2012 yılından günümüze kadar ki dönemde ise 6360 sayılı kanun ile il ölçeğinde büyük şehir belediye modeli uygulanmış ve belde belediyelerinin sayısı azaltılmıştır (Oktay, 2020: 173).

Türkiye’de ekonomi ve sosyo-kültürel açıdan yerel yönetimlerin istenilen düzeye ulaşması için yapılan düzenlemeler, 80’li yıllarda kamu yönetiminde meydana gelen köklü değişikliklerin etkisi ile yapılmaya başlanmıştır. Bu yıllardan itibaren devlet çok kapsamlı reformlar uygulamış, borçlarını minimum seviyeye indirmeyi, tasarruf oranlarını arttırmayı, yönetimi en verimli seviyeye çıkarmayı ve toplumu yönetime daha çok dahil ederek demokrasiyi en yüksek düzeyde uygulamayı amaç edinmiştir. Bununla birlikte saydam, hesap verebilirlik oranı yüksek, topluma yakın, minimum yönetim biriminde maksimum verimliliğin sağlandığı bir düzen oluşmaya başlamıştır. Bu dönemde, bütün dünyada ortaya çıkan sosyal devlet kavramı ile birlikte yönetimin halka aktarabileceği hizmet türleri artmış ve buna paralel olarak yerel yönetimlerin önemi de büyük oranda artış göstermiştir (Emini, 2009: 34). 1980’li yıllarda Türkiye’de, devletin kalkınma planları geleneksel yönetim tercihlerinin aksine taşradan merkeze doğru uygulanmaya başlamış, böylece yerel yönetimler büyük bir dönüşüm süreci içerisine girmiş ve belediyeler bu değişim süreci içerisinde en aktif rol oynayan yönetim birimi haline gelmiştir.

Belediyeler, merkezden taşraya götürülecek hizmetleri doğrudan ulaştıran ve uygulayan bir konumda yer almaktadır. Bu nedenle yerel yönetimler, merkez ile taşra arasındaki refah seviyesini dengeleyici ve aradaki farkı kapatıcı bir rol oynamaktadır (Ökmen ve Elma, 2013: 15). Belediyeler, yerel halk tarafından seçilen ve halkın kendi yönetim mekanizmasını kendilerinin belirledikleri bir yönetim aracıdır. Bu nedenle, vatandaşların yapılan hizmetlere yönelik memnuniyeti önemli rol oynamaktadır. Yerel yönetimler en alt karar alma mercilerine ulaşan ve bu mercileri kapsayan konumda yer almakta ve bu özelliği nedeniyle merkezin ulaştırmak istediği hizmetleri en küçük toplum birimine kadar ulaştırabilen bir aracı görevi de görmektedir (Çamur ve Aydın, 2019: 1182). Kamu hizmeti veren yönetim organlarının, hizmette buldukları bölge küçüldükçe vatandaşların memnuniyet oranları da o ölçüde artış göstermektedir. Belediyelerin yaptığı bütün çalışmalar doğrudan halka ulaştığı için hesap verilebilirlik ve saydamlık kaynak aktarımı açısından çok fazla önem arz etmektedir (Akyıldız, 2012: 4421).

Ordu ili, 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı kanun ve 2013 yılında yürürlüğe giren 6447 sayılı kanun ile büyükşehir olmuştur. Böylelikle il ve ilçe belediyeleri, büyükşehir belediyesi çatısı altında toplanmıştır. Ordu Büyükşehir Belediyesi günümüzde 18 ilçe ve 1 tane merkez ilçe olmak üzere toplamda 1 büyükşehir belediyesi

ve 19 ilçe belediyesi ile vatandaşlarına hizmet sunmaktadır. 2018 yılındaki ilçe nüfus yoğunlukları incelendiğinde en kalabalık ilçenin Altınordu (200.807) merkez ilçesine ait olduğu görülmüştür. Bunu sırasıyla Ünye (126.702) ve Fatsa (116.154) ilçeleri izlemektedir (Nüfusu, 2021). Bu çalışmanın amacı ilçe belediyelerinin hizmet alanlarına ilişkin memnuniyet analizi olduğu için merkez ilçe olan Altınordu yerine ikinci kalabalık nüfusa sahip ilçe olan Ünye ilçesi ait belediye çalışmanın evreni olarak belirlenmiştir.

Ünye Belediyesi sınırları içinde yaşayan vatandaşların yaş gruplarına bakıldığında %35 oranında genç nüfus grubuna ait vatandaşların yaşadığı, %47 oranında orta yaş grubuna ait vatandaşların yaşadığı ve %18 oranında yaşlı nüfus grubuna ait vatandaşların yaşadığı görülmektedir. Eğitim düzeylerine bakıldığında ise okuma ve yazma bilmeyen, okuma ve yazma bilen ancak hiç okula gitmeyen gruba ait vatandaşların %18 oranında olduğu, ilköğretim, ortaokul ve lise düzeyinde eğitime sahip olan vatandaşların %69 oranında olduğu, üniversite ve üstü eğitim düzeyine sahip vatandaşların %13 oranında olduğu görülmektedir. Sosyo-ekonomik statü açısından incelendiğinde, Ünye Belediyesi sınırları içerisinde yaşayan vatandaşların %42 oranında D grubu statüsünün içinde olduğu, %36 oranında C grubu statüsünün içinde olduğu, %15 oranında B grubu statüsünün içinde olduğu, %6 oranında A grubu statüsünün içinde olduğu görülmektedir (Endeksa, 2021). Sosyo-ekonomik sınıflardan A grubu, sosyal elit tabaka, büyük sanayiciler, üst düzey yöneticiler, ünlü serbest meslek sahiplerden (avukat, doktor) oluşurken; B grubu, zengin bireyler, özel sektör yöneticileri, gazeteci, yazar, kamu üst düzey yöneticileri ve orta-büyük esnafların bulunduğu gruptur. C grubu, beyaz yakalı çalışan, profesyonel meslek sahibi olan, yönetici statüsüne sahip bireyler ve küçük esnaflardan oluşurken; D grubu, mavi yakalı çalışan, tam zamanlı ve yarı zamanlı çalışan vatandaşların olduğu grubu temsil etmektedir (Theadx, 2021). Buna göre Ünye ilçesinde yaşayan vatandaşların çoğunlukla (% 78), C ve D Grubu statüsündeki mesleklere sahip oldukları görülmektedir.

Bu araştırma ile Ünye Belediyesinin sunduğu hizmetler ile ilgili vatandaşların memnuniyet düzeyinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede yerine getirilen hizmetlerden duyulan memnuniyetin, bu hizmetlerden yararlanan vatandaşların demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Araştırma evreni, Ordu iline bağlı olan Ünye ilçesi sınırları içerisinde yaşayan bireylerdir. Araştırmada 41 sorudan oluşan anket, örnekleme yapılarak 600 vatandaşa uygulanmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda analiz yapmak amacıyla SPSS programı kullanılmış ve veri seti üzerinde Frekans analizi, Bağımsız Örneklem T Testi (Mann Whitney U testi) ve

Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) (Kruskal Wallis Testi) uygulanarak araştırmanın sonuçlarına ulaşılmıştır.

Çalışmanın bu kısmından sonraki ilerleyiş şu şekildedir: öncelikle yerel yönetimde vatandaş memnuniyetini konu alan ulusal ve uluslararası çalışmalara yer verilmiştir. Sonrasında veri seti ile ilgili bilgiler paylaşılmış ve kullanılan yöntem gerekçeleriyle sunulmuştur. Son olarak da araştırmanın bulguları ve sonuçları tartışılmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde yerel yönetimlerde vatandaş memnuniyet düzeylerini ölçmeyi amaçlayan ulusal ve uluslararası çalışmalara yer verilmiştir. Elde edilen çalışmalar tarih sırasına göre aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

Gutierrez Rodriguez, Burguete, Vaughan ve Edwards (2009), İspanya'nın Castilla y León bölgesindeki 76 farklı yerel yönetim hakkında bir çalışma yürütmüşlerdir. Toplam 400 kişi ile yaptıkları anket sürecinde elde edilen veriler ile nedensellik modeli kurmuşlardır. Kısmi en küçük kareler yöntemini kullanmışlardır.

Alptürker (2010) çalışmasında, Silifke Belediyesi'nin hizmetlerinden, Silifke'de yaşayan vatandaşların memnuniyet düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. Çeşitli demografik özelliklere göre algılanan memnuniyet düzeyi arasındaki farklılığını araştırmıştır ve ANOVA ile bir analiz yapmıştır. Sonuç olarak çoğu kamusal mal ve hizmet talebinin tüm bölgelerde aynı miktarlarda, standartta ve kalitede olmamasının, kaynakların rasyonel olmayan kullanımının, belediye hizmetlerinden memnuniyet kavramının bölgeler arasında dengesiz bir dağılım içinde ortaya çıkmasına sebep olduğu sonucunu elde etmiştir.

Goharipour, Karimi ve Barakpour (2011), çalışmalarında belediye hizmetleri açısından Tahran ilinin kuzey ve güney bölgeleri arasındaki vatandaş memnuniyeti farklılıklarını ortaya çıkarılmasını amaçlamışlardır. Farklı sosyo-ekonomik yapıdaki 134 katılımcı ile anket çalışması yapmışlardır. 17 soru ile hesapladıkları memnuniyet düzeyi ortalamalarını, belirledikleri bölgelere göre karşılaştırmışlardır. Sonuç olarak Tahran'ın kuzey bölgesinde yaşayan vatandaşların, güney bölgesinde yaşayan vatandaşlardan daha yüksek memnuniyet düzeyine sahip olduklarını bulmuşlardır.

Mokhlis, Aleesa ve Mamat (2011), çalışmalarında Güney Tayland'daki yerel yönetimlerin sağladığı hizmetin kalitesini ölçmeyi ve vatandaş memnuniyetine en çok etki eden servis kalitesinin ne olduğunu bulmayı amaçlamışlardır. 234 katılımcı ile gerçekleştirdikleri anket çalışmalarının analizinde tanımsal

istatistikler, açıklayıcı faktör analizi ve çoklu doğrusal regresyon analizini kullanmışlardır. Vatandaş memnuniyeti üzerinde somutluk, empati, güvence ve yanıt verebilirlik boyutlarının anlamlı olduklarını bulmuşlardır. Bu faktörlere ilişkin regresyon katsayılarının ise birbirine oldukça yakın olduklarını göstermişlerdir.

Samkar ve Alpu (2013), çalışmalarında, Eskişehir Büyükşehir Belediyesinin vatandaş memnuniyeti üzerine çalışmışlardır. 2010 yılında rasgele seçilen 533 kişi ile anket çalışması yapmışlardır. Elde edilen veriler öncelikle faktör analizi ile daha sonrada M-regresyon analizi ile test edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre belediyenin yaptığı, yeşil alan, yeni parklar, porsuk çayının düzenlenmesi, çevre temizliği ve su hatlarının yenilenmesi gibi hizmetler vatandaşların yakından takip ettikleri ve memnun oldukları yönünde bulgulara ulaşmışlardır.

Er (2016) çalışmada, Alanya Belediyesi'ne ilişkin hizmet performanslarını değerlendirmiştir. 546 bireye anket çalışması uygulamış performans-önem analizi, regresyon analizi, korelasyon analizi, ANOVA analizi ve T testi uygulamıştır. Sonuç olarak Katılımcıların bütün faktörlere önem verdiği ve faktörlerin genelinden memnuniyet duyduğu saptanmıştır.

Kabasakaloğlu (2016) çalışmasında belediyenin sunmuş olduğu hizmetlerin kalitesinin vatandaşlara nasıl yansıdığını ve vatandaşların bu hizmetlere vermiş oldukları önem düzeyini ölçmeyi amaçlamıştır. Bolu Belediyesi için yaptığı bu çalışmada basit tesadüfi örneklem ile seçilen 500 vatandaşa anket uygulamıştır. Memnuniyeti belirlemek için frekans dağılımı, farklılıkların tespitinde ise t-testi ve ANOVA analizleri yapmıştır. Sonuç olarak vatandaşların belediyenin çalışmalarından yüksek ölçüde memnun oldukları kanaatine varmıştır.

Özdemir (2016) çalışmasında Anamur Belediyesi tarafından sunulmuş olan altyapı hizmetlerinden ilçede yaşayan vatandaşların memnuniyetini ölçmeye çalışmıştır. Frekans ve faktör analizi, hipotezlerin test edilmesinde t-testi ve ANOVA analizleri yapmıştır. Sonuç olarak belediye tarafından sunulan hizmetlerin genelinde vatandaşın memnuniyet oranının düşük olduğu tespit edilmiştir.

Orselli, Bayrakci ve Kahraman (2017), Konya Belediyesi'nin sağladığı yerel hizmetlerin kalitesinin, Konya halkı açısından değerlendirilmesi üzerine çalışma yürütmüşlerdir. Konya ilindeki 13 districts ve 111 semt içerisinde 1503 katılımcı ile anket çalışması yapmışlardır. Elde edilen veriler tanımsal istatistik ile değerlendirilmiştir. Sonuç olarak Konya halkının %76,8'inin yerel hizmetlerden memnun olduğunu göstermişlerdir.

Dibek (2018) çalışmasında Niğde ilini kapsayan çalışmasında, vatandaşların belediye hizmetlerinden memnuniyet düzeyini belirlemeyi amaçlamış, Niğde il merkezinde yaşayan 627 kişiye anket çalışması uygulamıştır. Çalışmada frekans analizi, Varyans (ANOVA) analizi, t-testi ve Scheffe testi kullanılarak çeşitli sonuçlar elde edilmiştir. Vatandaşların demografik özellikleri bakımından farklılığa bakıldığında; belediye hizmetlerinden duyulan memnuniyet düzeyinin, yurttaşın yaşına, eğitim durumuna, meslek gruplarına, Niğdeli olma durumuna, kendilerini Niğdeli hissetme durumuna, belediyeden hizmet alma durumuna, hizmetleri kolay alma durumuna ve belediye hizmetlerini yeterli bulma durumuna bağlı olarak anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

3. VERİ VE YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın önemine ve amacına, evren ve örnekleme, sınırlılıklarına, araştırmanın veri toplama aracına ve anket sorularına yer verilmiştir. Daha sonrasındaki aşamada ise Ünye Belediyesi'nin hizmet alanlarına ilişkin Ünye halkının memnuniyet algısı seviyeleri ölçülmüş ve bu boyutlara ilişkin tanımsal istatistikler verilip, araştırma hipotezleri test edilmiştir.

Bu araştırmanın amacı, Ünye ilçesi sınırları içerisinde yaşayan vatandaşların, belediye hizmet alanlarına göre sunulan hizmet memnuniyeti düzeyini ortaya çıkarmak ve ilgili boyutların demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemektir.

Ünye ilçesinde yaşayan bireyler, araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Evren büyüklüğü, 2018 yılına ait toplam ilçe nüfusunu belirtirken bu değer, 126.702 kişi olarak bulunmuştur (TÜİK,2021). Buna göre, % 95 güven düzeyi ve %3.99 hata oranı için örneklem büyüklüğü 600 kişi olarak hesaplanmıştır (Etik Araştırma, 2021). Bu sebeple toplam 600 kişiye anket uygulanmıştır. Anketler mahalle bazlı uygulanacağı için örnekleme yöntemi olarak kota örnekleme yöntemi benimsenmiştir. Anket çalışması, Aralık 2018 ve Ocak 2019 ayları içerisinde elden bırakma yöntemi ile uygulanmıştır.

Ünye ilçesi içerisinde yaşayan vatandaşların memnuniyet düzeylerinin farklı değişkenlere göre istatistiksel açıdan anlamlı farklar gösterip göstermediğine ilişkin araştırma soruları aşağıda belirtilmiştir.

1- Ünye Belediyesi'nin sunduğu hizmetlere karşı vatandaşların memnuniyet derecesi cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermekte midir?

2- Ünye Belediyesi'nin sunduğu hizmetlere karşı vatandaşların memnuniyet derecesi "Ünyeli misiniz?" sorusuna

verilen cevaplara göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermekte midir?

3- Ünye Belediyesi'nin sunduğu hizmetlere karşı vatandaşların memnuniyet derecesi ikâmetgah süresine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermekte midir?

4- Ünye Belediyesi'nin sunduğu hizmetlere karşı vatandaşların memnuniyet derecesi eğitim seviyesine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermekte midir?

5- Ünye Belediyesi'nin sunduğu hizmetlere karşı vatandaşların memnuniyet derecesi mesleklere göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermekte midir?

6- Ünye Belediyesi'nin sunduğu hizmetlere karşı vatandaşların memnuniyet derecesi yaşa göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermekte midir?

Çalışmada kullanılan anket temel olarak, Ünye Belediyesi'nin hizmet alanları açısından vatandaşların memnuniyet düzeylerini ölçmeye yönelik soruları içermektedir. Söz konusu sorular, Alptürker'in (2010) ve Özdemir'in (2016) çalışmalarından yararlanılarak oluşturulmuştur. İlgili sorular, hem belediye çalışanlarının hem de uzman kişilerin görüşü alınarak tekrar gözden geçirilmiştir. Böylelikle oluşturulan anket formu toplam 41 sorudan oluşmaktadır. Bu soruların, 31 tanesi 5'li likert ölçek tipinde sorulan memnuniyet düzeyi soruları, 9 tanesi demografik özelliklerin belirlenmesinde kullanılan sorular ve 1 tanesi ise açık uçlu sorudur. 5'li likert ölçeğinde, memnuniyet düzeylerini soran ifadelerin yanıtları '1- Kesinlikle Katılmıyorum, 2- Katılmıyorum, 3- Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum, 4- Katılıyorum, 5- Kesinlikle Katılıyorum' şeklinde oluşturulmuştur.

Çalışmada kullanılan sorular, SPSS 21 paket programı ile analiz edilmiştir. Analizlerde, ölçek sorularının güvenilirliğinin testi için güvenilirlik analizi, demografik sorulara ilişkin özet bilginin verilmesi için betimsel istatistikler ve araştırma sorularına ilişkin hipotez testleri için iki bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü ANOVA testi kullanılmıştır.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Boyutların Belirlenmesi ve Güvenilirlik Analizi

Araştırmada kullanılan memnuniyet sorularına ilişkin boyut oluşturma işlemi faktör analizi ile değil, Ünye Belediyesinin belirlediği hizmet alanlarına göre belirlenmiştir. Bunun sebebi, Faktör Analizi sonucunda uygun dağılımın gerçekleşmemesi ve ilgili belediyenin özellikle hizmet alanları düzeyinde memnuniyet düzeylerinin belirlenmesini istemesi olduğu söylenebilir. Ünye Belediyesi'nde Özel

Kalem Müdürlüğü, Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, Fen İşleri Müdürlüğü, Yazı İşleri Müdürlüğü, Mali Hizmetler Müdürlüğü, Plan ve Proje Müdürlüğü, Temizlik İşleri Müdürlüğü, İnsan Kaynakları ve Eğitim Müdürlüğü, Bilgi İşlem Müdürlüğü, Hukuk Müşavirliği, Zabıta Müdürlüğü, İşletme ve İştirak Müdürlüğü ve Muhtarlık İşleri Müdürlüğü olmak üzere 14 tane hizmet alanı bulunmaktadır (Ünye Belediyesi Resmi Sitesi, 2021). Özel Kalem Müdürlüğü, Yazı İşleri Müdürlüğü, İnsan Kaynakları ve Eğitim Müdürlüğü, Bilgi İşlem Müdürlüğü, Hukuk Müşavirliği, Plan ve Proje Müdürlüğü ile Muhtarlık İşleri Müdürlüğü, vatandaşa doğrudan hizmet veren birimler olmadığı için analiz dışı bırakılmıştır. Bu sebeple memnuniyet soruları, Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, Fen İşleri Müdürlüğü, Mali Hizmetler Müdürlüğü, Temizlik İşleri Müdürlüğü, Zabıta Müdürlüğü ve İşletme ve İştirak Müdürlüğü ve bir de genel memnuniyeti içeren Genel olmak üzere toplam 8 grup altında incelenmiştir. Bu boyutlara ilişkin güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Tüm ölçek ve boyutlara ilişkin güvenilirlik analizi sonuçları

	Cronbach Alpha		N
Fen İşleri Müdürlüğü	0,802		7
Halkla İlişkiler Müdürlüğü	0,738		5
İşletme ve İştirak Müdürlüğü	0,701		2
Mali Hizmetler Müdürlüğü	0,694		3
Temizlik Hizmetleri Müdürlüğü	0,814		6
Genel Memnuniyet	0,592		3
İmar ve Şehircilik Müdürlüğü	0,398	0,616	2
Zabıta Müdürlüğü	0,515		3
Tüm Ölçek	0,928		31

Bir boyutun, Cronbach Alfa seviyesi 0.60-0.80 aralığında ise “güvenilir”, 0.80-1 aralığında ise “oldukça güvenilir” olarak değerlendirilmektedir (Kalaycı, 2006:405). Bu bilgi ışığında tüm ölçek ve boyutlara ilişkin güvenilirlik analizi sonuçları incelendiğinde İmar ve Şehircilik Müdürlüğü ve Zabıta Müdürlüğü boyutu için oldukça düşük Cronbach Alfa değeri hesaplanırken, Genel Memnuniyet boyutu için Cronbach Alfa değeri 0.60’ın hemen altında çıkmıştır. Bu yüzden Genel boyutu değerlendirilmeye alınırken, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü ile Zabıta müdürlüğü boyutu birleştirip İmar, Şehircilik ve Zabıta hizmetleri Müdürlüğü olarak analize sokulmuştur. Bu boyuta ilişkin hesaplanan Cronbach Alfa değeri 0.616 olarak bulunmuştur. Araştırma anketinde kullanılan memnuniyet sorularına ait aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Memnuniyet Sorularına Verdikleri Cevaplara İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Ortalama	Standart Sapma
Fen İşleri Müdürlüğü	2,834	0,882
Altyapı faaliyetleri yeterlidir.	2,558	1,349
Yol, asfalt, kaldırım hizmetleri yeterlidir.	2,728	1,287
Su ve kanalizasyon hizmetleri yeterlidir.	2,743	1,287
Yerine getirilen ulaştırma hizmetleri yeterlidir.	3,042	1,286
Aydınlatma hizmetleri yeterlidir.	3,165	1,293
Dere ve ırmak yataklarının ıslahı hizmetleri yeterlidir.	2,792	1,302
İçme suyu temizleme hizmetleri yeterlidir.	2,812	1,321
Halkla İlişkiler Müdürlüğü	2,767	0,923
Söz hakkım olduğuna inanıyorum.	2,368	1,359
Gençlik ve Spor hizmetleri yeterlidir.	2,923	1,275
Kültür sanat hizmetleri yeterlidir.	2,893	1,307
Sosyal yardım hizmetleri yeterlidir.	2,923	1,347
Belediye çalışanlarının tutum, davranış ve ilgilenme hizmetleri yeterlidir.	2,725	1,305
İşletme ve İştirak Müdürlüğü	2,888	1,166
Sosyal tesis ve kamu binalarının yapım hizmetleri yeterlidir.	2,888	1,302
Otopark hizmetleri yeterlidir.	2,673	1,355
Mali Hizmetler Müdürlüğü	2,463	0,999
Parasal kaynakların doğru kullanıldığını düşünüyorum.	2,260	1,216
Hesap verebilir olduğumu düşünüyorum.	2,502	1,273
Kentin ekonomik kalkınması için yapılan yatırım hizmetleri yeterlidir.	2,627	1,318
Temizlik Hizmetleri Müdürlüğü	3,110	0,916
Yeşil alan, park ve bahçe hizmetleri yeterlidir.	3,250	1,300
Katı atık, çöp toplama hizmetleri yeterlidir.	3,202	1,264
Temizlik hizmetleri yeterlidir.	3,058	1,263
Veterinerlik (mezbaha vb.) hizmetleri yeterlidir.	3,023	1,254
Ağaçlandırma hizmetleri yeterlidir.	3,015	1,260
Defin ve mezarlık hizmetleri yeterlidir.	3,112	1,297
Genel Memnuniyet	2,761	0,955
Hizmetler kaliteli.	2,673	1,211
Büyükşehir ilçe belediyeleri daha etkin çalışmaktadır.	2,823	1,247
Büyükşehir Belediyesi daha etkin çalışmaktadır.	2,785	1,396
İmar, Şehircilik ve Zabıta Hizmetleri Müdürlüğü	2,7782	1,057
İmar hizmetleri yeterlidir.	2,565	1,563
Kentsel dönüşüm hizmetleri yeterlidir.	2,847	1,539
Trafik ve sinyalizasyon hizmetleri yeterlidir.	2,807	1,804
Açık ve kapalı pazar hizmetleri yeterlidir.	3,023	2,178
Zabıta denetim hizmetleri yeterlidir.	2,722	1,344

Tablo 2 incelendiğinde, katılımcıların en az memnuniyet duydukları ifadenin “Parasal kaynakların doğru kullanıldığını düşünüyorum.” (Ort=2.26) olduğu, en fazla memnuniyet duydukları

ifadenin ise “Yeşil alan, park ve bahçe hizmetleri yeterlidir.” (Ort=3.25) olduğu gözlenmiştir. Bu duruma göre katılımcılar, parasal kaynakların doğru kullanılmadığını düşünürken, park, bahçe ve yeşil alanlar bakımından yatırımların yeterli olduğunu düşündükleri söylenebilir. Hizmet alanları açısından değerlendirdiğimizde ise katılımcılar en fazla Temizlik Hizmetleri Müdürlüğünden (Ort=3.11) memnun iken en az Mali Hizmetler Müdürlüğünden (Ort=2.46) memnundurlar.

Anket sorularına verilen cevapların değerlendirilmesinde Tablo 3'teki aralıklar kullanılmıştır. Aralıkların eşit olduğu varsayılmış, aritmetik ortalamalar için puan aralığı (En Yüksek Değer- En Düşük Değer)/5 = (5-1)/5 = 4/5= 0,80 olarak hesaplanmıştır (Baş, 2013: 156). Buna göre aritmetik ortalamaların değerlendirme aralıkları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: 5'li Likert Ölçeğine Göre Aritmetik Ortalamaların Değerlendirme Aralığı

Aralık	Seçenek
1,00-1,80	Kesinlikle Katılmıyorum
1,81-2,60	Katılmıyorum
2,61-3,40	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum
3,41-4,20	Katılıyorum
4,21-5,00	Kesinlikle Katılıyorum

4.2. Betimsel İstatistikler

Yapılan bu araştırmaya, Ünye ilçesinde yaşayan 600 vatandaş katılım sağlamıştır. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin betimsel istatistikler Tablo 4’de, ikamet özelliklerine ilişkin betimsel istatistikler ise Tablo 5’de gösterilmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Betimsel İstatistikleri

		Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	250	41,7
	Kadın	350	58,3
	Toplam	600	100
Yaş	18-24	107	17,8
	25-34	195	32,5
	35-54	239	39,8
	55-74	54	9,0
	75 ve üzeri	5	0,8
	Toplam	600	100
Eğitim Seviyesi	Okuryazar değil	10	1,7
	Okuryazar	22	3,7
	İlk Öğretim	110	18,3
	Orta Öğretim	121	20,2
	Lise	196	32,7
	Önlisans	54	9,0
	Lisans	61	10,2
	Yüksek Lisans	25	4,2
	Doktora	1	,2
Toplam	600	100	
Aylık Gelir Durumu	0-500 TL	76	12,7
	501-1500 TL	136	22,7
	1501-2500 TL	249	41,5
	2501-4000 TL	91	15,2
	4001 TL ve üzeri	48	8,0
Toplam	600	100	
Meslek Grupları	Serbest Meslek	48	8,0
	Memur	74	12,3
	İşçi	213	35,5
	Ev Hanımı	62	10,3
	Emekli	31	5,2
	Öğrenci	53	8,8
	Çiftçi	17	2,8
	Esnaf	35	5,8
	Çalışmıyor	12	2,0
	Diğer	55	9,2
Toplam	600	100	

Tablo 4 incelendiğinde katılımcıların %58,3’ünün kadın, %41,7’sinin ise erkek olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan kadın sayısının, erkek sayısına oranla daha fazla olduğu söylenebilir.

Yaş değişkeni ele alındığında katılımcıların çoğunlukla (%39.8) 35-54 yaş aralığında oldukları gözlenmiştir. En az katılımcı ise (%0.8) 75 yaş ve üstü yaş aralığındadır. Bu durumda örneklemin daha çok genç ve orta yaş grubunda yer alan bireyler oluştuğu söylenebilir.

Katılımcıların %1,7'sinin okuryazar olmadığı, %3,7'sinin sadece okuryazar olduğu, büyük çoğunluğunun (%71,2) lise ve altı eğitim düzeyine sahip olduğu ve %14,6'sının lisans düzeyinin üstünde eğitim almış olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgulardan yola çıkılarak katılımcıların eğitime katılım oranının yüksek olduğu ancak eğitime devam etme hususunda yetersiz kaldığı görülmektedir.

Katılımcıların aylık gelir durumu incelendiğinde, asgari gelir tutarının da içinde bulunduğu 2,500 TL ve altı maaş alan bireylerin yüzdesinin, %76,9 olduğu görülmektedir. Katılımcıların %23,2'lik kısmının ise, 2,501 TL ve üzeri maaş aldığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların meslek grupları incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunun, %35,5 oranı ile işçilerden oluştuğu görülmektedir. İkinci çoğunluğu ise katılımcıların %12,3'ünü temsil eden memurlar grubu oluşturmaktadır. %2,0'lık kısım, çalışmayanlar grubu iken, %2,8'lik grup çiftçilerden oluşmaktadır.

Tablo 5. Katılımcıların İkamet Özelliklerine Göre Betimsel İstatistikler

Ünyeli Olanlar ve Olmayanlar	Evet	471	78,5
	Hayır	129	21,5
	Toplam	600	100
Yaşanılan Bölge	Merkez	541	90,2
	Kırsal	59	9,8
	Toplam	600	100
İkamet Edilen Süre	1-3	69	11,5
	4-6	70	11,7
	7-9	84	14,0
	10 ve üzeri	377	62,8
	Toplam	600	100
Ünye'ye Gelme Sebepleri	Öğrenci	28	4,7
	Memuriyet	66	11,0
	Diğer	35	5,8
	Yerli	471	78,5
	Toplam	600	100
Mahalle	Kaledere	45	7,5
	Gölevi	20	3,3
	Döşemedibi	5	,8
	İpekyolu	25	4,2
	Düzköy	3	,5
	Fevzi Çakmak	46	7,7
	Hamidiye	32	5,3
	Gürecülü	7	1,2
	Çınarlık	25	4,2
	Yığıtler	5	,8

Saraçlı	26	4,3
Bayramca	27	4,5
Burunucu	14	2,3
Karşıyaka	7	1,2
Atatürk	186	31,0
Ortayılmazlar	25	4,2
Liseler	37	6,2
Elmalık	5	,8
Diğer	60	10,0
Toplam	600	100

Tablo 5 incelendiğinde, katılımcıların %78,5'ini yerli halkın, %21,5'ini ise diğer yerleşim yerlerinden ilçeye gelen kişilerin oluşturduğu görülmektedir.

Katılımcıların büyük çoğunluğunun (%90.2) merkez mahallerinde ikamet ettikleri gözlemlenirken, kırsal mahallelerde ikamet düzeylerinin %9.8 olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların %62,8'inin, 10 yıl ve üzeri, %37,2'sinin ise 10 yılın altında ikamet etme süresine sahip olduğu görülmektedir. Buna göre seçilen örneklemin çoğunluğunu, uzun zamandır Ünye'de ikamet eden kişilerin oluşturduğu söylenebilir.

Katılımcıların Ünye ilçesine gelme sebeplerine bakıldığında ise %11,0 oranı ile memuriyet için ve %4,7 oranı ile öğrencilik için geldiği görülmektedir. Elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde ise ilçeye daha çok iş ve eğitim amaçlı geldiği tespit edilmiştir.

Katılımcıların yaşadığı mahalleler incelendiğinde ise en fazla katılım oranının (%31,0) ilçe merkezinde yer alan Atatürk mahallesinden, en az katılım oranının ise kırsalda yer alan Elmalık, Düzköy ve Yiğitler mahallelerinden olduğu görülmektedir.

Her bir meslek statüsünün hizmet alanlarına ilişkin memnuniyet düzey ortalamaları Şekil 1'de gösterilmektedir. Ortalamalara ilişkin değerlendirmeler için ise Tablo 3'deki aralıklar dikkate alınmıştır.

Buna göre; Çalışmıyor statüsündeki katılımcılar açısından en yüksek ortalama memnuniyet (Ort=3,33) Temizlik Hizmetler boyutunda, en düşük ortalama memnuniyet (Ort=2,52) Mali İşler boyutunda görülmüştür. Buna göre Temizlik Hizmetleri boyutunda "Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum" düzeyinde bir memnuniyet belirlerken, Mali İşler boyutunda ise "Katılmıyorum" düzeyinde bir memnuniyet belirlemektedir.

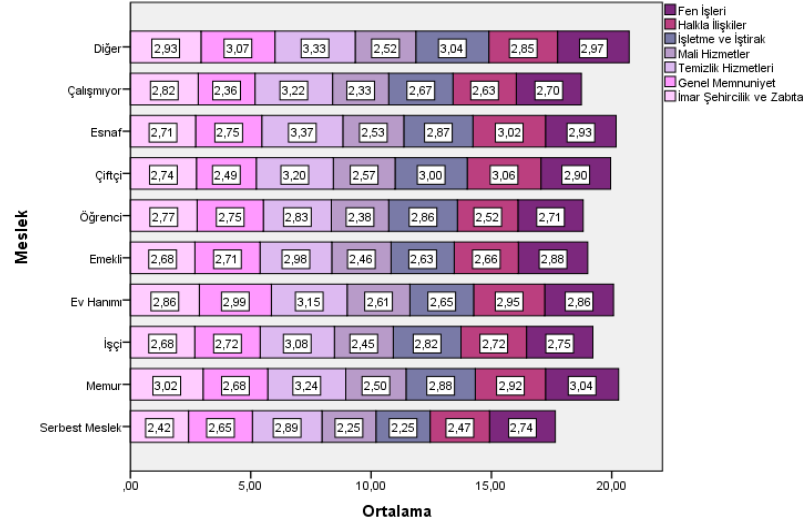
Esnaf statüsündeki katılımcılar açısından en yüksek ortalama memnuniyet (Ort=3,37) Temizlik Hizmetleri boyutunda, en düşük ortalama memnuniyet (Ort=2,53) Mali İşler boyutunda görülmüştür.

Buna göre Temizlik Hizmetleri boyutunda “Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlerken, Mali İşler boyutunda ise “Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlemektedir.

Çiftçi statüsündeki katılımcılar açısından en yüksek ortalama memnuniyet (Ort=3,20) Temizlik Hizmetleri boyutunda, en düşük ortalama memnuniyet (Ort=2,49) Genel Memnuniyet boyutunda görülmüştür. Buna göre Temizlik Hizmetleri boyutunda “Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlerken, Genel Memnuniyet boyutunda ise “Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlemektedir.

Öğrenci statüsündeki katılımcılar açısından en yüksek ortalama memnuniyet (Ort=2,86) İşletme ve İştirak Hizmetleri boyutunda, en düşük ortalama memnuniyet (Ort=2,38) Mali İşler boyutunda görülmüştür. Buna göre boyutunda İşletme ve İştirak boyutunda “Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlerken, Mali İşler boyutunda ise “Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlemektedir.

Emekli statüsündeki katılımcılar açısından en yüksek ortalama memnuniyet (Ort=2,98) Temizlik Hizmetleri boyutunda, en düşük ortalama memnuniyet (Ort=2,46) Mali İşler boyutunda görülmüştür. Buna göre Temizlik Hizmetleri boyutunda “Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlerken, Mali İşler boyutunda ise “Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlemektedir.

Şekil 1. Mesleklere İlişkin Memnuniyet Düzeyi Ortalamaları

Ev Hanımı statüsündeki katılımcılar açısından en yüksek ortalama memnuniyet (Ort=3,15) Temizlik Hizmetleri boyutunda, en düşük ortalama memnuniyet (Ort=2,61) Mali İşler boyutunda görülmüştür. Buna göre Temizlik Hizmetleri boyutunda “Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlerken, Mali İşler boyutunda ise “Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlemektedir.

İşçi statüsündeki katılımcılar açısından en yüksek ortalama memnuniyet (Ort=3,08) Temizlik Hizmetleri boyutunda, en düşük ortalama memnuniyet (Ort=2,45) Mali İşler boyutunda görülmüştür. Buna göre Temizlik Hizmetleri boyutunda “Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlerken, Mali İşler boyutunda ise “Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlemektedir.

Memur statüsündeki katılımcılar açısından en yüksek ortalama memnuniyet (Ort=3,24) Temizlik Hizmetleri boyutunda, en düşük ortalama memnuniyet (Ort=2,50) Mali İşler boyutunda görülmüştür. Buna göre Temizlik Hizmetleri boyutunda “Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlerken, Mali İşler boyutunda ise “Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlemektedir.

Serbest Meslek statüsündeki katılımcılar açısından en yüksek ortalama memnuniyet (Ort=2,89) Temizlik Hizmetleri boyutunda, en düşük ortalama memnuniyet (Ort=2,25) Mali İşler boyutunda ve

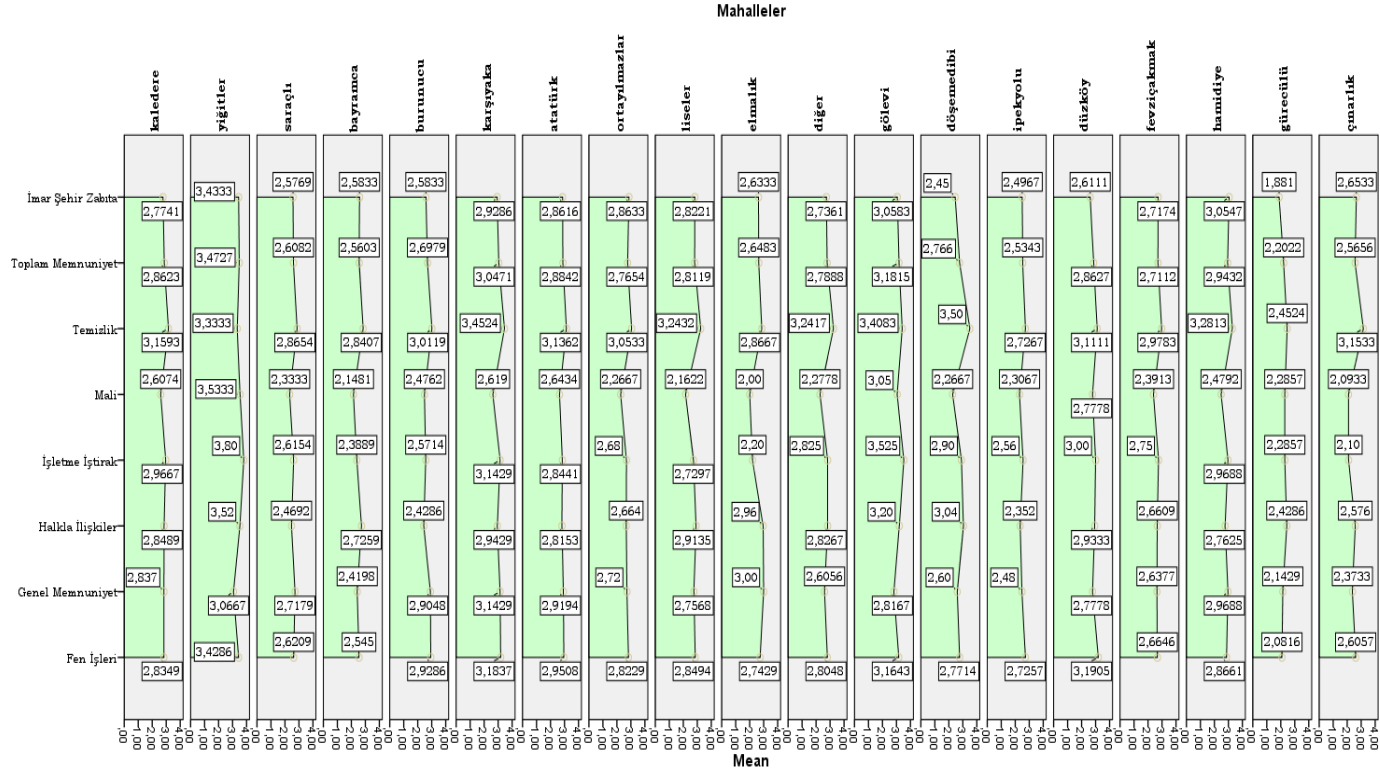
(Ort=2,25) İşletme ve İştirak boyutunda görülmüştür. Buna göre Temizlik Hizmetleri boyutunda “Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlerken, Mali İşler boyutunda ise “Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlemektedir.

Diğer Meslekler statüsündeki katılımcılar açısından en yüksek ortalama memnuniyet (Ort=3,33) Temizlik Hizmetleri boyutunda, en düşük ortalama memnuniyet (Ort=2,52) Mali İşler boyutunda ve (Ort=2,25) İşletme ve İştirak boyutunda görülmüştür. Buna göre Temizlik Hizmetleri boyutunda “Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlerken, Mali İşler boyutunda ise “Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlemektedir.

Her bir mahallenin hizmet alanlarına ilişkin memnuniyet düzey ortalamaları Şekil 2’de gösterilmektedir. Ortalamalara ilişkin değerlendirmeler için ise Tablo 3’deki aralıklar dikkate alınmıştır.

Buna göre; İmar, Şehir ve Zabıta hizmetleri boyutu açısından en yüksek ortalama memnuniyet (Ort=3,43) Yiğitler Mahallesinde, en düşük ortalama memnuniyet (Ort=1.88) ise Gürecülü Mahallesinde görülmüştür. Buna göre Yiğitler Mahallesi “Katılıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlerken, Gürecülü Mahallesi ise “Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlemektedir.

Temizlik İşleri boyutunda en yüksek ortalama memnuniyet (Ort=3.50) Döşemedibi Mahallesinde, en düşük ortalama memnuniyet (Ort=2.45) ise Gürecülü Mahallesinde görülmüştür. Buna göre Döşemedibi Mahallesi “Katılıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlerken, Gürecülü Mahallesi ise “Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlemektedir.

Şekil 2. Mahallelere İlişkin Memnuniyet Düzey Ortalamaları

Mali hizmetler boyutu açısından en yüksek memnuniyet (Ort=3.53) Yiğitler Mahallesinde, en düşük memnuniyet (Ort=2.00) Elmalık Mahallesinde gözlenmiştir. Buna göre Yiğitler Mahallesi “Katılıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlerken, Elmalık Mahallesi ise “Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlemektedir.

İşletme ve İştirak boyutu açısından en yüksek ortalamaya sahip mahalle (Ort=3.80) ile Yiğitler Mahallesi olurken, en düşük memnuniyet ortalamasına sahip mahalle (Ort=2.10) ile Çınarlık Mahallesi olmuştur. Buna göre Yiğitler Mahallesi “Katılıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlerken, Çınarlık Mahallesi ise “Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlemektedir.

Halkla İlişkiler açısından değerlendirildiğinde en yüksek memnuniyet (Ort=3.52) Yiğitler Mahallesinde, en düşük memnuniyet ise (Ort=2.35) İpekyolu Mahallesinde gözlenmiştir. Buna göre Yiğitler Mahallesi “Katılıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlerken, İpekyolu Mahallesi ise “Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlemektedir.

Genel Memnuniyet boyutu açısından en yüksek memnuniyete sahip mahalle (Ort=3.06) Yiğitler Mahallesi, en düşük memnuniyete sahip mahalle (Ort=2.14) Gürecülü Mahallesi olmuştur. Buna göre Yiğitler Mahallesi “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlerken, Gürecülü Mahallesi ise “Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlemektedir.

Fen İşleri boyutunda ise Yiğitler Mahallesi en memnun mahalle (Ort=3.42) olurken, Gürecülü Mahallesi en az memnun mahalle (Ort=2.08) olmuştur. Buna göre Yiğitler Mahallesi “Katılıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlerken, Gürecülü Mahallesi ise “Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlemektedir.

Toplam memnuniyet boyutuna bakıldığında ise Yiğitler Mahallesi en memnun mahalle (Ort=3.47) olurken, Gürecülü Mahallesi ise en az memnun mahalle (Ort=2.20) olmuştur. Buna göre Yiğitler Mahallesi “Katılıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlerken, Gürecülü Mahallesi ise “Katılmıyorum” düzeyinde bir memnuniyet belirlemektedir.

4.3. Hipotez Testleri

Çalışmanın bu bölümünde araştırma sorularının test edilmesi amaçlanmaktadır. Hipotez testleri için parametrik testlerin kullanımında bazı varsayımların sağlanması gerekmektedir. Bunlar,

verilerin en az aralık ölçekle ölçümlenmiş olması, grup varyanslarının homojenliğinin sağlanması ve grup içi normalliğin sağlanmasıdır. Likert ölçeği, bazı kaynaklara göre aralık ölçek (Carifio ve Perla, 2008), bazı kaynaklara göre ise ordinal ölçek (Jamieson, 2004) olarak kabul edilmektedir. Bu konudaki genel görüşün bu ölçeğin parametrik testlerde de kullanımı yönündedir. (Carifio ve Perla, 2008). Analizde kullandığımız değişkenlerin grup içi normallik testlerine bakıldığında bazı gruplar normal dağılım özelliği gösterirken, bazı gruplar normal dağılım özelliği göstermemektedir. Grup içi normallik testlerine ait değerler, Ek-1'de gösterilmektedir. Grup varyanslarının homojenliği varsayımı ihlali olduğunda ise testin farklı varyasyonları ile analize devam edilebilmektedir. Bu açıklamalar doğrultusunda parametrik testler yerine parametrik olmayan testlerin kullanılması gerekmektedir. Ama örneklem büyüklüğünün fazla olduğu (Jamieson, 2004) veri seti için bu iki test türünün benzer sonuçlar verdiği gözlenmiştir. (Kaptein, Nass ve Markopoulos 2010: 2391; Turan, Şimşek ve Aslan, 2015: 200). Bu sebeple araştırma sonuçları hem parametrik hem de parametrik olmayan testler ile test edilmiş ve benzer sonuçlara erişilmiştir. Parametrik olmayan hipotez testlere ilişkin sonuçlar Ek-1 'de gösterilmektedir. Parametrik testler, parametrik olmayan testlere göre daha güçlü testler oldukları için ve değişkenlerin sıra numaraları yerine direk değerleriyle hesaplamalar yaptıkları için bu çalışmada parametrik testler kullanılmıştır. Bu kapsamda "Cinsiyet" ve "Ünyeli Olma Durumu" değişkenleri, iki seçenekli olduklarından dolayı "İki bağımsız örneklem t testi", İkamet süresi, Eğitim ve Yaş değişkenleri için ise "Tek yönlü ANOVA" yöntemi ile hizmet alanları ortalamaları karşılaştırılmıştır.

Cinsiyet Değişkeni açısından hizmet alanlarının memnuniyet düzeyi ortalamalarına ilişkin karşılaştırma sonuçları Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6. Katılımcıların Ünye Belediyesi'nin Verdiği Hizmetlere Yönelik Memnuniyet Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Fark Testi Sonuçları

Cinsiyet	Grup	N	Ort.	S.S.	t	p
Fen	Kadın	250	2,8354	,05738	,027	,979
	Erkek	350	2,8288	,04632		
Genel	Kadın	250	2,8667	0,9471	2,308	,021*
	Erkek	350	2,6848	0,9549		
Halkla İlişkiler	Kadın	250	2,8624	,05979	2,168	,031*
	Erkek	350	2,6909	,04822		
İşletme İştirak	Kadın	250	2,8860	,07445	1,871	,062
	Erkek	350	2,7083	,06200		
Mali	Kadın	250	2,5840	,06557	2,522	,012*
	Erkek	350	2,3774	,05183		
Temizlik	Kadın	250	3,1507	,05839	,918	,359
	Erkek	350	3,0791	,04896		
İmar, Şehir, Zabıta	Kadın	250	2,8960	1,0948	2,314	,021*
	Erkek	350	2,6940	1,02394		

*p<0,05

Elde edilen bulgular sonucunda Fen işleri boyutu ($t_{(598)}=0.027$; $p>0,05$), İşletme ve İştirak boyutu ($t_{(598)}=1.871$; $p>0,05$), Temizlik işleri boyutu ($t_{(598)}=0,918$; $p>0,05$) ile ilgili memnuniyet düzeyi ortalamaları, cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Buna karşın genel memnuniyet boyutu ($t_{(598)}=2.308$; $p<0,05$), Halkla ilişkiler boyutu ($t_{(598)}=2,168$; $p<0,05$), Mali işler boyutu ($t_{(598)}=2,522$; $p<0,05$), imar, şehir ve zabıta işleri boyutu ($t_{(598)}=2,314$; $p<0,05$) ile ilgili memnuniyet düzeyi ortalamaları arasındaki fark cinsiyet değişkeni açısından anlamlıdır. Anlamlı fark olan boyutların her birinde kadınlar, erkeklere göre daha olumlu düşünmektedirler.

“Ünyeli Olma Durumu” Değişkeni açısından hizmet alanlarının memnuniyet düzeyi ortalamalarına ilişkin karşılaştırma sonuçları Tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7. Katılımcıların Ünye Belediyesi'nin Verdiği Hizmetlere Yönelik Memnuniyet Düzeylerinin Ünyeli Olma Durumu Değişkenine Göre Fark Testi Sonuçları

Ünyeli Olma Durumu	Grup	n	Ort.	S.S.	t	p
Fen	Evet	471	2,8041	0,9109	-1,780	,076
	Hayır	129	2,9446	0,7597		
Genel	Evet	471	2,7594	0,9637	-0,058	,954
	Hayır	129	2,7649	0,9265		
Halkla İlişkiler	Evet	471	2,7266	0,9393	-2,006	,045 *
	Hayır	129	2,9101	0,8463		
İşletme İştirak	Evet	471	2,7495	1,1983	-1,368	,173
	Hayır	129	2,8953	1,0358		
Mali	Evet	471	2,4487	1,0190	-0,659	,510
	Hayır	129	2,5142	0,9270		
Temizlik	Evet	471	3,1034	0,9562	-0,389	,698
	Hayır	129	3,1344	0,7537		
İmar, Şehir, Zabıta	Evet	471	2,7511	1,0964	-1,201	,230
	Hayır	129	2,8773	0,9002		

*p<0,05

Elde edilen bulgular sonucunda Fen işleri boyutu ($t_{(238,567)}=-1,780$; $p>0,05$), İşletme ve İştirak boyutu ($t_{(598)}=-1,368$; $p>0,05$), Temizlik işleri boyutu ($t_{(252,368)}=-0,389$; $p>0,05$), Genel memnuniyet boyutu ($t_{(598)}=-0,058$; $p>0,05$), Mali işler boyutu ($t_{(598)}=-0,659$; $p>0,05$) ve İmar, şehir ve zabıta işleri boyutu ($t_{(598)}=-1,201$; $p>0,05$), ile ilgili memnuniyet düzeyi ortalamaları, “Ünyeli misiniz?” sorusuna verilen cevaplar açısından anlamlı bir farklılık göstermezken, Halkla ilişkiler boyutu ($t_{(598)}=-2,006$; $p<0,05$) ile ilgili memnuniyet düzeyi ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Buna göre, Ünyeli olmayan vatandaşlar (Ort=2,91), Ünyeli olan vatandaşlara (Ort=2,72) göre halkla ilişkiler boyutu açısından daha memnundurlar.

İkamet Süresi değişkeni; 3 yıl ve altı, 4-6 yıl arası, 7-9 yıl arası ve 10 yıl ve üzeri olmak üzere 4 alt gruptan oluşmaktadır. Bu sebeple ikamet süresine göre memnuniyet düzeyi ortalamaları arasındaki fark testleri Tek yönlü ANOVA testi yardımı ile hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda ikamet süresi açısından, Fen İşleri boyutu ($F_{(3-596)}=0,702$; $p=,551$), Genel memnuniyet boyutu ($F_{(3-596)}=1,372$; $p=0,25$), Halkla ilişkiler boyutu ($F_{(3-596)}=0,900$; $p=,441$), İşletme ve İştirak boyutu ($F_{(3-596)}=0,899$; $p=,441$), Temizlik hizmetleri boyutu ($F_{(3-596)}=0,439$; $p=,725$), İmar, şehir ve Zabıta boyutu ($F_{(3-596)}=1,809$; $p=,144$) ile ilgili memnuniyet düzeyi ortalamaları arasında anlamlı bir fark oluşmamaktadır. Buna karşın Mali İşler boyutunda ($F_{(3-$

$F_{(4,596)}=2,898$; $p=.035$) memnuniyet ortalamaları arasında istatistiksel anlamda bir fark oluşmaktadır. Mali işler boyutuna ait grup varyanslarının homojenliği testi 0,05 anlamlılık düzeyi için homojen çıkmıştır. (Levene test: 1,267; Sig=0,285). Mali işler boyutuna ilişkin bilgiler Tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 8. Katılımcıların Mali Hizmetler Boyutuna Yönelik Memnuniyet Düzeylerinin İkamet Süresi Değişkenine Göre Fark Testi Sonucu

İkamet Süresi	Gruplar	n	Ort	S.S.	F	p	Fark
	3 yıl ve altı (1)	69	2,5894	0,9687			
	4-6 yıl arası (2)	70	2,5095	0,8564			
Mali	7-9 yıl arası (3)	84	2,6984	0,9799	2,898	,035*	3-4 (LSD)
	10 yıl ve üzeri (4)	377	2,3784	1,0260			
	Toplam	600	2,4620	0,9996			

* $p<0,05$

Gruplar arasındaki farklılıkların anlamlı olduğu Mali İşler boyutu için alt grup karşılaştırmaları Post-Hoc testlerinden LSD ile gerçekleştirilmiştir. Bu analiz, alt grup sayılarının heterojen olduğu ve grup varyanslarının eşit olduğu durumlarda kullanılır (Kayri, 2009: 56).

Tablo 8 incelendiğinde ortaya çıkan anlamlı farkın, ikamet süresi 7-9 yıl olan katılımcılar ile 10 yıl ve üzeri olan katılımcılar arasında olduğu görülmektedir. Buna göre ikamet süresi 7-9 yıl olan katılımcıların Mali İşler boyutu için memnuniyetleri, 10 yıl ve üzeri olan katılımcılara göre daha yüksektir. Genel bir değerlendirme yapılacak olursa Ünye'de 10 yıldan fazla ikamet eden katılımcılar, Mali İşler boyutu açısından en az memnuniyete sahip grubu oluşturmaktadır.

Eğitim değişkeni; okuryazar değil, okuryazar, ilköğretim, ortaöğretim, lise, ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora olmak üzere 9 alt gruptan oluşmaktadır. Alt grup sayısının fazla olması ve her bir gruba düşen katılımcı sayısının dengesiz olması sebebiyle bazı gruplar birleştirilmiştir. Buna göre eğitim değişkeni; -ilkokul ve altı, ortaokul, lise, önlisans-lisans ve lisansüstü olarak 5 grup olarak analize sokulmuştur. Grup sayısı 2'den fazla olduğu için fark testi için "Tek yönlü ANOVA testi" kullanılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda eğitim seviyesi değişkeni için, Fen İşleri boyutu ($F_{(4-595)}=1,749$; $p=,138$), Mali İşler boyutu ($F_{(4-595)}=1,628$; $p=,165$), Halkla ilişkiler boyutu ($F_{(4-595)}=0,277$; $p=,893$), İşletme ve İştirak boyutu ($F_{(4-595)}=0,801$; $p=,525$), Temizlik hizmetleri boyutu ($F_{(4-594)}=1,002$; $p=,406$), İmar, Şehir ve Zabita boyutu ($F_{(4-595)}=1,573$; $p=,180$) ile ilgili

memnuniyet düzeyi ortalamaları arasında anlamlı bir fark oluşmamaktadır. Buna karşın Genel memnuniyet boyutunda ($F_{(4-595)}=3,223$; $p=.012$) memnuniyet düzeyi ortalamaları arasında istatistiksel anlamda bir fark oluşmaktadır. Genel Memnuniyet boyutuna ait grup varyanslarının homojenliği testi 0,05 anlamlılık düzeyi için homojen çıkmıştır. (Levene test: 1,198; Sig=0,311). Genel Memnuniyet boyutuna ilişkin bilgiler Tablo 9'da gösterilmektedir.

Tablo 9. Katılımcıların Genel Memnuniyet Değişkenine Yönelik Memnuniyet Düzeylerinin Eğitim Değişkenine Göre Fark Testi Sonucu

Eğitim	Gruplar	n	Ort	S.S.	F	p	Fark
Genel	İlkokul ve altı (1)	142	2,5188	0,9005	3,223	,012*	1-2,1-3,1-4 (LSD)
	Ortaokul (2)	121	2,7741	0,9100			
	Lise (3)	196	2,8707	0,9727			
	Önlisans-Lisans (4)	115	2,8435	0,9441			
	Lisansüstü (5)	26	2,8205	1,1822			
	Toplam	600	2,7606	0,9551			

* $p<0,05$

Tablo 9 incelendiğinde ortaya çıkan anlamlı farkın, ilkokul ve altı eğitim seviyesi düzeyindeki katılımcılar ile ortaokul, lise ve önlisans-lisans seviyesindeki katılımcılar arasında olduğu tespit edilmiştir. İlkokul ve altı eğitim seviyesine sahip katılımcıların genel memnuniyet boyutu açısından memnuniyet düzeylerinin diğer gruplara göre daha az olduğu görülmüştür.

Yaş değişkeni, 18-24, 25-34, 35-54, 55-74, 75 ve üstü olmak üzere 5 alt gruptan oluşmaktadır. Bu sebeple mesleklere göre memnuniyet düzeyi ortalamaları arasındaki fark testleri Tek yönlü ANOVA testi yardımı ile hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda yaş değişkeni açısından, Fen İşleri boyutu ($F_{(3-596)}=0,470$; $p=,703$), Genel Memnuniyet boyutu ($F_{(3-596)}=0,692$; $p=,557$), Halkla İlişkiler boyutu ($F_{(3-596)}=0,90$; $p=,965$), İşletme ve İştirak boyutu ($F_{(3-596)}=1,222$; $p=,301$), Mali İşler boyutu ($F_{(3-596)}=1,711$; $p=,164$), Temizlik Hizmetleri boyutu ($F_{(3-596)}=0,902$; $p=,440$), İmar, Şehir ve Zabıta boyutu ($F_{(3-596)}=1,909$; $p=,127$) arasında anlamlı bir fark oluşmamaktadır. Başka bir ifade ile yaş değişkeni, belediyenin hizmet alanları memnuniyeti üzerinde etkisiz bir değişkendir.

5. SONUÇ

Halka en yakın kamu kurumu olan yerel yönetimlerin, vatandaşların görüş ve önerileri doğrultusunda çalışmalarına yön

vermeleri memnuniyet açısından önemli bir unsurdur. Bu sebeple belediyeler ile vatandaşların sürekli bilgi alışverişi içinde olmaları önem arz etmektedir. Bu çalışma ile Ünye Belediyesi hizmet alanlarının memnuniyet düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Tanımsal istatistik ve hipotez testleri ile değerlendirmelerin yapıldığı bu çalışma ile yerel yönetimler-vatandaş bağının kurulması ele alınmak istenmiştir. Bu kapsamda elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Çoğunluğunu kadınların oluşturduğu örnekleme, en fazla 25-54 yaş aralığında katılımcı bulunmaktadır. Çoğunluğu ortaokul ve lise mezunu olan katılımcıların, genellikle düşük ve orta seviyeli gelire sahip oldukları belirlenmiştir. Başka bir ifade ile Ünye’de ikamet eden kişilerin çok yüksek maaşlar almadığı söylenebilir. Örneklemin büyük çoğunluğu işçi ve memur meslek grubuna sahiptir. Bu durum Ünye’nin sosyo-ekonomik yapısı ile de benzerlik göstermektedir. Genelini yerel halkın oluşturduğu katılımcıların 10 yıldan fazla Ünye’de ikamet ettikleri belirlenmiştir. Ünye’ye dışarıdan gelerek yaşayanların Ünye’de bulunma sebeplerinin ise çoğunlukla iş ve eğitim amaçlı olduğu tespit edilmiştir.

Boyutlar açısından değerlendirildiğinde en az memnuniyet düzeylerine sahip mahalle Gürecülü Mahallesi olurken, genellikle en fazla memnuniyet Yiğitler Mahallesinde olmuştur.

Mesleklere göre hizmet alanları hakkındaki memnuniyet ortalamalarının birbirine oldukça yakın çıktığı gözlenmiştir. Buna göre en az memnuniyetin sağlandığı hizmet alanı Mali Hizmetler olurken en fazla memnuniyet Temizlik İşleri hizmet alanında görülmüştür.

Hizmet alanlarının genel değerlendirilmesinde en fazla ve (katılıyorum) olumlu memnuniyet sağlanan hizmet alanı Temizlik Hizmetleri (Ort=3,110) olurken en düşük ve olumsuz (katılmıyorum) memnuniyet sağlanan hizmet alanı Mali İşler (Ort=2,463) olmuştur.

Fen İşleri, İşletme ve İştirak, Temizlik hizmetleri boyutu açısından hiçbir demografik özelliğin anlamlı bir fark oluşturmadığı gözlenmiştir. Bu boyutların genel ortalamalarına bakıldığında katılımcıların en memnun oldukları boyutlar olduğu gözlenmiştir. Bu durum ilgili hizmet alanlarında sunulan hizmetin her sosyo-demografik özellikteki vatandaşlar için aynı düzeyde yorumlandığını ve benimsendiğini göstermektedir.

Genel memnuniyet boyutu için ne katılıyorum ne katılmıyorum düzeyine yakın fakat olumsuz (katılmıyorum) bir memnuniyet olduğu görülmektedir (Ort=2,761). Ortalamalar arasındaki farklar sadece cinsiyet ve eğitim değişkenleri ile ortaya çıkmıştır. Buna göre kadınlar,

erkeklerle göre daha memnun iken ilkököl ve altı eğitim seviyesine sahip katılımcıların daha az memnun oldukları tespit edilmiştir.

Halkla ilişkiler boyutu için ne katılıyorum ne katılmıyorum düzeyine yakın fakat olumsuz (katılmıyorum) bir memnuniyet olduğu görülmektedir (Ort=2,767). Cinsiyet, Ünyeli ve meslek değişkenleri, halkla ilişkiler boyutu için farklılık gösteren değişken olmuştur. Buna göre kadınlar, erkeklerle göre; Ünyeli olmayanlar, olanlara göre daha memnundurlar. Serbest meslek sahibi katılımcıların, memur, ev hanımı, çiftçi, esnaf ve diğer meslek gruplarına sahip katılımcılardan daha düşük memnuniyet düzeyine sahiptirler. Ayrıca öğrenci olan katılımcıların, memur, ev hanımı, çiftçi ve esnaf meslek grubuna sahip katılımcılardan daha düşük düzeyde halkla ilişkiler memnuniyeti olduğu görülmektedir.

Mali İşler boyutu için vatandaşlar, olumsuz (katılmıyorum) bir memnuniyet düzeyine sahiptir (Ort=2,463). Bu boyut için cinsiyet ve ikamet süresi değişkeni ortalamalar arasında farklılık göstermiştir. Buna göre kadınlar, erkeklerden daha memnun iken, ikamet süresi bakımından 10 yıl ve üzeri olanlar, 7-9 yıl arasında ikamet eden katılımcılara göre daha az memnun oldukları tespit edilmiştir.

İmar, Şehir ve Zabıta boyutu, ne katılıyorum ne katılmıyorum düzeyine yakın fakat olumsuz (katılmıyorum) bir memnuniyet düzeyi göstermektedir. Ortalamalar arasındaki farklar, cinsiyet ve meslek değişkenlerinde oluşmuştur. Kadınlar, erkeklerden daha memnun iken serbest meslek sahibi katılımcılar, memur, ev hanımı, esnaf ve diğer meslek gruplarına sahip katılımcılardan daha düşük memnuniyet düzeyine sahiptirler. Ayrıca işçi olan katılımcıların, memur ve diğer meslek grubuna sahip katılımcılardan daha düşük imar, şehir ve zabıta boyutu memnuniyet düzeyine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Elde edilen bulgular sonucunda Ünye Belediyesine aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- 1) Mali işler boyutu başta olmak üzere olumsuz memnuniyet düzeyindeki diğer boyutlar konusunda vatandaşlarına daha kaliteli hizmetler sunmalı ve bilgilendirmelidir.
- 2) Merkeze uzak mahalleleri ile ilişkilerini arttırmalı, yerel yöneticileri ile fikir alışverişi yapmalıdır.
- 3) Yerel yöneticilerin vatandaşların görüş ve önerileri almak için belirli periyotlarda anketler düzenleyebilir.

Bu çalışma ile Ünye örneği üzerinde ilçe belediyesi hizmet alanları memnuniyet düzeyi araştırılmaya çalışılmıştır. İlerleyen çalışmalarda farklı il ve ilçe belediyeleri için hizmet alanları

memnuniyet araştırmaları yapılabilir. Böylelikle yapılan çalışmalar arasında karşılaştırmalı analizler yapılabileceği gibi, yıllar bazında değişimlerde gözlemlenebilir.

KAYNAKÇA

1580 sayılı Belediye Kanunu. Resmî Gazete, 1471, 14/04/1930.

3030 Sayılı Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun. Resmî Gazete, 18453, 09/07/1984.

5393 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, Resmî Gazete, 25874, 13/07/2005.

6360 Sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. Resmî Gazete, 28489, 06/12/2012.

6447 Sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Resmî Gazete, 28595, 22/03/2013.

Akyıldız, F. (2012). Belediye hizmetleri ve vatandaş memnuniyeti: Uşak Belediyesi örneği. *Yaşar Üniversitesi E- Dergisi* 7 (26), 4421.

Alptürker, H. (2010). *Belediye hizmetlerinde vatandaş memnuniyeti: Silifke örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Baş, T. (2013), *Anket - Nasıl hazırlanır? Nasıl uygulanır? Nasıl değerlendirilir?* (7. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Carifio, J., ve Perla, R. (2008). Resolving the 50-year debate around using and misusing Likert scales. *Medical Education*, 42, 1150-1152.

Çamur,Ö. ve Aydın, A.H. (2019). Türkiye’de merkezileşme ve yerelleşme sorununun giderilmesinde adaletin rolü. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9(18), 1182.

Dibek, M. (2018). *Belediye hizmetlerinde yurttaş memnuniyetinin ölçümü üzerine bir uygulama: Niğde örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Emini, F.T. (2009). Türkiye’de yerel yönetimler reformunun iç ve dış dinamikleri. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 16(2), 34.

Endeksa (2021, 14 Mayıs). Ordu İli Sosyo-Ekonomik Göstergeler. Erişim adresi <https://www.endeksa.com/tr/analiz/ordu/demografi>

Er, A. (2016). *Belediye hizmetlerinin performans algısının değerlendirilmesi üzerine bir çalışma: Alanya örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Alanya.

Etik Araştırma (2021, 14 Mayıs). Örneklem Büyüklüğü Hesaplama. Erişim adresi <http://etikarastirma.com/tr>

Goharipour, H., Karimi, M. ve Barakpour, N. (2011). Evaluation of urban management performance based on citizen satisfaction with municipal services in city of Tehran. 2011 International Conference on Social Science and Humanity içinde (ss 71-75). IACSIT Press, Singapore.

Gutierrez Rodriguez, P, Vazquez Burguete, J.L., Vaughan, R., ve Edwards, J. (2009). Quality dimensions in the public sector: municipal services and citizen’s perception. *Int Rev. Public Nonprofit Mark.*, 6, 75-90. DOI 10.1007/s12208-009-0030-0

Jamieson, S. (2004). Likert scales: how to (ab)use them. *Medical Education*, 38: 1217-1218.

Kabasakaloğlu, T. (2016). *Belediyelerde hizmet kalitesine yönelik vatandaş memnuniyetinin ölçümü: Bir yerel yönetim örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kalaycı, Ş. (2006). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikler*. Ankara: Asil Yayın.

Kaptein, M., Nass, C., ve Markopoulos, P. (2010). Powerful and consistent analysis of likert-type rating scales. CHI 2010 Proceedings, 2391-2394.

Kayri, M. (2009). Araştırmalarda gruplar arası farkın belirlenmesine yönelik çoklu karşılaştırma (post-hoc) teknikleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 51-64.

Mokhlis, S., Aleesa, Y. ve Mamat, I. (2011). Municipal service quality and citizen satisfaction in Southern Thailand. *Journal of Public Administration and Governance*, 1(1), 122-137.

Nufusu (2021, 14 Mayıs). Ordu İl ve İlçe Nüfusu, Erişim adresi <https://www.nufusu.com/il/2018/ordu-nufusu>

Oktay, T. (2020). 1920-2020 döneminde Türkiye’de belediyelerin gelişimi. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 171-223

Orselli, E., Bayrakci, E. & Kahraman S. (2017). Citizen satisfaction with municipal services: The case of Konya municipality. *Global Journal of Sociology: Current Issues*. 7(1), 73-82.

Özdemir, M. (2016). *Belediyelerin altyapı hizmeti sunumunda vatandaş memnuniyeti: Anamur belediyesi örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Ökmen, M. ve Elma, F. (2013). *Türk dünyasında yerel yönetimler*. İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayını.

Samkar, H. ve Alpu, Ö. (2013). M regression approach for satisfaction of municipality services: the case of Eskisehir. *Qual Quant*, 47, 1629-1637. DOI 10.1007/s11135-011-9616-9

Taşçı, B.T. (2014). *Hizmette kalite ve belediye hizmetlerinde kaliteye yönelik vatandaş memnuniyetinin ölçümü: Yalova il merkezi örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.

Theadx (2021, 14 Mayıs). Sosyo-Ekonomik Sınıflar, Erişim adresi <https://www.theadx.com/tr/sosyo-ekonomik-hedefleme>

Turan, İ, Şimşek, Ü. ve Aslan, H. (2015). Eğitim araştırmalarında Likert ölçeği ve Likert-tipi soruların kullanımı ve analizi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 186-203

TÜİK (2021). *Ordu İl Nüfusu*. Erişim adresi <http://rapory.tuik.gov.tr>

Ünye Belediyesi Resmi Sitesi (2021, 14 Mayıs). Birimler. Erişim adresi <https://www.unye.bel.tr/birimler.php>

EK-1: Değişken Seçeneklerine Ait Normallik Testi ve Parametrik Olmayan Hipotez Testleri Sonuçları

Değişkenler	Seçenekler	Fen İşleri		Halkla İlişkiler		İşletme ve İştirak		Mali İşler	
		Kolmogorov-Smirnov	Parametrik Olm. Test	Kolmogorov-Smirnov	Parametrik Olm. Test	Kolmogorov-Smirnov	Parametrik Olm. Test	Kolmogorov-Smirnov	Parametrik Olm. Test
Cinsiyet	Erkek	0,055 (sig=0,013)	U=43709,5	0,058 (sig=0,007)	U=39254,5	0,121 (sig=0,000)	U=39940,0	0,117 (sig=0,000)	U=38829,0
	Kadın	0,046 (sig=0,200)*	Sig=0,985	0,070 (sig=0,005)	sig=0,031*	0,118 (sig=0,000)	sig=0,066	0,104 (sig=0,000)	sig=0,018*
Ünyeli Olma Durumu	Evet	0,059 (sig=0,000)	U=27454,0	0,058 (sig=0,001)	U=26702,0	0,131 (sig=0,000)	U=27897,0	0,108 (sig=0,000)	U=28667,0
	Hayır	0,083 (Sig=0,028)	Sig=0,093	0,093 (sig=0,009)	sig=0,035*	0,111 (sig=0,001)	Sig=0,151	0,099 (sig=0,004)	Sig=0,323
İkamet Süresi	3 yıl ve altı	0,069 (sig=0,200)*		0,102 (sig=0,071)*		0,141 (sig=0,002)		0,104 (sig=0,062)*	
	4-6 yıl arası	0,093 (sig=0,200)*	$\chi^2= 1,920$	0,081 (sig=0,200)*	$\chi^2= 3,383$	0,129 (sig=0,006)	$\chi^2= 2,853$	0,116 (sig=0,021)	$\chi^2= 10,646$
	7-9 yıl arası	0,090 (sig=0,091)*	sig=0,589	0,101 (sig=0,034)	sig=0,336	0,137 (sig=0,001)	sig=0,415	0,108 (sig=0,017)	sig=0,014*
	10 yıl ve üzeri	0,057 (sig=0,005)		0,060 (sig=0,002)		0,120 (sig=0,000)		0,124 (sig=0,000)	
Eğitim Seviyesi	İlkokul ve altı	0,076 (sig=0,043)		0,095 (sig=0,003)		0,101 (sig=0,001)		0,113 (sig=0,000)	
	Ortaokul	0,075 (sig=0,095)*		0,088 (sig=0,022)		0,143 (sig=0,000)		0,103 (sig=0,003)	
	Lise	0,061 (Sig=0,074)*	$\chi^2= 6,239$	0,068 (sig=0,026)	$\chi^2= 0,620$	0,149 (sig=0,000)	$\chi^2= 2,975$	0,115 (sig=0,000)	$\chi^2= 5,916$
	Önlisans-Lisans	0,065 (sig=0,200)*	sig=0,182	0,066 (sig=0,200)*	sig=0,961	0,125 (sig=0,000)	sig=0,562	0,112 (sig=0,001)	sig=0,205
	Lisansüstü	0,191 (sig=0,016)		0,104 (sig=0,200)*		0,137 (sig=0,200)*		0,153 (sig=0,120)*	
Aylık Gelir Durumu	0-500 TL	0,082 (sig=0,200)*		0,125 (sig=0,005)		0,134 (sig=0,002)		0,093 (sig=0,172)*	
	501-1500 TL	0,064 (sig=0,200)*		0,067 (sig=0,200)*		0,109 (sig=0,000)		0,099 (sig=0,002)	
	1501-2500 TL	0,054 (sig=0,078)*	$\chi^2= 4,910$	0,063 (sig=0,019)	$\chi^2= 7,274$	0,118 (sig=0,000)	$\chi^2= 5,074$	0,102 (sig=0,000)	$\chi^2= 2,711$
	2501-4000 TL	0,058 (sig=0,200)*	sig=0,297	0,074 (sig=0,200)*	sig=0,122	0,127 (sig=0,001)	sig=0,280	0,094 (sig=0,047)	sig=0,607
	4001 TL ve üzeri	0,171 (sig=0,001)		0,122 (sig=0,071)*		0,184 (sig=0,000)		0,172 (sig=0,001)	
Yaş	18-24	0,059 (sig=0,200)*		0,092 (sig=0,026)		0,118 (sig=0,001)		0,113 (sig=0,002)	
	25-34	0,078 (sig=0,006)	$\chi^2= 5,289$	0,072 (sig=0,015)	$\chi^2= 3,512$	0,127 (sig=0,000)	$\chi^2= 5,335$	0,135 (sig=0,000)	$\chi^2= 7,842$
	35-54	0,055 (sig=0,079)*	sig=0,259	0,083 (sig=0,000)	sig=0,476	0,121 (sig=0,000)	sig=0,255	0,104 (sig=0,000)	sig=0,098
	55-74	0,073 (sig=0,200)*		0,118 (sig=0,058)*		0,149 (sig=0,005)		0,127 (sig=0,030)	

75 ve üzeri 0,230(sig=0,200)* 0,318(sig=0,109)* 0,300(sig=0,161)* 0,224(sig=0,200)*

EK-1 (devam)

Değişken	Seçenekler	Temizlik İşleri		Genel Memnuniyet		İmar, Şehir ve Zabıta	
		Kolmogorov-Smirnov	Parametrik Olm. Test	Kolmogorov-Smirnov	Parametrik Olm. Test	Kolmogorov-Smirnov	Parametrik Olm. Test
Cinsiyet	Erkek	0,085 (sig=0,000)	U=41543,5	0,094(sig=0,000)	U=38155,0	0,057(sig=0,008)	U=38651,5
	Kadın	0,082(sig=0,000)	sig=0,291	0,116(sig=0,000)	sig=0,007	0,063(sig=0,017)	Sig=0,015*
Ünyeli Olma Durumu	Evet	0,094(sig=0,000)	U=29869,5	0,094(sig=0,000)	U=30331,0	0,061(sig=0,000)	U=27568,0
	Hayır	0,082(sig=0,032)	Sig=0,770	0,082(sig=0,032)	Sig=0,978	0,083(sig=0,029)	Sig=0,106
İkamet Süresi	3 yıl ve altı	0,113(sig=0,029)		0,095(sig=0,197)*		0,092(sig=0,200)*	
	4-6 yıl arası	0,124(sig=0,009)	$\chi^2= 2,866$	0,113(sig=0,026)	$\chi^2= 5,074$	0,144(sig=0,001)	$\chi^2= 6,656$
	7-9 yıl arası	0,078(sig=0,200)*	sig=0,413	0,112(sig=0,011)	sig=0,166	0,086(sig=0,179)*	sig=0,084
	10 yıl ve üzeri	0,087(sig=0,000)		0,101(sig=0,000)		0,077(sig=0,000)	
Eğitim Seviyesi	İlkokul ve altı	0,098(sig=0,002)		0,129(sig=0,000)		0,067(sig=0,200)*	
	Ortaokul	0,143(sig=0,000)		0,119(sig=0,000)		0,085(sig=0,032)	
	Lise	0,079(sig=0,005)	$\chi^2= 4,012$	0,092(sig=0,000)	$\chi^2= 10,931$	0,080(sig=0,004)	$\chi^2= 6,109$
	Önlisans-Lisans	0,111(sig=0,001)	sig=0,404	0,096(sig=0,011)	sig=0,027*	0,071(sig=0,200)*	sig=0,191
	Lisansüstü	0,147(sig=0,152)*		0,129(sig=0,200)*		0,172(sig=0,046)	
Aylık Gelir Durumu	0-500 TL	0,086(sig=0,200)*		0,106(sig=0,036)		0,097(sig=0,074)*	
	501-1500 TL	0,088(sig=0,011)		0,126(sig=0,000)		0,098(sig=0,003)	
	1501-2500 TL	0,093(sig=0,000)	$\chi^2= 10,125$	0,090(sig=0,000)	$\chi^2= 2,326$	0,080(sig=0,001)	$\chi^2= 3,421$
	2501-4000 TL	0,090(sig=0,063)	sig=0,038	0,105(sig=0,015)	sig=0,676	0,107(sig=0,012)	sig=0,490
	4001 TL ve üzeri	0,102(sig=0,200)*		0,180(sig=0,001)		0,110(sig=0,195)*	
Yaş	18-24	0,099(sig=0,012)		0,104(sig=0,007)		0,096(sig=0,017)	
	25-34	0,074(sig=0,012)		0,101(sig=0,000)		0,094(sig=0,000)	
	35-54	0,089(sig=0,000)	$\chi^2= 2,248$	0,118(sig=0,000)	$\chi^2= 4,772$	0,063(sig=0,024)	$\chi^2= 9,328$
	55-74	0,061(sig=0,200)*	sig=0,690	0,162(sig=0,001)	sig=0,312	0,093(sig=0,200)*	sig=0,053
	75 ve üzeri	0,210(sig=0,200)*		0,212(sig=0,200)*		0,292(sig=0,188)*	

Kaynakça Gösterimi / Citation:

APA: Bilici, İ. (2021). The relation between environmental change and environmental refugees: The case of Asia. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(13): 82-94.

<https://doi.org/10.34086/rteusbe.938600>

Chicago: Bilici, İlhan. "The relation between environmental change and environmental refugees: The case of Asia." *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8/13 (2021): 82-94.

**THE RELATION BETWEEN ENVIRONMENTAL CHANGE AND ENVIRONMENTAL
REFUGEES: THE CASE OF ASIA**

Çevresel Değişim ve Çevre Mültecileri Arasındaki İlişki: Asya Örneği

İlhan BİLİCİ

Arş. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
ilhan.bilici@erdogan.edu.tr

ORCID: 0000-0002-4085-7274

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 17 Mayıs / May 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 4 Haziran / June 2021

Yayımlanma Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2021

İntihal: Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun şekilde hazırlanmış ve intihal taramasından geçmiştir.

Copyright © Published by Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
/ Recep Tayyip Erdoğan University, Institute of Graduate Studies, Rize, 53100 Turkey.
All rights reserved. E-ISSN: 2149-223

ABSTRACT: In today's globalized world, it is seen that the displaced population reached a level that can be interpreted as the highest value in the human history. Thus, various researchers have conducted studies to theorise the concept of the displaced people and migration. Because scholars and policy-makers have not agreed on the fact that environmental change has affected the displaced people and hence, they should be classified as “Environmental Refugees” and given refugee status, the topic in question is evaluated as problematic. The current paper focuses on this argument and discusses how environmental change has influenced migration in Asia in which half of the world's population reside, and economic and social changes occur in a short time and at a great rate. The paper also explains the “Environmental Refugees” term and argues that the term can be used to describe people who have left their origins because of environmental change.

Keywords: Asia, Emigration, Environmental Refugees, Environmental Change.

ÖZ: Günümüzün küreselleşen dünyasında yerinden edilmiş nüfusun insanlık tarihinin en yüksek değeri olarak yorumlanabilecek bir düzeye ulaştığı görülmektedir. Bu nedenle, çeşitli araştırmacılar yerinden edilmiş insanları ve göç kavramını teorileştirmek için çalışmalar yürütmüştür. Akademisyenler ve politikaya yön verenler, çevresel değişimin yerlerinden edilmiş insanları etkilediği ve dolayısıyla “Çevre Mültecileri” olarak sınıflandırılmaları ve mülteci statüsü verilmesi gerektiği konusunda hemfikir olmadıkları için söz konusu konu sorunlu olarak değerlendirilmektedir. Bu makale bu argümana odaklanmakta ve çevresel değişimin dünya nüfusunun yarısının ikamet ettiği ve ekonomik ve sosyal değişimlerin kısa sürede ve büyük oranda meydana geldiği Asya'da göçü nasıl etkilediği tartışmaktadır. Makale ayrıca “Çevre Mültecileri” terimini açıklamakta ve bu terimin çevresel değişim nedeniyle kökenlerini terk eden insanları tanımlamak için kullanılabileceğini savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Asya, Göç, İklim Mültecileri, Çevresel Değişim.

1. INTRODUCTIVE CONSIDERATIONS

Scholars and activists have theorised a connection between environmental change and migration (Massey, Axinn, & Ghimire, 2010). That is why there has been an on-going debate among them over whether environmental change leads to the displacement of millions of people as “environmental refugees” or “environmental migrants” (Black, Adger, Arnell, Dercon, Geddes, & Thomas, 2011, p. 3). According to a paper published by the AAAS in 2011, 50 million environmental refugees are expected to exist by the 2020s (Black et al., 2011). Myers (1997) claims that there would be 200 million people displaced as a direct result of environmental change caused by climate change and environmental degradation. Others believe that migration caused by environmental change is “not a problem but symptoms”; the problem has been portrayed as a “continuing economic and population growth on a finite planet” (Heinonen, 2013, p. 200).

It has also been said that even though environmental factors have an impact on migration, they are interlinked with a variety of political, social and economic dynamics. Focusing on the environmental factors by disregarding these dynamics does not broaden the understanding of particular circumstances of population displacement (Castles, 2002). In other words, some studies advocate that “environmental factors and climate change” have been seen as key push factors of migration, whilst others believe that “population displacements, forced migrations, and abandonment of settlements” will come as a result of the “current trends in population growth and global environmental change” (McLeman, 2011, p. 108). That is, there is no agreement among scholars regarding how to describe the issue (Warner, Hamza, Oliver-Smith, Renauld, & Julca, 2009). It has been stated that this lack of agreement has been caused by the scarcity of good data on the subject (Massey et al., 2010).

It is a common assumption that, throughout human history, people have migrated in order to survive natural disasters. From a historical perspective, the vast majority of migration resulted from environmental change has took place within and between states (Hugo, 1996). In other words, there has been a strong relationship between human displacement and environmental change; people are forced to migrate to other countries, or to another region within the same country, because of environmental issues (Geddes, Adger, Arnell, Black, & Thomas, 2012). This is because an increasing number of persons are no longer able to benefit from a safe environment in their places of origin, owing to “drought, soil erosion, desertification,

deforestation and other environmental problems” (Myers, 1997, p. 167; Warner et al., 2009). While many people have been able to flee their countries, others have been displaced within their own countries (Myers, 1993).

This paper will discuss how environmental change has influenced migration in the context of Asia. Besides, it will explain the concept of “Environmental Refugees” and how this term can be used to describe people who had to move from their origins because of the extremely unfortunate situations that environmental change has resulted in (Bilici, 2017). The reason why the paper focuses on the Asia region is two-folded: it consists of more than half of the world’s populace and it is undergoing rapid economic and social change (Hugo, 1996). The paper firstly seeks to examine whether people fleeing their countries because of environmental change can be categorized as environmental refugees or not in international law. It secondly moves on to articulate the role that climate change plays in migration. It then explains how environmental degradation influences migration. The paper finally concludes by summarizing and giving future recommendations.

2. A GROWING FACT OF THIS GLOBALIZED ERA: ENVIRONMENTAL REFUGEES

This part of the paper explains the term “environmental refugee” by analysing the relationship between “refugee” and “environmental refugee” and then offers some reasons why the term has been not recognized juristically, although it has been commonly used in academia.

Many people have been compelled to leave their home areas for a variety of reasons, including both natural and anthropogenic. Natural drivers for abandoning places of origin temporarily involve “unanticipated earthquakes, volcanic eruptions, flooding, and drought”, whilst anthropogenic drivers for persons to be forced involve “war, which could be both interstate and civil, racial or religious persecution, and political oppression” (Westing, 1992, p. 201). Those who leave their place of origin because of natural reasons are defined as environmental or climate refugees or environmental or climate migrants, whereas those who are forced to leave because of anthropogenic reasons are described as refugees (Waldinger, 2015). This paper refers to persons compelled to leave their places of origin because of environmental change as “environmental refugees” in proportion to the definition offered by El-Hinnawi. Moreover, environmental refugees are conceptualized throughout the paper to

include those who are compelled to migrate in order to protect their livelihoods, because these groups have encountered hardship as a result of environmental changes (Massey et al., 2010). Indeed, it has been suggested by evidence from the recent past, and from the course of human history, that changes in environmental situations have contributed to the abandonment of human settlements (McLeman, 2011).

The 1951 Convention provides the definition for the term “refugee”, which was revised by the 1967 Protocol and the Status of Refugees. As described by the 1951 Refugee Convention, a refugee is someone who “owing to a well-founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion, is outside the country of his nationality, and is unable to, or owing to such fear, is unwilling to avail himself of the protection of that country” (UNHCR, n.d.). What stands out from this definition is that: the person must be outside the place of origin of his or her nationality; they must run the risk of being prosecuted; the risk of persecution must be implemented because of his or her race, religion, membership of a particular social group, or political opinion; and the risk of being prosecuted must be a well-founded (Warner et al., 2009). That is to say, the word “refugee” has been associated with political repression, turmoil, civil strife and war (Islam, 1992). By doing so, the term “environmental refugees” does not fall within the terms of the 1951 Refugee Convention (Keane, 2003). That is, in international refugee law, a basis for international protection is not constituted by environmental conditions such as drought, flood, or loss of income caused by deforestation (Suhrke, 1994; Warner et al., 2009). In terms of the issue, it is necessary to look into the term “environmental refugee”.

The term “environmental refugees” was coined by Lester Brown in 1970. Later, in 1985, a new class of people known as “environmental refugees” was identified and described by El-Hinnawi, under the umbrella of the United Nations Environment Programme [UNEP] (Massey et al., 2010) and this term has entered common usage in academia (Hugo, 1996). According to El-Hinnawi’s definition, environmental refugees are defined as those compelled to abandon their places of origin, forever or temporarily, due to an environmental disruption--natural or man-made—that threatens their survival and affects the value of their life and well-being in a crucial way (as cited in Bates, 2002; Hugo, 1996; Keane, 2003; Massey et al., 2010; Westing, 1992). There are four key parts to this definition: (1) short-term displacement because of short-term environmental changes such as an earthquake or industrial accident; (2) long-lasting displacement because of long-lasting environmental changes such as the creation of

a lake or dam; (3) short-term or long-lasting displacement because of a decrease in the quality of life or well-being (Westing, 1992).

It is instructive to note that the reason why the word “refugee” has been associated with an amount of environmentally related population movements is imbedded in sociological reasoning, not legal ones (Suhrke, 1994). In the literature, a refugee is seen as somebody who is compelled to escape involuntarily, and this unwillingness to abandon their places of origin renders the refugee powerless and vulnerable (Suhrke, 1994). In other words, the refugee feels he or she has no option but to flee, in order to secure his or her livelihood (Myers, 2002). There are 120 million internal migrants, and at a minimum, 6 million deserve to be seen as environmental refugees, having been compelled to leave their cultivated lands because of agricultural development following decades of population growth (Suhrke, 1994). In addition, there are 50 million people—a figure increasing by 10 million every year--displaced involuntarily by public work projects such as large dams being built in China and India. Although most of those affected by the construction were resettled elsewhere, more than one million remain in a refugee-like situation (Suhrke, 1994). One might wonder why people who remain in such situations cannot be seen as refugees. The answer is two-folded: one is, as noted earlier, that there is no clear definition for migration that has resulted from environmental change, because of the difficulty in separating environmental dynamics from other reasons of migration such as economic and social. The other reason is that the scope of acceptable reasons for immigration and rises in the number of immigrants is not extended by policy makers of the most developed countries because it is not in their political interest (Waldinger, 2015).

A. The Effects of Climate Change as An Environmental Change on Migration in Asia

This part of the paper articulates climate change and its highly likely effects on migration in Asia, in three interlinked ways: namely sea-level rise, changes in rainfall regimes, and tropical cyclones.

It is a truism that climate change is expected to become an important dynamic in bringing about environmental migration in Asia (Hugo, 1996; Warner et al., 2009). For this reason, it has been seen as a threat to human security that will cause the displacement of millions of persons as environmental refugees (Heinonen, 2013). Increases in the concentration of greenhouse gases in the atmosphere drive global climate change, which exhibits itself in alterations to weather patterns, as well as an increase in sea level, from the expansion of

thermal sea-water and the melting of land ice (Black et al., 2011). It has been estimated that once global warming takes place, as many as 200 million people could be displaced “by sea-level rise and coastal flooding, by disruptions of monsoon systems and other rainfall regimes, and by droughts of unprecedented severity and duration” (Myers, 2002, p. 609). It has also been estimated that climate change will cause a significant population displacement between the years 2040 and 2060, particularly in coastal areas (Warner et al., 2009). Even though these would-be affected areas constitute just 2 percent of the earth’s land surface, these areas are inhabited by 10 per cent of the existing world population, and 13 per cent of the world’s urban population. Approximately 75 per cent of these affected residents will be those living in low-lying areas in Asia (Warner et al., 2009). Persons who are compelled to abandon their places of origin immediately, or in the near future, because of sudden or gradual changes in their places of origin, are associated with – at a minimum – three aspects of climate change, namely: sea-level rise, changes in rainfall regimes, and tropical cyclones. These environmental changes that are expected to cause significant displacement are articulated below.

One of the most significant effects of climate change is perhaps a rise in sea level. An increase in sea level could bring about the erosion of coastal land and the destruction of ecosystems, as well as soil salinization within low-lying agricultural land (Black et al., 2011). The worst consequence of sea-level rise is a permanent loss of land and thereby the forced displacement of people (Black et al., 2011; Waldinger, 2015). An official paper from the International Panel on Climate Change (IPCC) projected at the time of publication (2007) that the sea level will rise between 0.2 to 0.5 meters by the year 2100. However, today, the high end of that range has already been met or exceeded, which suggests that the sea level will rise by as much as one meter or more by the year 2100 (Heinonen, 2013). This suggests that a greater number of people than originally thought will be displaced in the near future.

Coastal populations, particularly in China, India and Bangladesh, are in jeopardy. In the worst-case scenario, between 13% and 15% of the population in Bangladesh could be relocated between 1994 and 2050 (Suhrke, 1994). If the displacement happens gradually, initially between 200,000 and 300,000 persons could be displaced yearly (Suhrke, 1994). It has been estimated that the total amount of persons at risk of being displaced because of rising sea levels could be 73 million in China and 20 million in India (Myers, 2002).

Another important effect of climate change is possible changes in rainfall patterns. A rise or fall in rainfall can lead to an increased risk of river flooding, a higher likelihood of a fire, more incidences of drought – which affects agriculture and industry – and also alters the productivity of crop and pasture, which could eventually lead to failing crops (Black et al., 2011). An example of how unusually high levels of rainfall can affect the environment can be found in India. Exceptionally heavy rains – a meter of which fell in one day – hit Mumbai in 2005. It caused flooding in the city, and persons dwelling in slums and low-lying places were especially affected. In the peri-urban regions of Mumbai, more than 60.000 villagers were displaced because the flooding destroyed a year's worth of crops (Geddes et al., 2012). It has been estimated that, by the year 2030, a significant number of people living in rural parts of India will be displaced because of an increased likelihood of floods in these areas (Geddes et al., 2012).

The intensity or frequency of cyclones is another way in which climate change may affect migration (Black et al., 2011). Tropical cyclones—which have resulted in heavy destruction of infrastructure and significant fatalities in the past-- are expected to rise in accordance with climate change (Waldinger, 2015). The quintessential example of environmental displacement can be seen in Bangladesh, where there is an extremely dense population and vulnerability to cyclones (Castles, 2002). The most severe cyclone of the century hit the country in 1970. It claimed around half a million lives. It led to the existence of many environmental refugees who were forced to leave their places of origin (Islam, 1992). Most recently, in 1991, a cyclone struck the coastal zone, claiming more than 200,000 lives and creating many refugee-like situations (Myers, 1993).

B. The Effects of Environmental Degradation on Migration in Asia

This part of the paper seeks to explain environmental degradation and its impact on migration in Asia, by focusing on two main issues – land and water degradations, which are vital to human life.

In addition to climate change, migration is driven directly by environmental degradation (Black et al., 2011). Even though environmental change triggers migration, the effects of environmental degradation are perhaps best understood by analysing the role it plays in other systems (Geddes et al., 2012). In other words, because migration is complex and multi-casual, so determining how

environmental degradation affects migration independently from other dynamics – economic, social and demographic, for example –is a very complex and difficult task (Massey et al., 2010; Suhrke, 1994; Warner et al., 2009). This is the case in China and India, where the key driver of migration is triggered by economic reasons and it is related to important social and economic changes (Geddes et al., 2012).

It has been said that various methods of environmental degradation are slow-onset progresses that exceed a level at which the harm might be irrevocable (Suhrke, 1994). Forced and possibly massive population displacement could occur as a direct result of such degradation (Suhrke, 1994). Those persons, who move to another part of their country or to a neighbouring country to seek better economic conditions, might have been living in poverty that has been caused by environmental degradation. This is the case for many environmental refugees in various subcontinents of India (Myers, 1993).

One of the most important effects of environmental degradation on migration is perhaps land degradation. Land degradation is regarded as a push factor for the displacement of many people. It is the decline in the quality of land that is being used for agriculture and delivery of the ecosystem services. This degradation results from a mixture of agricultural methods, extreme weather incidents and climate change patterns (Black et al., 2011). Since land situations deteriorate, animals such as cattle are slayed, seeds are used up, and the lands are left. People who remain have to move to relief camps or urban squatter neighbourhoods, which could be described as a refugee-like condition (Suhrke, 1994). This is because the habitat is no longer compatible with their continued residence (Bates, 2002). It is also worth noting that an increase in population has contributed to pressure on agricultural land, even though fertility falls have happened in Asia. That is why many people—who have compelled to dwell in cultivating marginal places-- are vulnerable to erosion, desertification and other degradations (Hugo, 1996).

Another problematic issue arisen out of environmental degradation is water degradation. It has been estimated that water tables are on the decline in many countries in Central Asia, where desertification is on the rise (Heinonen, 2013). The advance of deserts drives many people to mountainous areas in order to secure their livelihoods, giving rise to the tide of environmental refugees in countries such as Afghanistan (Heinonen, 2013). It is also worth noting that water scarcity will be unfavourable for agriculture, particularly irrigation agriculture, as well as for household use. With all that said, it might result in more people contracting illnesses caused by dehydration (Myers, 1997).

It is highly likely that climate change has a negative effect on water scarcity with regards to coastal and marine degradation (Warner et al., 2009). Its impact can be seen in the loss of species and habitats that have been caused by the degradation of coastal and marine ecosystems (Black et al., 2011). These ecosystems are regarded as vital to the source of income of women, particularly in India where almost half of the fishery workforce consists of women (Badjeck, Allison, Halls, & Dulvy, 2010). In this sense, it is fair to say that coastal degradation jeopardizes the livelihood of many Indian women, which might cause displacement as from the loss of fishing grounds, coastal degradation and water scarcity (Badjeck et al., 2010).

3. CONCLUSION

The paper has examined the likely effects of environmental change in the context of developments in Asia. It concludes that the term “environmental refugee” can be used to describe people who are forced to leave their places of origin for the purpose of securing their lives because of natural or man-made life-threatening disasters. Although the term has not been recognized in international law, it has gained a wide usage in academia. Meanwhile, it is useful to note that the subject of environmental refugees could be a growing phenomenon of foremost human crises of 21st century in a greenhouse-affected world (Heinonen, 2013; Myers, 1993; 1997; 2002).

In addition, it concludes that the effects of climate change and environmental degradation did and will bring about millions of displacement of people in Asia (McLeman, 2011). Those living in low-lying lands in Asia will be the most affected by the sea-level rises and increased risk of flooding caused by global warming. Environmental degradation caused will also affect Asian citizens who rely heavily on fishing and agriculture for their livelihoods. Therefore, it is safe to say that climate change and environmental degradation will play a greater and greater role on migration in Asia in the future, as climate change worsens.

In this sense, it is necessary to note that the effects of climate change and environmental degradation are interlinked and they trigger one another. Even though environmental change affects the traits of future migration, it will depend on both the environmental change and how other causes such as economic and social of migration alter over a given time (Black et al., 2011). As Asian countries are going through rapid social and economic changes, it is difficult to determine decisively whether reasons of migration are because of environmental reasons or because of these other factors.

However, even if people do migrate to seek better economic or social conditions, the poor conditions they were living in in the first places are, in many cases, caused by environmental degradation. It is likely that the continuation of environmental degradation and global warming will worsen economic and social conditions for many persons in Asia in the future, forcing more people to leave their places of origin.

The paper has examined the topic briefly. Further research and practice are essential to be carried out by using representative data (Massey et al., 2010). Researchers should seek to obtain data on how environmental change affects migration, and work on defining the different types of environmental migration and their effects.

In the event of catastrophic environmental change, in which the land is uninhabitable, or has disappeared because of a rise in sea level, future research should focus on the improvement of resettlement processes (Warner et al., 2009). Moreover, as the issue of environmental refugees has been associated with environmental change, and in many cases has been found to be a major migration push factor, this problem should be recognized by both traditional refugee organizations and other organizations such as United Nations Population Fund [UNPF], United Nations Development Programme [UNDP] (Westing, 1992). The essay, therefore, concludes that persons leaving their place of origin because of environmental reasons should be recognised as environmental refugees by international law.

REFERENCES

- Badjeck, M. C., Allison, E. H., Halls, A. S., & Dulvy, N. K. (2010). Impacts of climate variability and change on fishery-based livelihoods. *Marine Policy*, 34(3), 375-383.
- Bates, D. C. (2002). Environmental refugees? Classifying human migrations caused by environmental change. *Population and Environment*, 23(5), 465-477.
- Bilici, İ. (2017). The effect of environmental change on human migration in the context of Asia [Conference presentation abstract]. XIV. *European Conference on Social and Behavioral Sciences*, Odesa, Ukraine.
- Black, R., Adger, W. N., Arnell, N. W., Dercon, S., Geddes, A., & Thomas, D. (2011). The effect of environmental change on human migration. *Global Environmental Change*, 21, 3-11.
- Castles, S. (2002). New issues in refugee research. Environmental change and forced migration: making sense of the debate. Working Paper No.70. Erişim adresi <http://www.unhcr.org/3de344fd9.html>
- Geddes, A., Adger, W.N., Arnell, N.W., Black, R., Thomas D.S.G. (2012). Migration, environmental change, and the challenges of governance. *Environmental and Planning C: Government and Policy*, 30(6), 951-967.
- Heinonen, M. (2013). Migration and the false promise of growth. *On The Horizon-The Strategic Planning Resource for Education Professionals*, 21(3), 197-208.
- Hugo, G. (1996). Environmental concerns and international migration. *International Migration Review*, 30(1), 105-131.
- Islam, M. (1992). Natural calamities and environmental refugees in Bangladesh. *Refuge: Canada's Journal on Refugees*, 5-10.
- Keane, D. (2003). The environmental causes and consequences of migration: A search for the meaning of environmental refugees. *Georgetown International Environmental Law Review*, 16, 209-223.
- Massey, D. S., Axinn, W. G., & Ghimire, D. J. (2010). Environmental change and out-migration: Evidence from Nepal. *Population and Environment*, 32(2-3), 109-136.

- McLeman, R. A. (2011). Settlement abandonment in the context of global environmental change. *Global Environmental Change*, 21, 108-120.
- Myers, N. (1993). Environmental refugees in a globally warmed world. *Bioscience*, 43(11), 752-761.
- Myers, N. (1997). Environmental refugees. *Population and Environment*, 19(2), 167-182.
- Myers, N. (2002). Environmental refugees: a growing phenomenon of the 21st century. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences*, 357(1420), 609-613.
- Refugees. (1 Nisan 2016). Erişim adresi <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c125.html>
- Suhrke, A. (1994). Environmental degradation and population flows. *Journal of International Affairs*, 47(2), 473-496.
- Waldinger, M. (2015). The effects of climate change on internal and international migration: implications for developing countries. Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment, 217.
- Warner, K., Hamza, M., Oliver-Smith, A., Renauld, F., & Julca, A. (2009). Climate change, environmental degradation and migration. *Natural Hazards*, 5(3), 689-715.
- Westing, A. H. (1992). Environmental refugees: a growing category of displaced persons. *Environmental Conservation*, 19(3), 201-207.

Kaynakça Gösterimi / Citation:

APA: Dursunoğlu, İ. ve Katılmış, F. (2021). Türkiye’de demokratik kültür: Tespitler, eleştiriler, tartışmalar. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(13): 95-113.

<https://doi.org/10.34086/rteusbe.946471>

Chicago: Dursunoğlu, İsmail ve Katılmış, Ferdi. “Türkiye’de demokratik kültür: Tespitler, eleştiriler, tartışmalar”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8/13 (2021): 95-113.

TÜRKİYE’DE DEMOKRATİK KÜLTÜR: TESPİTLER, ELEŞTİRİLER, TARTIŞMALAR

Democratic Culture in Turkey: Determinations, Critics, Discussions

İsmail Dursunoğlu

Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, idursunoglu@bayburt.edu.tr

Orcid: 0000-0002-9831-1119

Ferdi Katılmış

Yüksek Lisans Öğrencisi, Bayburt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ferdikatilmis@gmail.com

Orcid: 0000-0002-9309-3343

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 01 Haziran / June 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 24 Haziran / June 2021

Yayımlanma Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2021

İntihal: Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun şekilde hazırlanmış ve intihal taramasından geçmiştir.

ÖZ: Halkın yönetimi anlamına gelen demokrasi üzerinde uzun tartışmaların olduğu bir kavramdır. Sahip olduğu özellikler itibarıyla ortaya çıkışından bugüne her geçen gün değer kazanan demokrasi, toplumların kültürel özelliklerine göre farklı biçimlerde tecrübe edilmektedir. Bu nedenle teorik gereklilikleri aynı olsa da uygulama pratikleri farklılaşmaktadır. Demokrasi hayatı, toplumların siyasi kültürüne katkı sunduğu gibi, siyasal kültür kodları da demokrasiyi biçimlendirmektedir. Türkiye’de modernleşme çabaları ile paralel ortaya çıkan demokratikleşme bazı eksikliklerine rağmen yüzyılı aşkın tarihsel arka plana sahiptir.

Bu çalışma, Türk demokratik kültürünün kendine özgü niteliklerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Çalışmada eleştirel bir yaklaşımla, siyasal ve toplumsal yaşamdaki “demokrasi algısı” irdelenmektedir. Çalışmanın amacı Türkiye’de demokrasi konusundaki sorunları tespit ederek, sosyo-politik açıdan bir bakış açısı oluşturmaktır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Demokratik Kültür, Türkiye’de Demokrasi.

ABSTRACT

Democracy, which means ruling the people, is a concept that has long discussions on. Democracy, which has gained value every day since its emergence because of its features, is experienced in different ways according to the cultural characteristics of societies. For this reason, although the theoretical requirements are the same, the application practices differ. Democracy life contributes to the political culture of societies, and political culture codes also shape democracy. Democratization, which emerged in parallel with the modernization efforts in Turkey, has a historical background of more than a century despite some shortcomings.

This study tries to reveal the unique characteristics of Turkish democratic culture. The "perception of democracy" in political and social life is examined with a critical approach. The aim of the study is to create a socio-political perspective by identifying the problems on the concept of democracy in Turkey.

Keywords: Democracy, Democratic Culture, Democracy in Turkey.

1. GİRİŞ

Toplumdan topluma, kültürden kültüre farklı özelliklere ve değerlendirmelere sahip olan demokrasinin nitelikleri üzerinde uzlaşma olsa da tek tip bir tanım yapmak, kavramın saygınlığı gereği pek mümkün değildir. Bu nedenle yüzyıllardır tartışılan bir kavram olan demokrasi, siyaset teorisi açısından modern düşüncenin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Demokrasiyi şekillendiren; eşitlik, bireysel özgürlük ve rasyonellik gibi olguların modern düşüncenin temelinde yer alması, demokrasi kavramını idealleştirmiş ve bu kavramı siyasi düşünürlerin ilgi odağı haline getirmiştir (Baştürk, 2011: 49). Ancak demokrasiyi yücelten görüşlerin yanı sıra düşünce tarihinde demokrasi karşıtı görüş ve yaklaşımlar da ortaya çıkmıştır. Bu nedenle demokrasi, bazı yönleriyle eleştirilerle karşılaşmış olsa da, modern düşünce ile birlikte, bireysel özgürlük başta olmak üzere, insan haklarını güvence altına alması, zorbalığı önlemesi, kişilerin kendi kaderini tayin etmelerine fırsat sunması, insani gelişim sağlaması ve refah seviyesinin artmasına yardımcı olması gibi nedenlerle yaygın bir kabulle “en iyi yönetim biçimi ve iyi bir toplum modeli” olarak benimsenmiştir (Üstüner, 2000: 183).

Demokrasi, halkın kendi kendisini yönetmesine imkân sağlayan bir yönetim sistemidir. Bu tanım, vatandaşların kendilerine uygulanan kuralların ve kararların belirlenmesinde ve uygulanmasında söz sahibi olmaları anlamına gelmekte ve doğrudan demokrasiyi hatırlatmaktadır. Günümüzde dolaylı şekilde bu gücün elinde bulundurulması, bu hakkı kullanacak kişilerin tespiti anlamında temsili demokrasiyi ön plana çıkarmaktadır. Ancak demokrasi öz itibarıyla halkın sahip olduğu hakka vurgu yapmaktadır. Bireylerin ortak bir gaye etrafında bir araya gelerek oluşturdukları halk iradesi, demokrasi kavramının oluşmasındaki en önemli etkidir. Halk iradesi ise kişisel iradeden bağımsız, onun üzerinde ve ondan fazlasını ifade eden bir kavramdır (Tögel, 2007:107).

Kökeni Antik Yunan’a kadar uzanan demokrasi, toplumların yapılarına göre farklı şekillerde tecrübe edilmiş ve o topluma özgü demokratik kültür ortaya çıkmıştır. Demokratik kültür açısından belirleyici olan modernleşmenin biçimi ve toplumsal yapı olmuştur (Ercoşkun, 2020: 42). Demokrasinin kurumsal ve yasal düzenlemelerden daha çok toplumsal temeller üzerinde gelişmesine ihtiyacı vardır. Bu da ancak, devlet esaslı yukarıdan demokratikleşme yerine sivil toplum temelli demokratikleşme, devlet ile toplum arasında anlayış ve güvenin kurulması, demokratik değerlerin yerleşmesi, demokrasi ilkelerinin içselleştirilmesi ve kişilerin sadece seçimlerde devreye girmesiyle değil, toplumu ilgilendiren tüm süreçlerde aktif rol alması gibi faaliyetlerle mümkün olacaktır (Ercins,

2012: 81). Bu süreçlerin toplamı olarak demokratik kültür kimi zaman bir sebep kimi zaman bir sonuç noktasında ele alınmalıdır.

Bazı ulusların tarihinde uzun bir geçmişe sahip olan demokrasinin Türkiye’de iki yüz yıllık mazisi bulunmaktadır (Tosun, 2002: 189). Türk toplumunda demokratikleşme çabaları, Osmanlı Devleti’nin çok uluslu yapısındaki bütünlüğü korumak amacıyla gerçekleştirilen modernleşme hareketlerine kadar uzanmaktadır (Ercoşkun, 2020: 42). Bu modernleşmenin niteliğine bakıldığında aslında demokratikleşme çabalarının, halkı siyasete dahil etme düşüncesiyle değil siyaset tarafından halkı biçimlendirilme gerekliliği ile ortaya çıktığı görülmektedir. Bunu sağlayacak olan sivil ve askeri aktörler de göz önüne alındığında ithal demokrasinin yanında vesayetçi bir demokrasinin de izlerini o günlerde aramak gerekmektedir.

Bu çalışmada demokrasi kavramı ve tarihsel gelişimi üzerinden başlangıç oluşturarak Türk demokrasi süreci ve bu süreç içerisinde tecrübe edilen siyasi ve toplumsal pratikler üzerinden demokratik kültürün inşası konu edinilmiştir. Demokratik kültüre yönelik tespit ve eleştiriler sıralanmıştır. Çalışmada amaç sorunu ortaya koyarak çözüm yolları için bir bakış açısı oluşturmaktır. Çalışma, demokrasi kavramı ve tarihsel gelişimi, Türkiye’de demokrasi hayatının kronolojisi ve Türk demokratik kültürüne dair değerlendirmelerden oluşmaktadır. Bu değerlendirmeler, demokratik kültürün aktörleri, parametreleri, sorunları üzerinden yapılmış, sonuç bölümünde ileri demokrasi için öneriler sıralanmıştır.

A. Demokrasi: Tanım ve Tarihsel Süreç

Demokrasi kavramı, Eski Yunanca’da “demos” (halk) ve “kratos” (iktidar) kelimelerinin birleşimlerinden oluşan ve ilk bakışta halkın iktidarı anlamına gelen bir kavramdır (Heywood, 2014: 102). Demokrasi, siyasal iktidarın doğrudan veya dolaylı olarak halk tarafından belirlendiği, bu süreçte her bireyin eşit sayıldığı bir yönetim sistemidir. Demokrasinin bugünkü uygulanma biçimi olarak temsili demokrasi, belli dönemlerde yapılan seçimlerle yöneticilerin belirlenmesini gerekli kılmakta ve “halkın iktidarı” düşüncesini doğrudan demokrasiye göre zayıflatmaktadır.

Halkın, halk tarafından yönetilmesi anlamına gelen demokrasi siyaset biliminde en çok ele alınan kavramların başında gelmektedir. Demokrasinin çok yönlü ve kapsamlı bir kavram olduğunu belirten Sartori (1996), “halk iktidarı” ifadesinin demokrasiyi tanımlama konusunda tek başına yeterli olmayacağını ifade etmiş ve Abraham Lincoln tarafından yapılan “*halkın, halk tarafından, halk için yönetim*” tanımının demokrasiye en uygun karşılık olduğunu belirtmiştir.

Geçmişte siyasal bir mekanizma olarak tanımlanan demokrasi kavramı günümüzde, artık bir değer sistemi olarak görülmektedir. Bununla birlikte demokrasi, ayrıca bir ideali yansıttığı için, var olan ile olması gerekenler arasında köprü vazifesi de görmektedir (Yolcu, 2018: 112). Demokrasi; iktidar gücünün doğrudan halkın elinde olduğu veya belli aralıklarla yapılan seçimler vasıtasıyla halkın belirlediği temsilcilerin elinde olduğu yönetim sistemidir. Demokrasiyi bugün en ideal yönetim sistemi yapan, sahip olduğu niteliklerdir. İktidarların üzerinde yükseldiği meşruiyet olgusu, demokrasilerde en rasyonel şekilde kendini bulmaktadır. Bir toplumda demokrasinin varlığını, anayasal kıstas, sistemin ürettiği değerler kıstası, yönetme usulü ve yöntemi kıstası, yönetme süreci kıstası şeklinde değerlendiren Çaha'ya (2017) göre, demokrasinin temel değerleri şu şekildedir.

Tablo1: Demokrasinin Nitelikleri

Halk egemenliği	İnsan hakları	Hukukun üstünlüğü	Muhalefet	Barış
Denetim	Açık toplum	Özgürlük	Eşitlik	Çoğulculuk

Kaynak: Çaha, 2017'den uyarlanmıştır.

Fendoğlu'na (2000) göre demokrasinin bireycilik, temsil, çoğunluk ve muhalefet özgürlüğü şeklinde dört asli prensibi vardır. Demokratik sistem içerisinde, özellikle azınlık haklarına önem verilmesi gerektiğini belirten Kışlalı (2003), demokrasiyi yeri geldiğinde azınlığın dahi çoğunluğa dönüşmesine imkân sağlayan, özgürlükçü bir çoğunluk yönetimi olarak tanımlamaktadır. Touraine (2002), demokrasiyi; topluma özgürlük hakkı veren, onları önemseyen ve koruyan siyasal bir yaşam biçimi olarak açıklamaktadır. Ona göre demokrasi, kurumsal güvenceler ve çoğunluğun egemenliğinden ziyade, bireylerin ve toplumun inandığı değerlere ve düşüncelere saygılı olmakla bağdaştırılmalıdır. Demokrasi, özgür ve adil seçim sistemine, açık ve sorumlu bir hükümete, sivil ve siyasal haklara ve sivil toplumun varlığına dayanan bir yönetim anlayışıdır (Beetham ve Boyle, 2005). İktidarların kan dökülmeden değiştirildiği (Popper, 1989) ve bundan dolayı bile başlı başına değerli olan demokrasinin sağlıklı şekilde varlığını sürdürebilmesi için sorumlu ve eğitim seviyesi yüksek bir halkın, gelişmiş bir ekonominin ve toplumsal ilişkilerde uzlaşma kültürünün olması gerekmektedir (Özer, 1996: 77). Dahl'a (1996) göre demokrasinin temelinde; katılımcılık, çoğulculuk, ifade özgürlüğü, kurumsal özerklik, iktidarın sınırlandırılması, temel hak ve özgürlüklerin korunması, bilgi kaynaklarına erişim, yönetenlerin meşruluğu ve hukukun üstünlüğü gibi değerler bulunmalıdır. Hayek'e

göre; demokrasi üç sebepten ötürü tercih edilmektedir. Birincisi, bireysel özgürlüğün yolunu açması, ikincisi değişime izin vermesi ve üçüncüsü ise geniş halk kitlelerini eğitmesidir. Daha sonra toplulukların siyasi konularda eğitilmesi meselesinden vazgeçilmiş ve demokrasinin en temel özelliğinin barışçıl değişime olanak sağladığı düşüncesi üzerinde fikir birliğine varılmıştır (Bilge, 2011: 52). Son olarak ideal bir demokraside serbest ve özgür seçimler, iktidarın seçimle değişmesi, çok partili hayat, siyasal eşitlik, iktidarın hesap verebilirliği, azınlık haklarına saygı, hukuk devleti, sivil toplum ve kuvvetler ayrılığı var olması gerektiği belirtilmelidir (Ercoşkun, 2020: 43).

İlk olarak Atina Şehir Devletleri'nde ortaya çıkan demokrasi, günümüzde bireyden devlete kadar herkesin kullandığı ve her kullananın kendisine yeni anlamlar yüklediği popüler bir kavram haline dönüşmüştür (Ercins 2012: 82). Demokrasi, ilk uygulama biçimiyle, yabancıları, köleleri ve kadınları sistemin içine dahil etmediğinden, halkın tamamının yönetime katılımı söz konusu olmamıştır. Ayrıca doğrudan yönetime katılan vatandaşların dahi inanç ve düşünce özgürlükleri, ekonomik ve sosyal yaşamları yöneticiler tarafından düzenlenip denetlenmiştir (Emini, 2006: 523). Fakat eksiklerine rağmen ideal bir demokrasi örneğini teşkil etmese de, Antik Yunan demokrasisi, tek kişinin iradesinde olan yönetim modelini benimsemediği için değerlidir (Akıncı ve Eriş, 2019: 37). Sonraki dönemde şehir devletlerinde uygulanan demokrasi ortadan kalkmış seçkinlerin yönetimi olan aristokrasie geçilmiştir. (Kuzu, 1992: 336). Ardından, Antik Yunan demokrasi tecrübesinden farklı olmakla beraber Roma'da, yönetim biçimi "halka ait olan" anlamındaki cumhuriyet (republic) anlayışı ortaya çıkmış (Bakan ve Çimen, 2019:24), önceleri oligarşik cumhuriyete, daha sonra imparatorluğa geçiş görülmüştür (Kuzu, 1992: 336). Dahl'in (2001) belirttiği gibi, hem Antik Yunan'da hem de Roma'da uygulanan kısıtlı halk yönetimlerinin, modern temsili demokrasiyle kıyaslanmaları imkânsızdır. Ancak Batı demokrasilerinin kurulması ve kurumsallaşmasında elverişli bir zemin hazırladıkları da inkar edilemez bir gerçektir (Bakan ve Çimen, 2019: 124).

Antik Yunan'da demokrasinin temelleri ortaya atıldıktan sonra demokrasi kavramının uzun bir süre etkisini yitirdiği görülmüştür. Orta Çağ' da sınırlı da olsa bazı gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde Stoacılık ve İsevi düşünce demokratik yapının oluşmasında önemli katkılar sağlamıştır; fakat modern demokrasi fikrinin gelişmesi daha çok 18. ve 19. yüzyıl düşünürlerinin fikirleri ve liberal gelişmeler ekseninde olmuştur (Yılmaz, 2000). Buna karşın Orta Çağ döneminde demokrasi için atılan adımlarda, 1215 yılında İngiltere'de imzalanan Magna Carta Libertatum büyük bir öneme sahiptir. Magna Carta ile

toplumun farklı sınıf, katman ve kurumlarının sahip oldukları hak ve özgürlükler güvence altına alınmıştır. Ancak daha da önemlisi ilk kez Kral'ın otoritesinin sınırlandırılması, sonraki dönemde demokrasi düşüncesine olumlu katkı sağlamıştır. Yine modern demokrasi düşüncesinin şekillenmesinde özellikle Aydınlanma hareketlerinin de etkili olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda sosyal ve ekonomik zemin itibariyle sanayi devrimi; düşünsel zemin itibariyle de Rönesans ve Reform oldukça önemli gelişmeler olmuştur. Son olarak Locke ve Montesquieu başta olmak üzere siyasi düşünürlerin demokrasinin gelişmesine katkı sundukları görülmüştür. Bu düşünürlerden ilki sınırlı devlet ikincisi kuvvetler ayrılığı ile yönetsel açıdan paradigma değişikliğine sebep olmuştur.

Aydınlanma dönemi sonrası modern demokraside asıl güçlenme 1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve 1789 Fransız İhtilali ile olmuştur. Amerikan anayasası, Amerika'da ilk liberal demokrasinin ortaya çıkışını sağlamış ve bütün insanların hak ve özgürlüklerinin korunması gerektiğini, devletin görevinin bu özgürlükleri korumak ve herkesin bu haklardan eşit şekilde yararlanmasını temin etmek olduğunu vurgulamıştır (Ercoskun, 2020: 46). 1789 yılında ilan edilen Fransız "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi" ise benzer ifadeleri kaleme almıştır. Fransız Anayasası, egemenliğin kaynağını halk olarak tayin etmiş ve iktidar, halkın seçeceği bir parlamento ile kral arasında paylaştırılmıştır. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, özellikle insan haklarına, özgürlüğe, mülkiyet güvenliğine ve eşitliğe dikkat çekmiştir. Fransız Devrimi, din ve toprak temelindeki aristokratlığa ve soyluluğa son verdiği için bireylerin vatandaşlık temelinde eşit olduğu düşüncesini geliştirmiş ve böylelikle eşit oy hakkı ilkesine önemli bir katkı sağlamıştır (Durdu, 2016: 78-79). Tüm bu ilkeler modern demokrasi anlayışının kökenini oluşturarak, demokrasinin; başta Batılı ülkeler olmak üzere modernleşme süreci yaşayan tüm ülkelere de ulaşması gereken bir model olduğunu göstermiştir. Böylelikle demokrasi hızla yükselen bir değer olmuştur. Amerikan ve Fransız anayasaları ile hız kazanan değişim hareketleri demokrasiyi daha da güçlendirmiştir. Devrimler sonucunda Avrupa'da sanayileşme ve kentleşme hareketleri yaşanmış ve işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Batı'da beşeri, maddi ve kurumsal alt yapının oluşması, ekonomik ve politik sistemlerin gelişmesini sağlayarak, günümüz liberal, çoğulcu, ekonomik ve siyasi yapının oluşumuna altyapı sağlamıştır (Bakan ve Çimen, 2019: 128).

Tarihsel süreçte monarşilerden uzaklaştıkça "özgürlük" ve "halkın iradesi" gibi kavramlar daha değerli hale gelmiş ve toplumlar tarafından içselleştirilmeye başlanmıştır. Özellikle insan hakları konusunda yaşanan gelişmeler 19. ve 20. yüzyılda demokrasiyi

doğrudan etkilemiş ve insan hakları ile demokrasinin birbiri ile ilişkisini ortaya koymuştur. 19. Yüzyılın başlarında imparatorlukların yıkılması ve ulus devletlerin ortaya çıkması demokrasiyi daha da anlamlı hale getirmiştir. Bu zaman diliminden, II. Dünya Savaşı sonrasına kadar uzanan süreç içerisinde, ideolojik fikirler de gelişmiştir. Ancak bu ideolojik yükseliş bazı ülkelerde antidemokratik yönetimlere de sebebiyet vermiştir.

Başlangıcından bugüne bir değerlendirme yapılırsa demokrasi, dört dalga şeklinde gelişmiştir. Birinci dalga başlangıcından 1920 sonrası Avrupa'da Faşist yönetimlerin ortaya çıkışına kadar ki dönemdir. Bu dönem ile 1945 arası, demokrasi aleyhine gelişmeler olduğu için ters dalga olarak adlandırılmıştır. II. Dünya Savaşı'nı demokratik ülkeler kazandığından dolayı demokrasi yeniden popüler hale gelmiştir. Türkiye'de demokrasiye geçişin bu döneme denk gelmesi de tesadüf değildir. Yenidünya düzeninde yer almak için yapılan bir tercihtir. 1945'ten Sovyetlerin yıkılışına kadarki süreç ikinci demokrasi dalgasıdır. Üçüncü demokrasi dalgası ise Sovyetlerin yıkılışından 2011 tarihinde başlayan Arap Baharı'na kadar ki dönemdir. Bu tarihten sonrası ise dördüncü demokrasi dalgası olarak adlandırılmıştır (Çaha, 2017: 316).

B. Türkiye'de Demokrasi: Kronolojik bir Anlatı

Türk siyasal hayatında demokrasinin nişanesi parlamento ilk kez 1876 yılında açılmış olmasına rağmen demokratikleşme hareketlerinin 1808 yılında imzalanan "Sened-i İttifak"a kadar uzandığı kabul edilmektedir. Sened-i İttifak, Türk siyasi tarihinde ilk defa devlet iktidarının sınırlandırıldığı ve dokunulamaz alanların kabul edildiği yazılı bir belgedir ve ileri yıllardaki demokratik adımlar için bir basamak oluşturmuştur (Ercoşkun, 2020: 49). 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanıyla tüm uyruklara eşit hakların tanınması, vergi, askerlik ve yargı alanlarında yeni düzenlemeler yapılması, can ve mal güvenliğinin sağlanmasıyla birlikte (Tosun, 2002: 193-194) ülke içinde ve dışında devlet otoritesini yeniden tesis etmek ve sosyal yapıyı değişimlere uyumlu hale getirmek amaçlanmıştır (Bakan ve Çimen, 2019: 129). Hukuki ve siyasi alanda başlayan eşitlik anlayışı 1856 Islahat Fermanı ile her alanda eşitlik düzeyine ulaşmıştır. Bu üç siyasal gelişme, mutlak monarşi içinde hayata geçirildiğinden dolayı istenilen düzeyde muvaffakiyet sağlanamamış, Padişah'ın yetkilerini sınırlandırmayı anayasal güvenceye kavuşturmayı hedefleyen ve bunu denetleyecek parlamentoyu hayata geçirmeyi amaçlayan çabalar 1876 yılında karşılık bulmuş ve I. Meşrutiyet ilan edilmiştir. Meclisin feshedilmesinden sonra yeniden meşrutiyetin ilan edilmesi ile ilgili siyasal fikir ve oluşumlar her geçen gün güçlenerek Padişah üzerinde

baskı oluşturmuş 1908 yılında bu kez, çok partili hayata ev sahipliği yapan II. Meşrutiyet ilan edilmiştir. 1909 anayasa değişiklikleri ile meclisin yetkilerinin genişletilmesi bu defa sistemin kalıcı olmasını sağlamıştır. 1913 Bab-ı Ali Baskını sonrası ülkede iktidarı tam anlamıyla ele geçiren (Tekin ve Okutan, 2015) İttihat ve Terakki yönetiminde girilen I. Dünya Savaşı'ndan mağlup ayrılan Osmanlı, Anadolu'da yeni bir devlet kurmak için Mustafa Kemal önderliğinde milli mücadeleyi başlatmış ve nihai olarak başarı sağlamıştır. Anadolu kongrelerinden sonra TBMM'nin açılması ve "hakimiyet bila kaydu şart milletindir" düsturu ile yeni bir yönetim anlayışına kapı aralanmış olması önemli bir paradigma değişikliği sağlamış, yönetsel anlamda 1923 yılında Cumhuriyetin İlanı ile yeni devletin rejimi de kararlaştırılmıştır. 1946 Demokrat Parti'nin kuruluşuna kadar devam eden Tek Parti yönetimi, cumhuriyet devrimlerinin hayata geçirilmesi için uzunca bir dönem demokrasiye geçme niyeti taşımamıştır. Yine de kendi dinamikleri ile ortaya çıkmış Terakkiper Cumhuriyet Fırkası (1924) ve kurgulanmış Serbest Cumhuriyet Fırkası (1930) gibi iki çok partili hayata geçiş denemesi yaşanmışsa da bunlar başarısız olmuştur. 1930'ların ortalarında devlet-parti bütünleşmesi ise demokrasiye geçiş beklentilerini daha da karamsarlığa itmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası yenedünya düzeninde yer almak isteyen Türkiye, demokrasiye geçişi gerekli görmüş, dördü takririn sahipleri tarafından 1946 yılında kurulan Demokrat Parti ile bu gerçekleşmiştir. Demokrat Parti 1950 seçimlerinde "Yeter söz milletindir!" sloganı ile tek başına iktidar olmuş, siyasal tarihte "beyaz ihtilal" olarak kabul edilen bu gelişme ile Türk siyasetinde yeni bir dönem başlamıştır (Zürcher 2004; Karpata, 2010)

1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti ilk yıllarında ekonomik refah ve özgürlükler başta olmak üzere çeşitli gerekçelerle halk tarafından destek görmüş, bunu oy kaybetmesine rağmen sandıktan iki kez daha tek başına iktidar gücüyle çıkarak göstermiştir. Ancak iktidarı döneminde genel itibariyle muhalefete yönelik takındığı tavır, vatan cephesi, tahkikat komisyonları gibi siyasal adımlar, bazı çevreler tarafından anti-demokratik biçimde algılanmış ve toplumsal tepkiler görülmeye başlanmıştır. Sonuç olarak 1960 askeri darbesi ile Demokrat Parti iktidarı sona ermiştir. 1961 anayasası sonrası yapılan seçimlerde demokratik hayat ilk kez koalisyon hükümetleri ile tanışmış, CHP-AP hükümeti kurulmuştur. Daha sonra siyasal istikrarsızlığı ifade eden birkaç hükümet kurulmuşsa da 1965 yapılan seçimlerde AP tek başına iktidar olmuştur. Aynı güce 68 kuşağı öğrenci hareketlerinin gölgesinde gidilen 1969 seçimlerinde de ulaşan AP iktidarına karşı, 1971 yılında asker tarafından verilen muhtıra sonrası Demirel Hükümeti istifa etmiştir. Sonraki dönemde muhtıra hükümetleri veya teknokrat

hükümetler şeklinde kabul edilen hükümetler kurulmuş ve askerinin muhtıradan ileri sürdüğü reformların gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. 1973 seçimleri sonrası CHP-MSP hükümeti kurulmuş, başarı ile sonuçlanan Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası hükümet, taraflar arası anlaşmazlık nedeniyle bozulmuştur. Uzun görüşmeler neticesinde 1975 yılında AP, MSHP, CGP, MHP koalisyonu ile I. Milliyetçi Cephe, 1977 seçimlerinde ise CHP birinci parti olmasına rağmen, CGP hariç yukarıdaki partilerin koalisyonunda II. Milliyetçi Cephe hükümetleri kurulmuştur. II. Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin gensoru ile düşürülmüş olması Cumhuriyet tarihinde ilk kez gerçekleşen bir siyasal gelişme olmuştur. Cephe siyasetinin sokağa da sirayet etmesinin siyasal çaresizlik üretmesi 1980 darbesi ile sonuçlanmıştır (Tekin ve Okutan, 2015).

1980 sonrası Türkiye'de yeni bir siyasal dönem başlamıştır. 1982 anayasasının kabulü ve 1983 seçimleri ile sivil siyasete dönülmüş bu seçimlerde 1980 öncesi siyasal parti ve liderlerin yasaklı olmasından da yararlanan Özal'ın ANAP'ı tek başına iktidar olmuştur. Liberalleşme eğilimi ile dünyaya entegre olmanın amaçlandığı bu dönem, sadece siyaseti değil toplumu da değiştirmiş ve dönüştürmüştür. 1987 seçimlerinde ANAP yine tek başına iktidar olmuş 1989 yılında Özal'ın Çankaya'ya çıkışı ile iktidar, irtifa kaybetmeye başlamıştır. Nitekim 1991 seçim sonuçları bunu doğrulamış ve seçim sonrası DYP-SHP hükümeti kurulmuştur. 1987 referandumu ile siyasi yasaklı liderlerin geri dönmesi, güç açısından dengeli bir meclis aritmetiği ortaya çıkarmışsa da siyasal istikrar açısından bir sorunu beraberinde getirmiştir. 1990'lı yılların başı 1980 öncesinin "karanlık" yönünü hatırlatan gelişmelere sahne olmuş, terör, suikastlar ve ekonomik sıkıntılar zirveye ulaşmıştır. 1995 seçimlerinde RP'nin birinci parti olması "irtica" hassasiyeti taşıyan orduyu rahatsız etmiş, 28 Şubat sürecinin günbegün altyapısı oluşturulmuştur. Medya ve sivil toplum kuruluşlarını da bu noktada yanına çeken ordu, demokrasiye "balans ayarı" vermiştir. 1999 seçimlerine gelindiğinde ise yine ama farklı bir koalisyon hükümeti, DSP, MHP, ANAP Hükümeti kurulmuştur. 2001 ekonomik krizi ve anayasa kitapçığı krizi ile yıpranan hükümet 2002 yılında erken seçime gitmiş bu seçimlerde ise yeni kurulan AK Parti tek başına iktidar olmayı başarmıştır. İktidarının ilk dönemlerinde ekonomik kalkınmaya ve demokratikleşme çabalarına ağırlık veren parti, 2007 Cumhurbaşkanlığı krizini sine-i millete dönerek aşmayı başarmış, ardından cumhurbaşkanını halkın belirleyeceği anayasa değişikliğini halka sunmuş ve referandumda kabul edilen bu düzenleme aslında parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçişin kilit taşı olmuştur. 7 Haziran seçim sonrası ayrı değerlendirildiğinde uzun yıllardır tek başına iktidar olan AK Parti yönetimleri döneminde öne çıkan en

önemli gelişmeler ise şu şekildedir: Ergenekon davaları, çözüm süreci, gezi olayları, 15 Temmuz darbe girişimi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş (Dursunoğlu, 2019).

C. Türk Demokratik Kültürü Üzerine Bir Değerlendirme

Türkiye'de demokrasi modernleşme hareketleri ile birlikte gelişmiştir. Bu nedenle modernleşmenin "ithal" niteliği demokrasi için de geçerlidir. Avrupa'da burjuva sınıfının modernleşmenin ana aktörü olduğu bilinmekle beraber, Türkiye'de bu özelliği taşıyan orta sınıfın eksikliği, daha başlangıçta modernleşme hareketlerini farklı bir çizgiye taşımış, demokrasi de bundan nasibini almıştır. Batıdaki aşağıdan yukarı yönlü, devleti sınıflandırmayı amaçlayan demokratik gelişmeler, Türkiye'de aşağının bihaber olması ve o olgunluk seviyesine henüz ulaşamamış olması nedeniyle yukarıdan kararlaştırılan ve uygulanan bir sürece dönüşmüştür. Modernleşmenin ana aktörleri olarak askeri ve sivil okullardan yetişen kadrolar kendilerini bu misyon ile tanımlamış ve "halka rağmen" anlayışını benimseyerek demokrasi üzerinde vesayet oluşturmuşlardır. Osmanlı'nın son döneminden Cumhuriyet'e miras kalan bu bürokratik ve askeri vesayet uzun bir dönem demokrasinin üzerinde bir gölge oluşturmuştur. Türkiye'de askeri darbelerin bir nedeni de çok partili hayatla birlikte iktidar gücünden uzaklaştırılan askeri bürokrasinin yeniden itibar ve güç kazanma çabasıdır. Şöyle geriye dönüp bakıldığında Türk demokrasisi asker ve sivil siyaset arasında karşılıklı mücadelenin tarihidir. Demokratik kültür ile ilgili belki de en önemli eleştirilerin başında askerin "milli irade" üzerindeki ağırlığı gelmektedir. 1913 Bab-ı Ali Baskını ile başlayan ve 1960, 1971, 1980, 1997, 2007, 2015 neredeyse her on yılda bir ortaya çıkan askeri muhtıra veya doğrudan iktidarı ele geçirme girişimleri, demokrasiye büyük zararlar vermiş, demokrasinin kökleşmesinde en büyük engellerden biri olmuştur. Bu konuda gazete manşetlerine taşınan "genç subaylar rahatsız" ve yine haber bültenlerinde son dakika olarak geçen "genelkurmayın ışıkları yanıyor" şeklindeki ifadeler, Türk demokrasisi için askerin ne demek olduğunu, nerede konumlandığını ve nasıl bir beklenti oluşturduğunu göstermesi açısından önemlidir. Yine bazı gösterilerde "ordu göreve" pankartlarının açılması toplumsal hafızada da ordunun niteliğini göstermektedir. Türkiye'de sokaklar karıştığında ve sivil siyaset buna çözüm üretmediğinde perde arkasında postacı giymeye hazırlanan asker, iç hizmet kanunundan aldığı yetkiyle bazen demokrasiye doğrudan askıya alan, bazen siyasal iktidara muhtıra veren bazen de demokrasiye balans ayarı yapan bir güce karşılık gelmektedir. Ancak iç hizmet kanununun yeniden tanımlanması dahil son yıllarda yapılan düzenlemeler ile askerin siyaset üzerindeki ağırlığı azaltılmış, olması gerektiği şekilde siyasal

iktidar tarafından yönetilen bir düzeye indirgenmiştir. Bu durum, demokrasi açısından önemli bir gelişme olmuştur.

Türk demokrasisi ile ilgili ikinci tespit toplumsal ve siyasal kutuplaşmadır. Çok partili hayat ile başlayan siyasal rekabetin toplumsal alana yansması kısa sürede gerçekleşmiştir. Aslında demokrasi açısından gerekli olan bu farklılık, Türkiye’de dozunu aşarak önemli siyasal ve toplumsal krizlere neden olmuştur. Tek Parti döneminde toplumsal hoşnutsuzluğun kendisini temsil edeceği başka bir partinin olmaması, “uluslaşma” sürecine karşı koyan etnik ve dini temelde bazı isyanlar dışında bir sorun ortaya çıkarmamıştır. Ancak Demokrat Parti’nin son dönemlerinde “Vatan Cephesi”nin kurulması ve muhalefetin şer cephesi olarak tanımlanması ile başlayan siyasal kutuplaşma, 1975 ve 1977 tarihlerinde kurulan milliyetçi cephe hükümetleri ile bir kez daha görülmüştür. Siyasal alanda yaşanan bu cepheleşmenin toplumsal alana yansması ise kaçınılmaz olmuştur. Özellikle 1980 öncesi sokaktaki ideolojik kamplaşma ve mücadele kimlerine göre ir sebep kimlerine göre bir sonuç olmakla beraber “cephe” siyaseti ile ilişkilidir. Bu siyasal kutuplaşma, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişle bir kez daha ortaya çıkmış ve Cumhuriyet İttifakı ile Millet İttifakı şeklinde kurumsallaşmıştır. Siyasetin dili itibarıyla yine ittifaklar birbirini ağır şekilde eleştirmiş ve itham etmiş olsa da bu defa sokakta mücadeleye varacak bir toplumsal kutuplaşma henüz görülmemiştir. Şüphesiz bunda acı hatıralardan oluşan siyasal hafızanın ve demokrasinin belli bir olgunluğa ulaşmış olmasının etkisi vardır. Bu noktada ifade edebileceğimiz son husus ise şudur. Türk demokrasisi “sınıf” temelli bir mücadelenin üzerinde yükselmediği için, gerek siyasal gerek toplumsal alandaki mücadele Türkiye’ye özgü biçimde Türk-Kürt, Laik-Şeriatçı, Alevi-Sünni, Sağcı-Solcu, Milliyetçi Mukaddesatçı-Komünist gibi ikilemler üzerinden gerçekleşmiştir. Yüzyılı aşkın demokrasi tarihimizdeki siyasetin dili de sokağın dili de bunu doğrulamaktadır. Türkiye’de muhalefete tahammülsüz, demokrasi açısından gerekli olan bu kavramın içselleştirilmediğinin göstergesidir. Oysa demokrasi bir imha sistemi değil ikna sistemi olmalıdır.

Demokrasi, devlete karşı bireyi önceleyen bir yönetim anlayışıdır. Bu nedenle bireysel özgürlükleri korumak için devleti sınırlandırmayı amaçlamaktadır. Ancak Türk toplumunda devletin “kutsal” kabul edilmesi demokrasi için bir açmaz oluşturmaktadır. Devlete karşı sevgi ve sadakat her vatandaşın görevi sayılmaktadır (Sarıbay, 2000:452). Toplumun önemli bir kısmı, devleti kendisinin ve her şeyin üzerinde görmektedir. Bu nedendir ki özgürlük yerine kamu düzenine, bireysel çıkar yerine “devletin bekası”na daha fazla önem vermektedir. Şüphesiz bu durum demokrasi açısından bir

sorunsalı ifade etmektedir. Bu sorunsalın nasıl aşılacağı konusunda, güçlü sivil toplumdan, bireyselleşmeye, eğitimden yasal düzenlemelere kadar birçok öneri sıralanmış olsa da, ülkenin dağlarına yazılan ve daha da önemlisi zihinlerine kazınan “her şey vatan için” anlayışını değiştirmek kolay olmayacak gibi görünmektedir. Bu nedenledir ki, Türkiye’de sokakta yükselen bir ses, demokrasi meşruiyeti için değerli olan bir siyasal katılma örneği iken bazı çevreler tarafından devlete başkaldırı veya isyan olarak yorumlanabilmektedir. Halk nezdindeki bu devlet itibarı, siyasal iktidarlar tarafından öğrenilmiş olsa gerek, iktidar sahipleri, hükümete yönelik bir eleştiriyi devlete yönelik bir eleştiriye dönüştürme refleksini göstermektedir. Böylelikle toplumda devlet-hükümet arasındaki ilişkinin ne olması ve nasıl olması gerektiği konusunda bir muğlaklık oluşturmaktadır. Bu duruma neden olan bir diğer etken ise iktidarların devleti yönetmeye değil ele geçirmeye talip olmalarıdır. Bu nedenledir ki Türkiye’de sandığa gitme oranı oldukça yüksektir. Çünkü parti tabanları, kaybettikleri zaman iktidarın nimetlerinden yararlanmayacaklarını, güç ve mevki kaybedeceklerini düşünmektedir. Oysa demokrasi, azınlıkta kalanı da, öteki kabul edilene de koruyan veya koruması gereken bir sistemdir. Bu endişenin doğruluğunu gösteren en güzel örnek ise hükümet değişiklikleri sonrası bürokraside de geniş çaplı değişimlerin gerçekleşmesidir. Ezcümle, bu nedenledir ki hükümetler bir noktada kendini devlet gibi tanımlamakta ve ona göre davranmaktadır. Hükümet ile devlet arasındaki farkı özetleyen bir ifade olarak Amerikalı yazar Edward Abbey’in şu sözleri bir bakış açısı oluşturmaktadır: “*Bir vatansever her zaman ülkesini hükümetine karşı korumaya hazır olmalıdır.*”

Siyasal hizipçilik, siyasal hayatta en çok görülen gelişmelerden biridir (Kurt, 2017:459). Siyasal parti içerisinde bir grubun ayrılarak yeni bir parti kurmalarının yanında sık sık partiler arası milletvekili geçişleri görülmüştür. “Güneş Motel Vakası” ve İYİ Parti’nin kuruluş sürecinde CHP’den ayrılan bir grup milletvekilinin bu partiye geçmesi örneklerinde olduğu gibi milletvekili pazarlıkları dahi görülmektedir. “Dörtlü takdir” ile başlayan siyasal hizipçiliğin en son örnekleri arasında AK Parti içerisindeki Davutoğlu kanadının ve CHP içerisindeki İnce ekibinin yeni bir parti kurmasıdır. Türkiye’de birçok siyasal partinin, topluma dayalı oluşumun aksine mevcut siyasal partiler içerisinde çıkmış olması siyasal hizipçiliğin bir sonucudur. Lider bağının güçlü olduğu sağ partilerde yol ayrımları genelde küskünlük nedeniyle gerçekleşirken, sol partilerdeki yol ayrımları daha çok ilkeler üzerinden görüş ayrılıklarından kaynaklanmaktadır.

Türk demokrasisi açısından en önemli sorunlardan bir diğeri siyasal katılma pratikleridir. Seçimlerde sandık başına büyük oranda giden halk, seçim arası dönemde siyasal alana yönelik çok fazla

müdahalede bulunmamaktadır. Oysa demokrasi süreklilik arz eden bir durumdur. Halkın siyaseti inşa süreci kadar ikna süreci de önemlidir. Türkiye’de siyasal alana yönelik güçlü ve etkin bir müdahale aynı zamanda demokrasiye katkı sağlayacaktır. Çünkü halkın yönetimi olan demokraside, insanların seçim arası dönemde de siyasal katılım sağlamaları siyasal iktidarın meşruiyeti açısından önemli olacaktır. Seçim kampanyalarında yer alma, protesto gösterilerine katılma, imza kampanyalarına destek verme, siyasal partilere üye olma, aday olma gibi ileri düzey katılımlar, alt düzey katılımlara göre daha düşüktür. Sadece sandıkta oy verme ve siyaseti izleme ile sınırlı bir siyasal katılma demokrasi açısından eleştirilmelidir. Herkesin kendi içinde siyaseti konuştuğu ancak siyasal alana müdahale konusunda aynı davranışı sergilemediği, ki bunun nedeni siyaseten bedel ödeme korkusudur, bir ülke için bu eksikliği giderici en önemli gelişme sosyal medya platformlarının ortaya çıkmış olmasıdır. Sosyal medya ile insanlar artık siyasete yön veren hatta bizatihi siyaseti belirleyen bir güce ulaşmıştır.

Seçmen davranışlarında sosyolojik etkenlerin ağırlığı demokrasi açısından tartışmalıdır. Halkın yöneticileri belirlediği bir sistemde bireylerin ne kadar rasyonel ve özgür şekilde karar verdikleri oldukça önemlidir. Başta din ve aile olmak üzere sosyolojik öğelerin siyasi belirleyiciliği siyasal alana da yansımaktadır. Örneğin siyasal parti ve adayların dini tutum ve söylemleri siyasal hayatta fazlaca görülmektedir. Bu nedenle halkın eğitim düzeyinin artırılması, özgür tercihte bulunması açısından önem arz etmektedir. Diğer şekilde, siyaset benzer tartışmalar etrafında bir kısır döngüye dönüşecektir. Demokrasi için her şeyden önce geçerli olması gereken “bireyselleşme” Türkiye açısından henüz büyük oranda gerçekleştirilmiş değildir. Mesela topyekûn destek alınacağı düşüncesiyle doğu illerinde aşiret üyelerinden aday gösterilmesinin nedeni de budur. Bu bireyselleşememe sorunu sivil topluma da yansımakta bireysel çıkar eksenli değil de daha cemaat temelli sivil toplum kuruluşları yaygın hale gelmektedir. Hemşehri dernekleri bu örgütlere verilecek en güzel örneklerin başındadır. ABD demokrasi örneğinde olduğu gibi demokrasiyi güçlendiren daha da önemlisi demokrasiyi denetleyen sivil toplum, Türkiye’de zaman zaman iktidarın nimetlerinden faydalanmak için siyasal alanın arka bahçesine dönüşmektedir. Her siyasal partinin kendi sivil toplumunu yarattığı bambaşka bir anlayış ortaya çıkmakta ve bir başka eleştiri olarak belirtmek gerekirse bu durum, bağımsız ve tarafsız olması gereken medya açısından da geçerlilik arz etmektedir.

Devr-i Sabık veya siyasi rövanş olarak ifade edebileceğimiz geçmiş iktidarla hesaplaşma Türk demokrasisinde görülen bir diğer sorundur. Neredeyse her siyasal partinin seçim meydanlarında dile

getirdiği “hesap soracağız” vaadi bunu doğrulamaktadır. Menderes’in devri sabık yaratmayacağız demesine rağmen CHP mallarına el konulması, tahkikat komisyonlarının kurulması gibi örneklerle rövanşist bir siyaset izlemesinin yakın tarihteki örneklerinden biri de tek başına iktidarın çıkmadığı 7 Haziran 2015 seçimlerinden sonra kamuoyunda dile getirilen “restorasyon hükümeti” tartışmalarıdır. Yani kurulacak hükümet, önceki AK Parti hükümetleri ile hesaplaşacağını planlamasını daha başlangıçta beyan etmiştir. Bu ve buna benzer birçok örnek Türk siyasal hayatında görülmüş ve görülmektedir. Bu nedenle demokratik hayat, geleceğin hayalinden ziyade geçmişin hatasına odaklanan bir “geriliği” yansıtmaktadır.

Hikmet-i hükümet anlayışı Türk demokratik kültürünün bir diğer özelliğidir. Devlet akli, devlet gereği şeklinde zaman zaman kullanılan bu kavram, devlet lehinde siyasi akıl olarak tanımlanmakla beraber, bu uğurda girilen hukuk-dışı eylemlere atıf için de kullanılmaktadır (Çilliler, 2016:421). Hikmet-i hükümet anlayışının toplum nezdindeki yansıması “devlet büyüklerimiz en iyisini bilir”, “bu şekilde yapmışlarsa vardır bir bildikleri” biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu durum, siyasal iktidarı eleştirmeyen, sorgulamayan, denetlemeyen bir demokratik kültüre kapı aralamaktadır. Siyasal iktidarlar açısından ise yukarıda ifade edilen tanımın hukuk-dışı boyutu, hukukun üstünlüğünü referans alan demokrasi için bir sorun oluşturmaktadır. Dolayısıyla hikmet-i hükümet, hem siyasal alan hem toplumsal alan itibarıyla demokratik kültürü aşağıya çeken bir kavramdır.

Türk demokrasisinde yapısal meseleler açısından ise bazı değerlendirmelerde bulunmak gerekir. Öncelikle demokratik ve sivil bir anayasanın tam anlamıyla hayata geçirilememiş olması, kuvvetler ayrılığı ve hukukun üstünlüğü konusunda kamuoyunda yer alan tartışmalar, çok sesli ve tarafsız medya konusundaki eleştiriler, seçim sistemi ve seçim barajı konusundaki değerlendirmeler, MGK, Anayasa mahkemesi gibi kurumların siyasal iktidar üzerinde vesayet oluşturduğuna dair görüşler, parti içi demokrasi, siyasal partiler kanunu gibi konulardaki eleştiriler, sivil toplumun özgül ağırlığı ile ilgili tespitler vb birçok konu bugün Türk demokrasisinin merkezinde tartışılmakta ve her bir başlıkta daha ileri bir düzeye ulaşma hedefi ele alınmaktadır. Şüphesiz bu yapısal reformların gerçekleşmesi için de demokratik kültürün belli bir olgunluğa ulaşmış olması hayati niteliktedir. Bu nedenle meselenin kültürel boyutu her zaman hesaba katılmalıdır.

2. SONUÇ

Demokrasi, insan haklarına saygı, özgürlük, eşitlik, halkın iktidarına imkân sağlaması, hukukun üstünlüğü gibi bir çok özelliği

bünyesinde taşıdığından dolayı en meşru yönetim sistemidir. Demokrasiyi üstün kılan nitelikler aynı zamanda insanların sosyal refah düzeyini etkilemektedir. Onun içindir ki dünyada yakın tarihteki siyasi mücadelenin önemli bir kısmını “demokrasi” kavramı oluşturmaktadır.

Türkiye’de kimilerine göre 1808, kimilerine göre 1876’da başlayan demokratik hayat, kendi çizgisinde ve Türk siyasal yapısının parametreleri ile bugüne kadar ulaşmıştır. Demokrasi, uzun bir dönem topluma indirilememiş, siyasal yapı içerisinde ele alınmışsa da bu durum daha sonra aşılmıştır. Aslında toplumdan siyasal alana bir nevi itilmesi gereken demokrasinin tam tersi niteliği Türk modernleşmesinin yöntemi ile de ilişkilidir. Bu nedendir ki demokratik kültürün oluşmasında toplumsal destekten yoksun, jakoben bir biçimlendirmenin izleri görülmektedir. Zayıf sivil toplumdan askeri darbelere kadar demokrasi açısından sorun ifade eden birçok unsur bu tarihsel köklere dayanmaktadır.

Türk demokratik kültüründe, sosyolojik oy davranışından, hükmet-i hükümet anlayışına, siyasal hizipçilikten askeri vesayete kadar birçok sorun eleştirel bir bakış açısıyla yukarıda değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde çözüm önerilerini sıralamak daha doğru olacaktır. Türkiye, “eğitim” aracından yararlanarak bireyselleşme eğilimlerini güçlendirmelidir. Ancak bunun sosyolojik açıdan sorunları da beraberinde getirebileceği hesaba katılmalıdır. Hükümet ve devlet farkı net biçimde topluma aktarılmalıdır. Güçlü bir sivil toplum inşa edilmeli, sivil toplum kuruluşlarının özerkliği mutlaka korunmalıdır. Bağımsız ve tarafsız yargı konusunda tam güvence oluşturulmalı, bunun için de yargı organlarına atamalarda siyasal yakınlıktan kesinlikle uzak durulmalıdır. Kuvvetler ayrılığı ilkesinden ve hukukun üstünlüğünden taviz verilmemelidir. Özgürlük istisnai bir hak olarak algılanmamalı, eşitlik herkes için geçerli olmalıdır. Çok sesli medyanın demokrasiyi güçlendirdiği unutulmamalıdır. Muhalefete müsamahanın bir tercih değil gereklilik olduğu bilinmelidir. Devlet karşısında hak iddia etmenin demokrasiye meşruiyet kazandırdığı hatırlanmalıdır. Halkın temsili üzerinde gölge oluşturacak düzenlemeler ortadan kaldırılmalıdır. Bütün bunlara dayanak oluşturacak olan, devlet yönetiminde demokrasi ruhunu özünde taşıyan bir anayasa referans alınmalıdır. Son olarak demokrasi için sandık her şey olmasa da sandığı yok sayan iradenin hiçbir şey olduğu kabul edilmeli, vesayet anlayışına izin verilmemelidir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, A. ve Eriş, V. (2019). 21. Yüzyıl demokrasilerinde siyasal katılım: türkiye örneği. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 35-55.
- Bakan, S. ve Çimen, H. (2019). Türkiye’de demokrasinin gelişim süreci bakımından dönemsel kritiği. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(17). 121-156.
- Baştürk, E. (2011). Demokratik devletin gerekleri ve Türkiye. *Liberal Düşünce Dergisi*, (61-62), 49-60.
- Beetham, D. Boyle, K. (2005). *Demokrasinin temelleri*. Ankara: Adres Yayınları.
- Bilge, M. (2011). Türkiye’de Demokrasi Kültürü: Siyaset ve Toplum. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 153(153), 49-60.
- Çaha, Ö. (2017). *Demokrasi*. H.Çetin (Ed). Siyaset Bilimi (s. 295-357). Ankara: Orion Yayınevi.
- Çilliler Y. (2016). Türk siyasal hayatında devlet ve hikmet-i hükümet geleneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(34), 416-430.
- Dahl, R. (1996). *Demokrasi ve eleştirileri*. (Çev) L. Köker. Ankara. Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Dahl, R. (2001). *Demokrasi üstüne*. (Çev.) B. Kadioğlu. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Durdu, Z. (2016). Türkiye’de demokrasi söylemi ve radikal demokrasi olanağı. *Sosyoloji Dergisi*, (1Özel), 75-88.
- Dursunoğlu, İ. (2019). *Dünden bugüne Türkiye’de siyasal hayat*. İ. Dursunoğlu, H. Şengün ve M. Kapusizoğlu (Ed.). Türkiye’nin Sosyo-Politik Yapısı. (s. 69-117). Ankara: İmaj Yayınevi.
- Emini, F. T. (2006). Türkiye’de demokratikleşme sürecinin düşünsel ve tarihsel temelleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okul Dergisi*, 9(1-2), 521 -540.
- Ercins, G. (2012). Türkiye'nin demokratikleşmesinde toplumsal sorun alanları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 79-102.
- Ercoşkun, B. (2020). Türkiye’nin demokratikleşme sürecindeki parametreleri. *Lectio Socialis*, 4(1), 41-58.

- Fendoğlu, H. T. (2000). *Demokrasi, demokratikleşme dalgaları ve çıkış garantileri. Prof. Dr. Seyfullah Edis'e armağan.* (s.79-91).İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını.
- Heywood, A. (2014). *Siyaset bilimi.* Ankara: Adres Yayınları.
- Karpat, H. K (2010). *Türk demokrasi tarihi.* İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kışlalı, A. T. (2003). *Siyasal sitemler, siyasal çatışma ve uzlaşma.* Ankara: İmge Kitapevi.
- Kurt, H. (2017). *Politik kültür ve iletişim.* H. Çetin (Ed.) Siyaset Bilimi. (s.421-467). Ankara: Orion Yayınevi.
- Kuzu, B. (1992). Demokrasi-resmi ideoloji-sivil toplum. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47(1), 335-369.
- Özer, İ. (1996). Siyasal kültür, demokrasi ve demokratik değerler. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 7 -98.
- Popper, K. R. (1989). Demokrasi teorisine dair. *İlim ve Sanat.* (Çev.) Ü. Özdağ. Ocak-Şubat (23).
- Sarıbay, A.Y. (2000). *Türkiye'de demokrasi ve sivil toplum.* E. Kalaycıoğlu ve A. Y. Sarıbay (Der). *Türkiye'de politik değişim ve modernleşme.* İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sartori, G. (1996). *Demokrasi teorisine geri dönüş.* (Çev.) T. Karamustafaoğlu ve M. Turhan. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Tekin, Y. ve Okutan, Ç. (2015). *Türk siyasal hayatı.* Ankara: Orion Yayınevi.
- Tosun, H. (2002). Türkiye'de demokrasinin gelişim sürecine genel bir bakış. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18(52), 18 -234.
- Touraine, A. (2002). *Demokrasi nedir?.* (Çev.) Olcay Kunal. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tögel, A. (2017). Anayasal ve militan demokrasi algısı üzerine. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, (1), 105-130.
- Üstüner, F. (2000). Türkiye'de demokrasi. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 27(1-2), 183-206.
- Yılmaz, A. (2000). *Modern demokrasi gelişimi ve sorunları.* Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

- Yolcu, T. (2018). Türkiye’de demokratikleşmeyi anlamak: demokratikleşme paketleri üzerine bir inceleme. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 111-121.
- Zürcher, E.J. (2004). *Modernleşen Türkiye’nin tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.